

IKUISET SEPRAT

Tytärsaarelaisten ja virolaisten ystävyysuhteet 1920–1930-luvuilla

Jouni Jäppinen
Pro gradu -tutkielma
Kulttuurihistoria
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Tammikuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos; Kulttuurihistoria

JÄPPINEN, JOUNI: Ikuiset sepat. Tytärsaarelaisten ja virolaisten ystävyysuhteet 1920–1930-luvuilla

Pro gradu -tutkielma, 85 s., 2 liites.

Kulttuurihistoria

Helmikuu 2021

Tarkastelen tutkielmassani tytärsaarelaisten ja virolaisten välisiä ystävyysuhteita sekä tytärsaarelaisnuorten roolia talonpoikaisien heimosuhteiden rakentajana 1920–1930-luvuilla pääasiassa tytärsaarelaisten Viron matkojen, saarelaisten ja virolaisten vaihtokaupan ja ystävien kohtaamisiin liittyneiden käytäntöjen ja julkisten rituaalien kautta.

Tutkielma on ensimmäinen kahden maan suullista muistitieto aineistoa ja ystävyyden kulttuurihistoriaa hyödyntävä tutkimus Suomenlahden ulkosaarista kaukaisimman Tytärsaaren kalastaja-yhteisön vironsuhteista. Ikkuna saarelaisten arkipäivään ja kokemusmaailmaan avautuu saaren vanhimpiin kuuluvan Eskolan suvun esimerkin kautta. Pääosa tutkielman lähdeaineistosta koostuu suomalais-virolaisesta arkisto-aineistosta sekä alkuperäisestä haastattelu-aineistosta, Tytärsaaren nuorisoseuran pöytä- ja tilikirjoista, tytärsaarelaisten päiväkirjoista sekä valokuvista. Keskeinen käsite on ystävyys ja samojen perheiden, eli seprojen kesken sukupolvien ajan periytyneet ystävyysuhteet. Teoreettinen viitekehys muodostuu Barbara Rosenweinin, Marcel Maussin sekä Francesco Alberonin ystävyyden teorioista, unohtamatta keskustelua Aristoteleen eettistä käyttäytymistä ja ystävyyden lähtökohtia koskevasta teoriasta.

Tutkimus osoittaa Tytärsaaren olleen vuosisatoja jatkuneiden vilkkaiden vironsuhteiden ansiosta yksi 1930-luvun kansainvälisimpiä kuntia ja aikaisemmasta historiankirjoituksesta poiketen, saarelaisten henkinen elämä oli köyhyydestä huolimatta vireää ja paikka-identiteetti voimakasta laatua. Tärkeimmäksi linkiksi ulkomaailmaan tytärsaarelaiset kokivat yhteydet Viroon ja ystävyysuhteet virolaisten kanssa. Perinteiset suhteet saivat 1920-luvun puolivälin jälkeen rinnalleen uudenlaisia ystävyyden muotoja, saarelaisnuorisoin aloittaessa organisoitujen suomalais-virolaisten juhlien järjestämisen Tytärsaaren ja Virumaan kylissä. Molempien maiden nuorisoseurat vastasivat juhlien toiminnallisesta osuudesta, kun taas oppineemmat heimoaktivistit vastasivat ohjelmiston idealistisesta osasta kirkonmenoineen ja paraatimarsseineen. Suhteet pysyivät vireänä aina syksyyn 1939, jolloin Tytärsaari evakuoitiin ja kanssakäyminen loppui yli 50 vuodeksi. Tytärsaarelaisten jälkipolvet ovat käynnistäneet esivanhempiansa ystävyysuhteita uudelleen luomalla uudenlaisia toiminnallisia sisältöjä, joka olisi uusi kiinnostava tutkimusaihe.

Asiasanat: ikuiset sepat, heimolaiset, seprakauppa, Tytärsaari, Virumaa, ystävyys.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	5
1.1 Tausta ja tutkimuskysymykset	5
1.2 Aineisto ja tutkimusmenetelmät	7
1.3 Muistitiedon luotettavuus	11
2. Periytyvä ystävyys	17
2.1 Ystävyysfilosofiset juuret	17
2.2 Tytärsaarellaissuku osana tutkimusprosessia	21
2.3 Ikuisten ystävien julkiset rituaalit	25
3. Nuorisoseura ja heimolaiset	38
3.1 Nuorison organisoituminen ja heimoyhteistyö	38
3.2 Ensimmäiset Viron matkat	46
3.3 Yhteiset heimojuhlat	55
4. Saari meren sinervässä	59
4.1 Meripaikan lumo	59
4.2 Viimeiset seprat	65
4.3 Evakot	69
5. Loppusanat	72
6. Lähdeluettelo	75
LIITTEET	86

1. Johdanto

1.1 Tausta ja tutkimuskysymykset

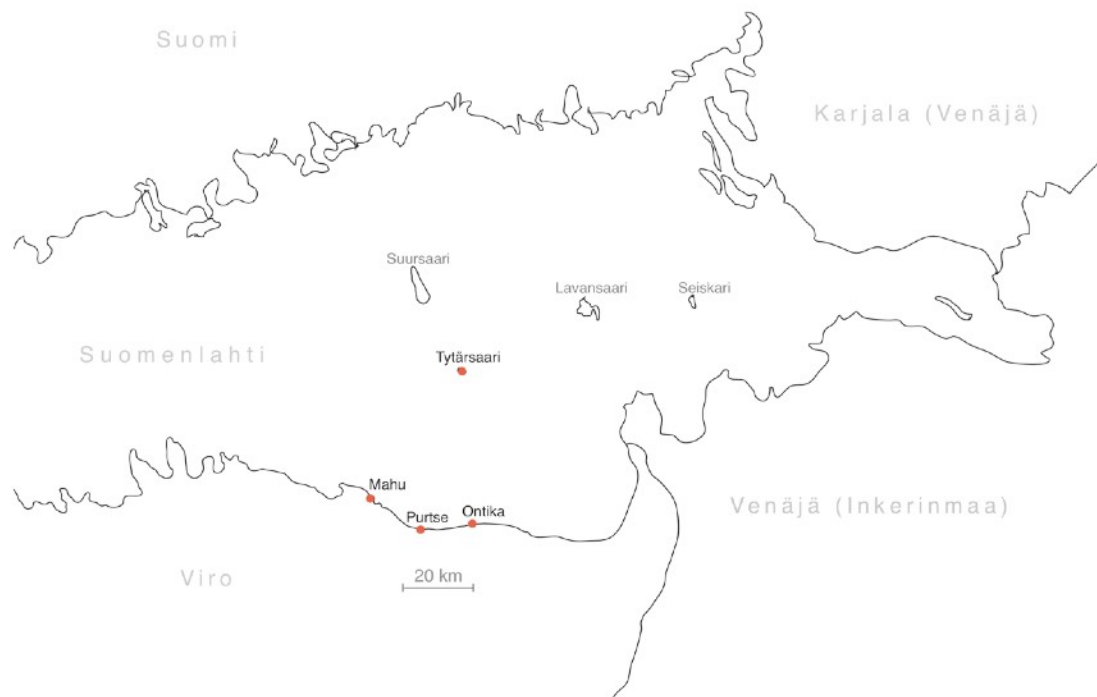
Ennen toista maailmansotaa Suomelle kuuluneiden ulkosaarten, Suursaaren, Lavansaaren, Seiskarin ja Tytärsaaren kalastajien toimeentulo oli suurelta osin Virumaan rannikon maanviljelijöiden kanssa käydyn vaihtokaupan varassa. Tätä keskiajalla syntynyttä vaihtokaupan muotoa kutsuttiin seprakaupaksi, jolla ylimääräinen kala vaihdettiin virolaiseen viljaan ja perunoihin ym. maataloustuotteisiin. Itäisen Suomenlahden seprakauppa hiipui vähitellen 1920-luvulle tultaessa ja 1930-luvulle tultaessa pääasiassa tytärsaarelaiset jatkoivat kaupankäyntiä ja suhteiden ylläpitämistä virolaisten kanssa säännöllisten vierailujen ja vastavierailujen muodossa. Samaan aikaan kalansaaliiden pientymisen ja yleisen modernisaatiokehityksen myötä ulkosaarelaiset alkoivat kokeilla uusia elinkeinomuotoja, kuten matkailua. Varsinkin saarelaisnuoret alkoivat hakeutua samaan aikaan mantereelle ansiotöihin.¹ Vaihtokaupakumppanit olivat keskenään ystäviä, eli seproja (viroksi sõber, ystävä). Sen sijaan samojen sukujen välillä säilyneitä ja sukupolvien ajan periytyneitä ystäviä kutsuttiin ikuisiksi seproiksi eli pysyviksi ystäviksi (virolaisittain Igavesed sõbrad ja püsisõbrad, eli pysyvät sepat). Tytärsaarella periytyneitä ikuisia seproja kutsuttiin myös sydänseproiksi. Ikuisia seproja ei tule sekoittaa tavallisiin kauppaseproihin tai vuosiseproihin, joita yhdisti etupäässä silakan ja maataloustuotteiden vaihtokauppa ja vuosittainen tai sitäkin tiheämpi vaihtuvuus.²

Seprojen vaihtumiseen tai pysyvyyteen vaikuttivat monet tekijät, kuten vaihtuvat kalansaaliit, virolaisten syksyn sato, ihmisten henkilökohtaiset ominaisuudet ja kunkin viron kielen taito. Seprojen toiminta-alue ulottui noin 60 kilometrin pituiselle kaistalle Virumaan rannikolla ja jopa yli 40 km sisämaahan. Yhdellä perheellä saattoi olla jopa 5–10 vuosisepra, mutta vain yksi ikuinen sepra.³ Seprojen kanssakäymiseen liittyi 3–5 kertaa vuodessa silakkamarkkinoiden aikaan järjestetyt juhlat, joita Virossa kutsuttiin Saarenmiesten pyhiksi. Miksi vain tytärsaarelaiset jatkoivat suhteiden ylläpitämistä virolaisten kanssa aina ulkosaarten evakuointiin asti? Miksi virolaiset vieläkin puhuvat ”ikuisista seproista”? Millainen rooli saaren nuorisolla oli suhteiden rakentajana? Millaisin ehdoin kahden erilaisen kulttuurin, sukujen ja perheiden välinen vuorovaikutus tapahtui? Millaisia ystävyysmuotoja ja ystävien kohtaamiseen liittyviä tapoja saarelaisilla ja virolaisilla kumppaneilla oli ja erityisesti: mitä muistot aikalaisille merkitsivät? Miten 1930-luvun modernisaation murros vaikutti suhteisiin ja millaisia uusia ystävyysmuotoja kehityksen myötä syntyi?

¹ Päiviö 2009, 273. Parhaan käsityksen seprakaupan hiipumiseen vaikuttaneista syistä saa FT Raimo Päiviön väitöstudiumuksesta: *Mikä tappoi Seprakaupan*, Turun yliopisto 2009.

² Vilkuna 1964, 11.

³ Luts 1969, 300. EAA.2111.1.3358: Bock, Eerik. Eesti Rahvusarhiiv, Tarto.

Kartta 1. Tytärsaaresta on matkaa Suomenlahden pohjoisrannalle 75 km ja etelärannalle n. 40 km. Tytärsaaresta katsoen horisontissa näkyy vain muutama kiintopiste, Suursaaren silhuetti, Viron rantaviiva sekä muutamia majakan valoja Inkerinmaalta. – Kartta: © Jouni Jäppinen.

Tarkastelen edellä mainittuja kysymyksiä ystävyyden kulttuurihistorian näkökulmasta mm. kulttuurihistorioitsija Barbara Rosenweinin, antropologi Marcel Maussin ja sosiologi Francesco Alberonin pienyhteisöjen vaihtokauppaan ja ystävyyteen liittyvien teorioiden valossa, unohtamatta kuitenkin keskustelua antiikin filosofi Aristoteleen ystävyyteen ja ihmisen eettiseen käyttäytymiseen liittyvistä perustavanlaatuisista periaatteista. Keskeisiä käsitteitä ovat ystävyys, periytyneet ystävyysuhteet, muisti, muistot ja niiden merkitys asianosaisille, meripaikka ja paikantaju. Eskolan suvun aineistoa tarkastelemalla aukeaa ikkuna niin suvun jäsenten rooliin nuorisoseuran toiminnassa kuin heidän Viron matkojen tapahtumiin, tytärsaarelaisten ja virolaisten elämänmuotoon sekä ystävyysuhteiden moniin merkityksiin 1930-luvulla. Aikaisempi Suomenlahden ulkosaaria koskeva historiankirjoitus on painottanut pääasiassa kaupankäynnin ja rahtipurjehduksen asemaa kalastajayhteisöjen hyvinvoinnille, kansantalouteen, pyyntimenetelmiin, kalansaaliisiin, esinekulttuuriin, tai pitsimalleihin ja murren sanojen hienouksiin liittyvien aspektien valossa.⁴

Kaikki edellä mainitut teemat ovat tärkeitä, mutta tytärsaarelaisten arkipäivästä, elämästä, tunnemaailmasta ja ystävyyden merkityksestä ovat tähän mennessä olleet kiinnostuneita lähinnä saarelaiset itse, virolaiset seurat ja heidän jälkipolvensa. Aiemmissä tutkimuksissa ystävyys ja kanssakäymisen muodot on sivuutettu muutamalla lauseella – niistä on jopa vaiettu. Vähemmälle huomiolle on jäänyt ihmisten, perheiden ja sukujen ajatusmaailma, ainutlaatuiset suhteet virolaisten kanssa ja niiden merkitys tytärsaarelaisten

⁴ Päiviö 2009, 2005; Zettenberg 2007, 1996; Hamari et.all. 1996; Vilkuina 1964, Aalberg 1963.

hyvinvoinnille. Samoin suhteiden emotionaalisia merkityksiä ei ole tähän mennessä pohdittu, vaikka ystävyys voi nähdä Barbara Rosenweinin tunne-yhteisö käsitteen valossa niin yksilön kuin yhteisön pysyvänä tunteiden normirakenteena, toisin sanoen kulttuurisena ja sosiaalisena välttämättömyytenä elämälle.⁵ Pidättyvyys on ehkä liittynyt poliittiseen varovaisuuteen Neuvosto-Viron aikana, jolloin lähialueiden historiankirjoituksen oli tasapainoiltava kansainvälisen politiikan suhdanteiden mukaan.⁶ Toinen syy lienee tutkijoissa itsessään – jostain syystä ystävydestä on edelleen vaikea puhua. Kyse on myös historiankirjoituksen traditiosta; Tytärsaaren kaltaisen pienen kalastaja-yhteisön historiaa ei ole nähty niin kiinnostavana aiheena kuin perinteiset historialliset yleisesitykset, puhumattakaan nk. suurmiesten historioista. Suomessa aihetta on lähestytty tähän mennessä kansatieteen näkökulmasta. Yksi harvoista, joka Virossa pyrki seprojen mielenlaatua ja ystävyyskysymystä tarkemmin tutkimusmielessä lähestymään, oli filologi ja kotiseutututkija Helmut Elstrok (1922–2009).⁷

1.2 Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen lähdeaineisto koostuu kotimaisista ja virolaisista kirjallisista lähteistä, haastattelu-äänitteistä ja kuvälähteistä. Kotimainen alkuperäisaineisto sisältää 1970-luvun lopulla sattumalta löytyneet Tytärsaaren nuorisoseuran tilikirjat vuosilta 1907–1939 sekä Tytärsaaren kalastajainseuran pöytäkirjat vuosilta 1928–1979. Osa pöytäkirjoista on pahoin vaurioitunut ja teksteistä on lähes mahdotonta saada selvää. Kaikkiaan pöytäkirjan otteita on 180 kpl.⁸ Aineistoon kuului lisäksi Tytärsaariseuran kokoama 114 valokuvan ja piirroksen kokoelma vuosilta 1900–1939. Pöytäkirjoista saa suhteellisen tarkan yleiskuvan nuorisoseuran perustamisvaiheesta, seuran jäsenistöstä, johtokuntien kokoonpanoista kokouksineen ja siitä, kuinka tytärsaarelaisnuoret organisoivat ja viettivät vapaa-aikaansa silloin, kun aikaa muulta työltä liikenä. Aineistosta löytyy viitteitä myös johtokunnan jäsenten välisistä suhteista, vallankäytön tavoista, iltamien ja esitettävien näytelmien organisoinnista ja toteutuksista näyttelijävalintoineen ym. toiminnasta sekä yksityiskohtaisia tietoja virossa matkoista heimojuhlineen ja ohjelmistoinneen. Valokuvakokoelmista löytyi yli kaksisataa valokuvaa. Useimpien kuvaajien nimiä ei tunneta, mutta joidenkin käsin valmistettujen vedosten laatu on niin korkea, että todennäköisesti Tytärsaarissa vieraili

⁵ Rosenwein 2006, 193.

⁶ Neuvostoliitto miehitti Viron vuosiksi 1939–1941, sen jälkeen maan miehitti natsi-Saksa vuosiksi 1941–1944 ja uudelleen Neuvostoliitto vuosiksi 1944–1991.

⁷ Elstrok 1999. Helmut Elstrok liittyi jatkosodan aikana virolaisten vapaaehtoisten *Suomen-pojat* -rykmenttiin (JR 200/3 komp.), osallistuen Karjalan Kannaksen torjuntataisteluihin.

⁸ Tytärsaaren nuorisoseuran pöytäkirjat vuosilta 1907–1939. (TNS pkt); Tytärsaaren nuorisoseuran tilikirjat vuosilta 1907–1939. (TNS tkt). Kylänvanhin Werner Holstein pääsi jatkosodan aikana käymään Tytärsaarissa ja toi saareen jääneet pöytäkirjat mukanaan. Wernerin poika Oiva löysi pöytäkirjat kotitalonsa vintin sahanpuruista 1980-luvulla tehdessään viimeisiä tarkastuksia juuri ennen talon purkamista. Osa näistä dokumenteista oli niin pahoin tuhoutunut, ettei teksteistä saanut selvää, jonka ongelman ratkaisin kuvankäsittelyllä (CS6). Samoin henkilöiden tunnistaminen valokuvista edellytti kuvankäsittelyä samaisella ohjelmalla.

ammattivalokuvaajia 1920-luvulla.⁹ Virolaisista museoiden arkistoista ja yksityiskokoelmista löytyi reilut satakunta valokuvaa pääasiassa 1910–1930-luvuilta. Merkittävin muistitietoa koskeva aineisto on Helmut Elstrokin haastattelu-aineisto, joka sisältää runsaasti asiakirjoja ja kirjallisia muistiinpanoja. Tutkiessani Elstrokin aineistoa Viru-Nigulan arkistossa kesällä 2010, ponnahti dokumenteista pian esiin tuttu sukunimi: Eskola. Tiesin isoisäni Eino Eskolan (1907-1985) syntyneen Tytärsaarella, mutta en muista yhdenkään sukulaisen maininneen, että suvulla olisi ollut erityisiä ystävyysuhteita virolaisten talonpoikien kanssa. Tuona hetkenä tytärsaarelaisten kulttuuriset yhteydet Viron suuntaan avautuivat silmissäni paljon laajempaan ja selkeämpään kuin perinteinen historiankirjoitus silakan vaihtokauppoineen ja bruttorekisteritonneineen oli siihen mennessä pystynyt avaamaan. Näin myös oma sukuni liittyi osaksi tutkimusta.¹⁰

Myös osa kotimaisissa kokoelmissa olevista kuvista on alun perin virolaisten otoksia sillä virolaisten nuorisoseurojen ja palokuntalaisien lisäksi 1930-luvun Tytärsaaren vierailuille osallistui lehtimiehiä kameroineen. Osa tytärsaarelaisten valokuvakokoelmista jäi kiireellisen evakuoinnin seurauksena saareen ja tuhoutui siellä, osa hävisi siirtolaisasutuksen sekasortoisina alkuvuosina, mutta julkaisemattomia kuvia löytyy yhä saarelaisten ja heidän jälkipolvien kotialbumeista. Tytärsaarelaissukujen tutkimukset avasivat monimutkaisia sukulaisuussuhteita ja eräitä vihkipäiviä. Raimo Päiviön kansatieteellinen väitöskirja *Mikä tappoi seprakaupan* (2009) kokoaa lähes kaiken tunnetun seprakauppaan liittyvän tilastollisen ja kirjallisen aineiston lähteineen ansiokkaasti yksiin kansiin.¹¹ Tutkimus antaa erinomaisen kokonaiskuvan seprainstituutiosta ja tytärsaarelaisten kalastuselinkeinosta talonpoikaisena ilmiönä.¹² Tytärsaariseuran arkistosta ja seuran julkaisemista *Meienmaa-*julkaisuista löytyi monipuolista tietoa, kuten talo- ja asukasluettelo vuodelta 1939, tytärsaarelaisen kyläseppä Ville Porkan päiväkirjat vuosilta 1903–1939 sekä kokoelma Tytärsaaren murrenastoa ja sanontoja ym. tarpeellisia tietoja. Meienmaan aineisto on suurelta osin tytärsaarelaisten itsensä tai heidän jälkeläistensä kirjoittamaa kotiseutuhistoriaa sellaisena kuin saarelaiset ovat sen itse kokemansa, vanhemmiltaan kuulemansa ja tytärsaarelaisen perinteen harrastuksen pohjalta esittäneet. Keskustelu kotiseutuaktivistien kanssa on vaikuttanut tämän tutkimuksen analyysiin ja tulkintaan.¹³ Katsoin myös vapaamuotoiset keskustelut niin kotiseutuaktivistien kuin kaikkien muidenkin saarelaisten

⁹ Erään Eskolan sisaruksista vuonna 1925 otetun valokuvan on arveltu olevan Toivola nimisen valokuvaajan käsialaa.

¹⁰ Paukkunen 1989, 176. Evakuoinnin seurauksena Tytärsaaren kalastaja-yhteisön asukkaat sijoitettiin seitsemän vuoden odottelun jälkeen perhekunnittain noin 50 kalastus- ja 12 asuntoviljelystilalle eripuolille Porvoon maalaiskuntaa, josta osa siirtyi myöhemmin Kotkan seudulle ansiotöihin. Vasta noin 30 vuotta evakuoinnin jälkeen 1960-luvun lopulla alkoivat kotiseutuaktivistit ja mm. SKS:n tutkijat haastatella alkuperäisiä tytärsaarelaisia. Poikkeuksen tähän teki Bonsdorffin vuonna 1951 laatima tutkielma tytärsaarelaisten sopeutumisesta uusille asuinpaikoilleen. Ks. Bonsdorff, [O] 1951.

¹¹ Jäppinen 2009.

¹² Päiviö, Raimo. *Mikä tappoi seprakaupan?* Turun yliopisto 2009. (URL: <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/50250/AnnalesC287paivio.pdf?sequence=1&isAllowed=y>). (Haettu 10.6.2015). Päiviön tutkimus oli koko tutkimukseni ajan käden ulottuvilla käsikirjana, johon tukeutuen saatoin verrata löytämäni uutta aineistoa aiemmin tiedossa olleeseen aineistoon, uuteen aineistoon ja tutkimuskirjallisuuteen.

¹³ Kortelainen 2008, 38. Ukkonen 2006, 177-180.

ja heidän jälkipolvensa kanssa tärkeäksi osaksi kokonaisvaltaista tutkimusta. Keskustelujen myötä käsitykseni jälkipolven yhteisestä tavasta nostalgisoida ja tuottaa ihannoituja muistoja vahvistuivat. Menetettyä kotiseutua kohtaan koettua kaipuuta ja nostalgian merkityksiä siirtolaisten sukupolvelle tai edes heidän jälkipolville ei kuitenkaan sovi väheksyä sillä se on yhä edelleen osa tytärsaarelaisen jälkipolven kulttuurillista identiteettiä. Keskustelut helpottivat sijoittamaan tutkijaminäni ja tutkimuskysymykseni osaksi moniäänistä tiedontuottamisen prosessia. Kotimaisesta ja virolaisesta digitoidusta sanomalehti-aineistosta vuosilta 1885–1939 löytyi runsaasti tietoja Tytärsaaren nuorisoseuran esiintymismatkoista Viroon. Vuonna 1935 virolaisissa *Postimees*, *Virumaa Teataja*, *Uusi Viro* ja *Vaba Maa* sanomalehdissä käynnistyi aktiivinen tiedotuskampanja, jonka avulla seprakauppaa ja saarenmiestenpyhien juhlaperinnettä pyrittiin elvyttämään. Aktiivisena tiedottajana Virumaalla toimi Sämi-Varudin VPK:n jäsenet, sekä Sakan koulunjohtaja Voldemar Lank. Heimojuhliä koskeva luku rakentuu osaltaan näissä lehdissä ilmestyneiden reportaasien, uutisoinnin sekä haastattelu-aineistojen varaan.¹⁴ Virolaisen lähdeaineiston saatavuutta pohdittaessa oli huomioitava sodan välittömien seurausten lisäksi miehityskoneiston 50 vuoden aikana aiheuttamat tuhot ja kirjallisen aineiston hävittäminen. Sodan jaloista pakeneminen, kyyditykset, pakkokollektivisointi ja assimilaatio hajottivat tehokkaasti Virumaan sepraperheet, suvut ja kyläyhteisöt. Pelko kyydityksistä sai ihmiset tuhoamaan tai piilottamaan valokuvansa, kirjeensä ja asiakirjansa, joten dokumentteja ja valokuvia on säilynyt suhteellisen vähän.¹⁵

Virolaisessa sanomalehti-aineistosta, matkareportaaseista ja eräistä valokuvista selvisi myös heimoliikkeen aktivoituminen. Muutamassa artikkelissa toimittajat myös värittivät kuvaelmiaan fiktiivisin keinoin. Valokuvaaja Carl Sarapin noin 70 valokuvan kokoelmasta saa erittäin yksityiskohtaisen kuvan tytärsaarelaisen ja virolaisten sepramarkkinoiden tapahtumista Mahun rannalla lokakuussa 1937.¹⁶ Kuvista on tunnistettavissa lukuisia tytärsaarelaisia, muiden muassa Aili ja Lempi Eskola, seppä Anton Eskola ja laivanrakentajamestari Matti Halli. Sarapin valokuvasarjaa tukee Viron filmiarkiston noin kahden minuutin pituinen lyhytelokuva Eesti-Soome hõimupäevad Mahus, samaisesta tapahtumasta. Elokuva on ollut tytärsaarelaisen antamien tietojen mukaan pidempi, mutta siitä on säilynyt vain kyseinen leikkaus. Elokuvan taustamusiikiksi on osuvasti valittu Oskar Merikannon sävelmä Merellä, vuodelta 1891.¹⁷ Kertojista on hankalaa nostaa ketään muiden yläpuolelle, mutta Hilda ja Theodor Yrjöstä sekä Liina Hallia voi luonnehtia

¹⁴ Sanomalehdet *Postimees* (Tallinna), *Uusi Viro* (Narva) ja *Virumaa Teataja* (Rakvere) 1935-1939.

¹⁵ Zettenberg 2007, 653–675. Neuvostoliitto miehitti Viron vuosiksi 1939–1941, sen jälkeen maan miehitti natsi-Saksan vuosiksi 1941–1944 ja Neuvostoliitto uudelleen vuosiksi 1944–1991.

¹⁶ Carl Sarapin kuvista on tunnistettu joitain henkilöitä eri ihmisiksi riippuen siitä, ovatko tunnistajat olleet tytärsaarelaisia vai virolaisia. Tunnistaminen ei ole tutkimuksen kannalta olennaisin kysymys, mutta tytärsaarelaisen jälkipolville esivanhempien tunnistaminen virolaisesta aineistosta oli merkittävää uutta tietoa.

¹⁷ Jaakko Niemelän haastattelu 23.2.2000. Elokuvan taustamusiikin tunnisti vuonna 2012 FT Leena Rossi.

Tytärsaaren kertojamestareiksi. Virumaalta tittelin ansaitsi haastatteleman Linda Pöim Mahun kylästä. Kertojamestareilla on yleensä paras kokonaiskäsitys edustamansa yhteisön historiasta ja sosiaalisista rakenteista. Sellainen henkilö hallitsee yleensä suvereenisti myös tapahtumien väliset ajalliset ja tilalliset yhteydet.¹⁸ Tunsin useita tytärsaarelaisia kertojia henkilökohtaisesti ja tapasin heitä tytärsaarelaisten kesäjuhlilla 1970-luvulla sekä 1990-luvulla uudelleen perustetun Tytärsaariseuran kokouksissa. Sydäntalvella 1995 Suomenlahden hylkijäillä, säveltäjä Antti Hytin ohjaaman Jäänkävijät- dokumenttielokuvan esiintyjiä olivat tämän tutkielman kertojista Arvo Eskola, Erkki Halli, Arvo Holstein ja Jaakko Niemelä.¹⁹ Haastattelin tutkimusta varten kolmea virolaista aikalaisseppää heidän kotonaan Virumaalla heinäkuussa 2010, sekä neljää tytärsaarelaistaustaista henkilöä kotimaassa. Virolaisten Aino Nölvakin, (ent. Rätsep, 1922–2013) ja Linda Pöimin (1924–2016) haastattelut äänitettiin digitaalisesti, kun taas Anton Laagerin (s. 1932–) kanssa käydyistä keskusteluista tein kirjalliset muistiinpanot. Näillä kertojilla oli mielestäni vahva tietoisuus itsestään ja ympäristöstään. Heidän ajattelunsa ja kertomuksensa auttoivat hahmottamaan ja analysoimaan sepra-ystävyyden kontekstia virolaisesta näkökulmasta, joka edelleen auttoi rakentamaan omaa tulkintaani.²⁰ Haastattelujen aiheena oli seprakauppa, tytärsaarelaisten ja virolaisten väliset ystävyysiteet ja niiden merkitys sekä Virossa kuulemani käsite ikuiset seprat. Virumaan haastattelut tein virokseksi ja tilaisuudet sujuivat alkujännityksen jälkeen luontevasti ja pitkälti vapaamuotoisesti keskustellen kahvitarjoiluineen ja kaurakiisseleineen. Niinpä itse aiheestakin poikettiin usein. Tämän tyyppistä vapaamuotoista keskustelulajia kutsutaan nykyisin muistitietohaastatteluksi (*oral history interview*).²¹ Aino Nölvak tiesi etukäteen odottaa suomalaisvierasta ja hän oli valmistanut viikolla seudun perinteistä hapatettua kaurakiisseliä (kile), jota nautittuamme kaikki tunsivat olevansa vanhoja seproja.²²

Tunnelma vapautui Ainon, Lindan ja Antonin kuullessa olevani tytärsaarelaista Eskolan sukua, jolla oli omat sepransa Virumaalla (Samelit), joista useat nimet olivat heillekin tuttuja, joko lapsuuden kokemuksista tai vanhempien kertomina. Linda Pöim muisti lapsuudestaan useampia heistä ja kertoi omia muistikuviaan muun muassa Aili Eskolasta, hänen isästään seppä Anton Eskolasta, isoisänisästäni kalastaja Johannes Eskolasta sekä Juho Eskolan ja Milda Tomsonin häistä Nordmanin talossa Mahun kylässä.²³ Saunakamarissa tehty haastattelu kesti yli neljä tuntia ilman taukoja. Tutkielmalleni

¹⁸ Rossi 2015, 31. Theodor Yrjönen palkittiin 30.10.1971 Kalevalaseuran kekrinpäivän tunnustuspalkinnolla ansioistaan tytärsaarelaisen perinteen tuntijana ja kertojamestarina. (Sähköposti Liisa Kaskelta 2.5.2011, Kalevalaseura).

¹⁹ Yleisradio TV1/Ykkösdokumentti. *Jäänkävijät*. Ohjaus Antti Hytti, käsikirjoitus Jussi Kylätasku, taustatutkimus ja lavastus Jouni Jäppinen, kuvaus Kari Sohlberg. Yle TV1/Ykkösdokumentti. Melske Oy 1996.

²⁰ Leskelä-Kärki 2013, 20 ja 42–44.

²¹ Rossi 2015, 21.

²² Zettenberg 1996, 190.

²³ Linda Pöimin haastattelu 21.7.2010. Haastatteleman virolaiset olivat syksyn 1939 evakuintia edeltäneenä kesänä 11–17-vuotiaita, enkä nähnyt syytä epäillä heidän muistikuviansa aitoutta. Sen sijaan kolme- tai viisivuotuisien lasten muistikuviiin on voinut sekoittua yksityiskohtia vanhemmilta tai sukulaisilta kuulluista tarinoista.

merkittävää aineistoa on Tytärsaariseuran (12 kpl) ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (9 kpl) arkistoihin tallennettuja haastatteluäänitettä sekä virolaisen Helmut Elstrokin alkuperäiset käsin kirjoitetut 39 haastattelua, tai haastattelun referaattia. Elstrokin virolaisista kertojista naisia on 16 ja miehiä 23. Kaikkiaan Elstrokin Viru-Nigulan museoon arkistoitu materiaali sisältää 22 kansiota, joista ehdin kenttätyömatkalla tutkia tarkemmin 21 kansiota.²⁴ Osia Elstrokin muistiinpanoista on ilmestynyt aiemmin referaatteina hänen julkaisemassa *Sõbrakaubandus-Sepralaitos* -kirjassaan (1991). Oman viehätöksensä tutkimukselle toi tytärsaarelainen murre, joka on saanut aineksia Karjalan kannaksen ja eteläisen Kymenlaakson kielimurteista ja johon on vuosisatojen kuluessa sekoittunut virolaisperäistä sanastoa (pöhiranna keel).²⁵

1.3 Muistitiedon luotettavuus

Tutkimukseni edustaa ystävyuden kulttuurihistoriaa ja muistitietohistoriaa. Tutkimuksen kuluessa olen kuitenkin käyttänyt muistitietohistorian sijaan myös lyhyempää *muistihistoria* käsitettä. Tytärsaaren noin 500 asukkaan kyläyhteisöä ja asukkaiden mentaliteettia sekä rinnalla kulkevaa omaa sukuani koskevan osuuden huomioiden tutkielma sivuaa myös mikrohistoriallista tutkimusotetta. Tytärsaarelaisten arkipäivää tai ajattelutapoja ei näistä lähtökohdista käsin ole koskaan aiemmin tutkittu. Haastattelu-aineiston ja tutkimuskirjallisuuden lisäksi yksityiset valokuvakokoelmat osoittautuivat erittäin käyttökelpoisiksi tunnistettaessa henkilöitä ja jäljitettäessä Tytärsaaren nuorisoseuralaisten esiintymispaikkoja Virumaalla. Myös virolaisten sukututkimus-foorumien kautta saatujen vihjeiden avulla löytyi yksityiskohtaista ja ennen julkaisematonta tietoa sekä runsaasti valokuvia 1930-luvulta. Yhteensä noin 200 kotimaisesta ja virolaisesta valokuvasta avautui ikkuna niihin maisemiin, paikkoihin ja tilanteisiin, joissa tytärsaarelaiset toimivat ja joissa heidän muistonsa 1920- ja 1930-luvuilla syntyivät.²⁶

Parhaimmillaan valokuvat välittävät nykypolville yksilöllisten kuvakertomusten tavoin sellaista tietoa esipolvien kokemista elämyksistä ja muistoista, joista ei ole koskaan puhuttu tai kirjoitettu, johon myös tutkijat Leena Rossi ja Päivi Granö ovat viitanneet. Kuvat ovat siltoja menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Myös kulttuurihistorioitsija Hannu Salmi on viitannut tiedonintressien muutokseen, jossa yleisesitysten sijaan tulisi etsiä ihmisen elämys- ja kokemusmaailmaa.²⁷ Niin tämänkin tutkimuksen osalta tapahtui.

²⁴ Tutkin mainittua aineistoa Viru-Nigulan museossa 19.7.–24.7.2010. Kansiot oli sijoitettu museon takahuoneeseen, josta museovirkailija haki niitä nähtäväksi sitä mukaa kuin ehdin niitä tutkia. Vain yksi kansio jäi tutkimatta sillä aika loppui kesken. Virkailijan mukaan sain tutkittavakseni koko seprainstituutiota koskevan aineiston.

²⁵ Björklöf 2018, 1–7.

²⁶ Autti 2010.

²⁷ Hrůzová 2018, 192; Salmi 2017, 420; Rossi 2015, 29; Granö 2001, 240–244. Muistitietotutkija Leena Rossin mukaan tutkijan on tutki-musprosessissa tiedostettava oman asemansa lisäksi lähteiden autenttisuus ja subjektiivisuus, kuten tarkoituksellisuus ja neutraaliuskin.

Esimerkiksi Tytärsaaren nuorisoseuran 1930-luvun puolivälin jälkeen järjestämien suomalais-virolaisten juhlien heimoaatteellinen luonne paljastui juuri virolaisesta yksityiskokoelmasta löytyneiden valokuvien perusteella.²⁸

Historiankirjoituksen antama kuva poikkeaa usein yksilöiden kokemasta todellisuudesta, koska yhteisöä tarkastellaan makrotasolla. Tytärsaarta on tähän mennessä tarkasteltu samoin periaattein. On kirjoitettu saaren perifeerisestä sijainnista, pohdittu äärimmäisiä olosuhteita ja niiden vaikutuksia saarelaisten toimeentuloon ja kansalliseen kalatalouteen. Sen sijaan saarelaisten arvomaailmoihin, psyykeen, tunnemaailmaan tai tapahtumien merkityksiin saarelaisille itselleen ei ole juurikaan kiinnitetty huomiota. Kalastus ja varsinkin siihen liittyvät seprakaupan tilastot ovat kuitenkin tärkeää lähteaineistoa muun aineiston rinnalla, josta selviää mm. vaihtokaupan määrä yksittäisten saarelaisperheiden osalta. Pelkkiä tilastoja tarkastelemalla saarelaisten elämä muuttuisi kuitenkin näennäistodellisuudeksi, jollaista kuvaa kertojat voivat tosin ruokkia, antamalla arkitodellisuudesta poikkeavan kuvan pienyhteisöstä.²⁹ Kiinnostavaa on näin ollen myös se, mitä kertojat jättivät sanomatta ja miksi he olisivat niin tehneet? Jokin seikka on saattanut jäädä piiloon myös siksi, etten sitä hoksannut heiltä kysyä.³⁰ Suullisen muistitiedon luotettavuutta arvioitaessa tutkijan tulisi kyetä faktatiedon lisäksi analysoimaan asianosaisten kerronnan tapoja ja tunteita reaaliaikaisesti, joka voi paljastaa jotain kertojan tavasta muistaa kokemuksiaan. Luotettavuutta on tarpeen analysoida jo keskustelun kuluessa, jotta nostalgisten mielikuvien taakse voisi ylipäättään nähdä. Lähtökohtaisesti kertojan muistot ovat subjektiivisuudestaan huolimatta yhtä luotettavia tai epäluotettavia kuin mitkä tahansa muut historialliset lähteet.³¹ Tässä tutkielmassa oli mahdollista verrata muistitietoa laajaan aineistoon ja dokumentteihin.

Tytärsaarelaisten siirtolaiskylissä vanhat tavat muuttuivat 1970-luvulle tultaessa uudenlaisiksi ja samalla saarelaisten perinteet vähitellen hävisivät. Taustani tytärsaarelaisten evakkokylässä auttoi kuitenkin jossain määrin ymmärtämään saarelaisten ajattelutapojen muutoksia vuosikymmenten aikana.³² Tähän mahdollisuuteen viittaa kansatieteilijä Pirjo Korhokangas, jonka mukaan kertojien muistamien tarinoiden sekoittuessa tutkijan omaan kokemusmaailmaan on mahdollista tavoittaa ”suvun muisti”. Ne ovat tarinoita tai kerronnan tapoja, jotka jälkipolvi on yhteisesti omaksunut muistelemisen yhteydessä. Myös

²⁸ Ollila 2010, 68; Fingerroos & Haanpää 2006, 35.

²⁹ Syrjä, Kari. Suullinen tiedonanto 10.6.2015. Tytärsaaresta voi muistitieto-aineiston valossa saada kuvan hartaasta, onnellisesta ja työteliästä ideaali-yhteisöstä, jossa kaikki elivät siveästi ja sopuisasti keskenään ja auttoivat toisiaan aina kuin vain voivat. Arkaluonteisista tai muutoin epämiellyttäviksi koetuista asioista ei ole haluttu kertoa.

³⁰ Kananen 2018, 4/19; Savolainen 2015, 35; Ollila 73 ja 160. Vaikenemisen on katsottu liittyvän yleisesti siirtöväen sopeutumiseen. Esimerkiksi Ulla Savolainen on todennut haastattelijan ja kertojan välisessä dialogissa myös kertojalla olevan aina oma subjektiivinen agendansa.

³¹ Rossi 2015, 30 ja 50; Savolainen 2015, 119–125. Evakuoitujen saarelaisten muistelun tapoja pohdittaessa on hyvä muistaa, että kodin menettäminen ja evakkotaival koettiin erittäin ahdistavana, järkyttävänä ja pelottavana ajanjaksona, joka on saattanut vaikuttaa saarelaisten muistiin. Osa siirtolaisista pyrki tietoisesti unohtamaan kokemansa, mutta tapahtumat ovat saattaneet siitä huolimatta putkahtaa uudelleen tietoisuuteen missä tahansa yhteydessä.

³² Kortelainen 2009.

itse koin olevani tytärsaarelaisen kalastaja-yhteisön jäsen, vaikka ristiriitaisiakin tuntemuksia tutkimuksen aikana syntyi.³³ Edesmenneiden tytärsaarelaisten henkilöiden ajatusmaailmaa en luonnollisesti kyennyt tavoittamaan, mutta itse haastattelemieni ja entuudestaan tuntemieni henkilöiden kokemuksia pidin lähtökohtaisesti todenmukaisina.³⁴ Yritin tutkimuksen kuluessa analysoida päivittäin myös omia mielikuviani ja aikaisempia oletuksiani, sillä omat tunteet ja mielikuvitus voivat yhdessä tuottaa sekavia kuvaelmia, jotka voivat tuottaa edelleen pahoja ylitulkintoja tai Leena Rossin mainitsemia varjodialogeja. Tämä edellytti tarkkuutta niin kysymysten asettelun kuin vastausten epämääräisyyden suhteen sillä tutkielman aineisto koostuu melko monipuolisesta ja sirpaleisesta ”tiedonmurusista”. Juuri muistitietohistoria antoi kulttuurihistoriallisena suuntauksena mahdollisuuden tutkia samanaikaisesti saarelaisten ja virolaisten jokapäiväistä elämää, mutta myös tunnemaailmaa.³⁵ Tutkielmani sivuaa myös ulkomeren ja meripaikan olemusta sekä merkitystä tytärsaarelaisille. Alati tuulinen ja aava meri oli saarelaisille päivittäin läsnä. Tyven saattoi muuttua hetkessä infernaaliseksi myrskyn pauhuksi ja äänimaisemaksi tai talvisin läpipääsemättömiksi hiljaisuudeksi tai kumuaviksi jäärunneiksi, joka vaikutti saarelaisten psyykeen.³⁶ Sellaisissa olosuhteissa selvitäkseen tytärsaarelaisten oli jo varhain opeteltava reagoimaan omilla aisteillaan pienimpiinkin muutoksiin niin merellä, hylkijäillä, tuulen suunnassa kuin pilvimuodostelmissa ja jopa meren tuoksuissa.³⁷

Haluan tuoda esille myös edellisen kaltaisia ympäristökompetenssiin liittyviä näkökulmia, joita ulkosaaria koskeva historiankirjoitus ei ole tähän mennessä mielestäni riittävästi huomioinut.³⁸ Viime vuosina näin on tehnyt muistihistoriatutkija Leena Rossin lisäksi Kaisu Kortelainen, joka Penttilän sahayhteisöä koskevassa tutkimuksessaan nosti avainrooliin tavallisten ihmisten ja sahan työläisten kokemukset, jossa olennaiseksi aspektiksi nousi työläisyyden merkitys ihmisille.³⁹ Myös tässä tutkimuksessa nousee esiin työn merkitys tytärsaarelaisille. Tehtaan sijaan töitä tehtiin pääasiassa ulkomerellä ja luonnon armoilla. Uskon tutkimukseni välittävän juuri niitä merkityksiä, joita tytärsaarelaiset oman kokemusmaailmansa varassa pitivät itselleen merkittävinä ja joista

³³ Korkiakangas 2006, 126–129. Tytärsaarelaiset puhuivat vielä 1990-luvulla ”oikeista saarelaisista”, joilla tarkoitettiin isäpoika ketjussa periytyneitä jälkeläisiä, joiden sukunimi säilyi samana kuin tytärsaarelaisten pääsukujen sukunimet.

Esimerkiksi Jäänkävijät hylkeenpyyntielokuvan kuvausten alkaessa talvella 1995 eräs vanha tytärsaarelainen pyysi minua käyttämään keskustelujen aikana oman sukunimeni sijaan ”oikeaa sukunimeä”, eli äidin puoleista Eskolan sukunimeä.

³⁴ Kaartinen & Korhonen 2005, 180. Pidän osaa kertomuksista omilta vanhemmilta tai muilta saarelaisilta omaksuttuina, mutta kuitenkin lähtökohtaisesti todenmukaisina eräitä aikamääreitä lukuun ottamatta.

³⁵ Rossi 2015, 21 ja 60–61. Merkittävä osa aikalaisten muistoista katosi vuosien 1939–1967 välissä ja vasta tämän jälkeen saarelaisperinnettä ja sepra-kauppaa ryhdyttiin tytärsaarelaisten osalta systemaattisemmin tallentamaan.

³⁶ Johnson, Bruce & Salmi, Hannu 2013, 94 ja 104. Niin arkkitehtuurin kuin meripaikan, tässä tapauksessa Suomenlahden ulkosaaren eri vuodenaikojen äänimaisemat vastaavat ainakin jossain määrin oman syntymäsaareni Pirttisaaren äänimaailmaa, joka on luonnollisesti auttanut ymmärtämään tytärsaarelaisten elämän-tapaa ja ympäristöä, samoin kuin evakkokylän elämä kalastus- ja purjehduskokemuksineen. Meren, tuulien tai hiljaisuuden- kuunteleminen kuuluu yhä edelleen jokapäiväiseen elämään, eikä nykyajan keinotekoinen äänivalli tai edes oma musiikin harrastukseni ole tätä tapaa syrjäyttänyt.

³⁷ Salmi 2000, 54.

³⁸ Kouri 2017, 29; Rossi 2015, 85.

³⁹ Kortelainen 2008, 30.

jälkipolvet eivät ehkä ole koskaan kuulleet, eivät niitä muista, tai ovat pitäneet niitä itselleen merkityksettöminä. Keskeinen näkökulma on saarelaisten ja virolaisten omat käsitykset itsestään, saarelaisuudesta, virolaisuudesta ja ystävyydestä. Tytärsaarelaisten kertomaa muistitietoa on varsin rajoitetusti ja ne koskevat muistoja ulkosaarelaisesta arkipäivästä ja todellisuudesta siten kuin kukin kertoja on ne sillä hetkellä muistanut ja halunnut kertoa.⁴⁰ Näiden merkitysten havaitseminen ja tulkitseminen muistitiedon sekä pirstaleisen kahden maan arkistoista kootun aineiston varassa tuotti intensiivisen tutkimusprosessin, jonka aikana aineistoa oli luettava ja tarkistettava lukemattomia kertoja ristiin, johon metodiin useat johtavat tutkijat ovat viime vuosina viitanneet.⁴¹ Oliko saarelaisten ja virolaisten suhteissa kyse elintärkeään vaihtokauppaan liittyvästä ritualistisesta ja näennäisestä ystävyydestä, vaiko aidosta ystävyydestä? Millaista aito ystävyys on? Voiko menneitä ystävyysuhteita muistella useiden sukupolvien jälkeen? Haastattelu-aineistosta ilmenee, että kymmenien vuosikymmenten päästä kertojilla pulpahti usein mieleen myös muunlaisia yksityiskohtaisempia muistikuvia, joten vastaus edelliseen kysymykseen kuuluu: kyllä voi. Täyttääkö muisteleminen haastattelun muodossa tieteellisen luotettavuuden kriteerit?⁴² Aikalaismuistelijoiden osalta heidän kokemuksista ja vahvoista elämyksistä syntyneet muistot vaikuttivat mielestäni luotettavilta, mutta sen sijaan jälkipolvien, kuten kotiseutuseuran jäsenten kehittelemiin kuvaelmiin Tytärsaaresta ”ideaali-yhteisönä” suhtauduin niin kenttätyövaiheessa kuin nyt vuosia myöhemmin yhtä kriittisesti.⁴³

Tutkielmani tarkoitus on välittää kuva siitä, mitä tytärsaarelaiset ja virolaiset näistä ystävyysuhteista ja tapahtumista ajattelivat, mitä kaikkea he ovat pitäneet muistamisen arvoisena ja miten saarelaiset ystävyysuhteet aikoinaan kokivat. Marjo Kaartinen ja Anu Korhonen ovat kuvanneet tällaista lähestymistapaa mielestäni osuvasti: ”Aivan kuin tiirailisi avaimenreiästä johonkin oven takaiseen vieraaseen maailmaan, jonka näkökenttä on rajoitettu”. Emme siis koskaan saa tietää, mitä kaikkea tytärsaarelaisen maailmakuvan sektorin näkökentän ulkopuolelle jäi.⁴⁴ Muistitiedon kautta voimme sentään luoda aavistuksen heidän muistoiksi kadonneesta maailmastaan ja kahden täysin erilaisen kulttuurin sekoittumisesta kielineen ja tapoineen. Siitä, mitä asioita kertojat pitivät

⁴⁰ Sarmela 1994, 156–158. Tarinoiden rajallisuus ja samankaltaisuus voi johtua myös siitä, ettei ole kysytty oikeanlaisia ja juuri tiettyyn tilanteeseen sopivia lisäkysymyksiä, tai ei ole osattu johdatella kertojia.

⁴¹ Salmi 2017, 424. Rossi 2015, 29 ja Ollila 2010, 66–73. Tutkielman rakenne muuttui alussa useaan kertaan ja kehittyi vähitellen nykyiseen muotoon juuri useita eri aineistoja samanaikaisesti tutkimalla, haastatteluja kuuntelemalla, lähteiden ja valokuvien sisältöä moneen kertaan ristiinlukemalla ja samaan aikaan lukemattomia yksityiskohtia tarkistamalla, jota prosessia auttoi näkökulman säilyttäminen alusta loppuun mahdollisimman avoimena.

⁴² Rossi 2015, 57–61 ja 191. Leena Rossi on todennut, että monien haastateltavien kertomukset samasta aiheesta ja mahdollisesti jopa eri aikoina ikään kuin kontrolloivat toisiaan ylläpitäen tiettyä ”totuuden tasapainotilaa” ja mikäli kertomukset osuvat yksiin muun lähdeaineisto kanssa, voi niitä pitää suhteellisen luotettavina. Edellisen suhteen on kuitenkin oltava varovainen sillä yhden ainoan henkilön kokemana muistona muisto voi yhden sukupolven aikana muuttua osaksi kyläläisten yhteistä saagaa, jolloin alkuperäisen tai mahdollisimman varhaisen kertojan paikallistaminen ketjun alkupäästä voi muuttua hankalaksi.

⁴³ Koin mainitun seikan häiritseväksi jo 1990-luvulla toimiessani Tytärsaariseuran johtokunnassa.

⁴⁴ Kaartinen & Korhonen 2005, 90; Hutton 1993, 128–130. Olen itse käyttänyt mm. sepänelän opetustehtävissä saman tyyppistä vertauskuvalista ilmaisua: ”pajan ikkunasta aukeaa näkymä ulkopuoliseen maailmaan”.

muistamisen arvoisina asioina vielä kymmenien vuosien jälkeen saaren evakuoinnista ja ystävyysuhteiden katkeamisesta, yritän tavoittaa tähän mennessä piiloon jääneen palan saarelaisen ja virolaisen rahvaan omaa kulttuurihistoriaa.⁴⁵ Virossa haastattelemani aikalaisseprat Aino Nõlvak, Linda Põim ja Anton Laager kertoivat osin jopa sanatarkasti niistä tapahtumista, joita Elstrok oli kirjannut heiltä muistiin jo vuosikymmeniä aikaisemmin. Leena Rossi on katsonut tämän tyyppisen tarkasti toistuvan uudelleen kertomisen lisäävän muistinvaraisen tiedon luotettavuutta.⁴⁶ Niin tytärsaarelaisten oman aineiston kuin Elstrokin muistiinpanojen osalta on kuitenkin syytä huomauttaa, että saadut tiedot ovat jo useampaan kertaan valikoituneita ja osa siitä on omaksuttu omien vanhempien ja sukulaisten muistelusta. Toisen tai kolmannen valinnan on tehnyt tutkija, kuten Elstrok, tai Tytärsaaren kotiseutuseuran aktivistit.

Näin ollen tässäkin tutkielmassa käsitellään tapahtumien sisältöjä, jotka ovat suodattuneet ja valikoituneet itseni mukaan lukien jopa neljä eri kertaa. Muistitiedon kertautuminen voi siksi tuottaa tulkintavaikeuksia mikäli kontekstia ei tunne tarkemmin. Muistinvaraista tietoa on pidetty epäluotettavana myös siksi, että kertojilla on taipumus muokata tietoa mielessään ja jopa tietoisesti lisätä tiettyjä ”nyansseja” muistamiinsa kokemuksiin. Toisaalta on viitattu taipumukseen muistaa vain niitä asioita, jotka ovat kertojalle mieluisia.⁴⁷ Elstrokin alkuperäisistä muistiinpanoista 1960–1980-luvuilta voi päätellä, että keskusteluista on poimittu vain tiettyjä seprakauppaan ja sen rituaaleihin liittyneitä pääkohtia, jotka on merkitty muistiin pikakirjoitusmaisina merkinnöin. Tutkija on sittemmin purkanut ja kirjoittanut muistiinpanot puhtaaksi tiivistetyiksi kappaleiksi ilmeisenä tarkoituksenaan saada teokseensa mahdollisimman monipuolinen kertojarakenne ja sitä kautta hahmottuva yleiskuva sepra-instituution ja sepraystävyiden olemuksesta.⁴⁸ Herää kuitenkin kysymys, millaisten oletusten varassa virolaistutkija valintojaan teki? Varsinkin virolaista sanomalehti-aineistoa tutkiessani syntyi väistämättä mielikuva yhteisestä tavasta puhua niin ihmisten välisestä kanssakäymisestä, moraaliperustasta kuin seprojen vaihtokaupasta juhlineen, joka on ehkä liittynyt heimoliikkeen tai matkailun edistämisen päämääriin.⁴⁹ Valintoja tosin tehdään kaikkialla. Sain kokea tämän tutkimuksen kuluessa myös omakohtaisesti. Samaa kysymystä on pohtinut myös kulttuurihistorioitsija Tuija Saarinen Heikan Jussia koskevassa tutkimuksessaan?⁵⁰ Edelleen on tarpeen pohtia, miten

⁴⁵ Ukkonen 2002.

⁴⁶ Rossi 2015, 31. Haastattelujen lisäksi tutkielmassani mainitut henkilöt ovat kertoneet muistikuviaan sodanjälkeisinä vuosikymmeninä harvoin tutkijoille, mutta lukemattomia kertoja sukulaisilleen ja vierailleen.

⁴⁷ Rossi 2015, 29–33.

⁴⁸ Elstrok 1999. Elstrokin teoksen toteuttamiseen osallistui *Söbralaat*- käsityö- ja rantakulttuurifestivaali, jonka tarkoitus on edistää yhteistoimintaa seprojen jälkipolvien kesken Suomenlahden molemmilla rannoilla vuorovuosina.

⁴⁹ Kiho 2008, 47.

⁵⁰ Saarinen 2003, 43–45. (Myös Wheeler 2016, 14–16). Tämä seikka tuli omakohtaisesti eteen erään Tytärsaariseuran julkaiseman päiväkirjan yhteydessä, jolloin tekstin toimittanut kotiseutu-aktivisti kertoi valinneensa päiväkirjoista julkaistavaksi omasta mielestään ”kaiken oleellisen” ja katsoi sillä perusteella, ettei kopioita ole tarvetta luovuttaa minulle tai muille tutkijoille. Syynä aktivistin reagointiin saattoi olla jo 1990-luvulla syntyneet eriävät näkemykset siitä, mitkä tytärsaarelaisten menneisyyteen liittyvät aiheet olisivat tutkimisen arvoisia ja toimisivat linkkinä nykyhetkeen.

haastattelujen tilanteet ja kertojien sen hetkinen elämäntilanne on kulloinkin vaikuttanut ilmapiiriin ja sitä kautta suodatettujen muistojen sisältöön?⁵¹ Kertajat ovat voineet jättää jotain olennaista pois monista henkilökohtaisista syistä, vaikka omakohtainen kokemus puuttuisi ja vaikka osa kertomuksista olisi vanhemmilta tai saarelaisten ja virolaisten keskuudessa vuosikymmenten aikana omaksuttu vakiintuneiksi ”seprajutuiksi”. Suuri osa aikalaisista oli tapahtumien aikaan lapsia tai nuoria ja osa heistä on voinut uskoa kokeneensa ja muistavansa kuulemansa tapahtumat itse.⁵² Kyse on aina kertojan subjektiivisista valinnoista, mutta myös siitä, millaisia kysymyksiä haastattelija on osannut kysyä ja erityisesti siitä, millaisen ilmapiirin hän on kyennyt kulloinkin luomaan.⁵³ Yhtäältä on kysyttävä, onko objektiivista tutkimusta lopulta olemassa tai onko muistitietotutkimusta tutkimusta pidettävä joko totena tai epätotena, joka osin filosofinen kysymys on yhä edelleen ajankohtainen.⁵⁴ Tässä tutkimuksessa monipuolinen ja rikas, mutta pirstaleinen kahden maan aineisto mahdollisti vertailun haastattelu-aineistoon sekä aikaisemmin tehtyihin tulkintoihin 1920- ja 1930-luvun tapahtumista.

⁵¹ Virolaisen Linda Pöimin kertomukset ovat pysyneet pitkiä aikoja täsmällisinä ja kesällä 2010 tallentamieni kertomusten sisältö ja ajankohdat vastasivat eräitä yksityiskohtia myöten Helmut Elstrokin 12 vuotta aikaisemmin tallentamien muistiinpanojen sisältöä. Leena Rossi toteaaakin kertojien työstävän joko tiedostamattaan tai tietoisesti aktiivisesti muistojaan, jolloin toistuva muistelu voi täsmentää kertomusten yksityiskohtia. Ks. Rossi 2015, 31.

⁵² Peltonen 2003, 13; Portelli 2006, 57–62 ja 1991, 56–57.

⁵³ Tämä kysymys nousi esille eräistä Tytärsaaren kotiseutuseuran jäsenten tekemistä haastatteluista, joiden tunnelmaa voi kuvailla vähintään varautuneeksi. Kysymyksiä esitettiin toisensa perään etukäteen kirjoitettua kysymyslistaa seuraten, eikä kertojille annettu juuri lainkaan tilaa rönsyillä. Eräistä haastattelu-äänitteistä käy ilmi haastattelijoiden taitamattomuus, kuten kertojan keskeyttämiset häiritsevän usein sekä omien käsitysten ja johdatteluvien kommenttien selväsanainen esittäminen kertojan puheen päälle.

⁵⁴ Apajalahti & Hannula 2020, 85–86.

2. Periytyvä ystävyys

2.1 Ystävyysfilosofiset juuret

Tytärsaarelaiset rakensivat kulttuurinsa ja ystävyysuhteensa virolaisten kanssa omista lähtökohdistaan satojen vuosien kuluessa. Mitä monipuolisemman aineiston varassa saarelaisten ja virolaisten ystävyyskysymystä tarkastelee, sen paremmin voi sen erikoislaatuisuuden ymmärtää. Pohdin tässä luvussa ystävyyskäsitettä ja sen filosofisia juuria sekä tytärsaarelaisten ja virolaisten välisiä erilaisia ystävyysmuotoja siten kuin Eskolan suvun jäsenet ja muut saarelaiset sekä virolaiset muistavat niiden ilmenneen. Sepraystävyys perustuu lähestyessä Francesco Alberonin aristoteelisen teorian valossa, jonka mukaan ystävyys edellytyksenä on säännölliset kohtaamiset, jolloin ystävä asetetaan joka suhteessa etusijalle.⁵⁵ Ikuisten seprojen säännölliset kohtaamiset sadonkorjuun tai kalan kutuaikojen tahdittamina vuodenvaihtojen periodeina täyttää edellä mainitun ehdon. Kiinnostus toista ihmistä kohtaan oli aikoinaan syntynyt välttämättömien ja toistuvien ja ravinnon kannalta elintärkeiden kalendaaristen kohtaamisten myötä. Samalla kauppakumppanuus oli muuttunut vähitellen sukupolvien aikana vaihtokaupasta riippumattomaksi ja samojen sukujen välillä periytyväksi ystävyysmuodoksi. Tällöin ystävyys voi katsoa perustuneen seprojen omaan ymmärrykseen ystävyysolemuksesta. Aineiston mukaan ikuisille seproille voitiin puhua kaikesta siitä, mitä tapaamisten välillä on ehtinyt tapahtua. Ikuisten seprojen tavatessa oleellisempaa oli kuitenkin ensin kuulla, mitä virolaisella tai saarelaisella ystävällä oli juuri sillä hetkellä sydämellään.⁵⁶

Aristoteles ajatteli ystävyysuhteen syntyvän vastavuoroisuudesta, säännöllisistä kohtaamisista ja ihmisen luontaisesta pyrkimyksestä hyvään elämään muun muassa ystävyysuhteen avulla. Voimme ajatella, että tytärsaarelaisten elämän perusta oli pyrkimys elää järkevällä tavalla mahdollisimman hyvää elämää, joka loi edellytykset onnellisuudelle. Jos onnellisuus ei jostain syystä toteutunut, ei se silti muuttanut ihmistä huonommaksi, sillä onnellisuus voi yhä vieläkin perustua pelkkään tietoisuuteen hyvästä ystävästä ja ystävyysuhteen. Ystävyysuhteen voi näin ollen ajatella olevan elämässä välttämätöntä. Aristoteles jakoi ystävyysuhteen karkeasti hyödyllisyyden, nautinnollisuuden ja täydellisyyden triangeliin, joista täydellisyys edellyttää pysyvän hyveen olemassaoloa. Silloin ystävä on hyviä toisilleen, eikä tilanne tavallaan tarvitse erityisiä lisämääritelmiä.⁵⁷ Sen sijaan pelkästään hyötyyn, tai tarpeeseen perustuva ystävyys tarkoittaa itsekeskeisyyttä ja itsensä rakastamista, joka johtaa siihen, ettei ystävä voi täysin luottaa. Tilanne oli aineiston mukaan toinen ikuisilla seproilla, joille täydellinen luottamus oli kanssakäymisen tärkein peruste. Kumpaa ystävyysmallia tytärsaarelaiset ja virolaiset seprat edustivat? Täydellinen ystävyys tarvitsee

⁵⁵ Alberoni 1989, 11–40 ja 113.

⁵⁶ Alberoni 1989, 24–27.

⁵⁷ Aristoteles 1989, luvut 1100a ja luvut 1133a ja 1156b.

kehittyäkseen runsaasti aikaa ja se on pysyvää, mikäli ystävysten hyve on pysyvää laatua. Hyvät ystävät ovat toinen toisilleen kaikin tavoin mieluisia ja hyödyllisiä, ja tämä ajatus muodosti mahdollisesti myös pitkäaikaisten ikuisten seprojen ajatusmaailmalle perustan. Paradoksaalisesti emme kuitenkaan tiedä, olivatko ikuiset seprat todellisuudessa hyviä ja onnellisia. Tulisiko aineistosta välittyviä ystävyiden kuvauksia tulkita pikemmin seprojen tiiviin tunne-yhteisön yhteiseksi kertomisen tavaksi tai narratiiviksi?⁵⁸ Tytärsaarelaiset ja virolaiset halusivat joka tapauksessa 1930-luvun puolivälissä antaa muillekin kuin virolaisille ystävilleen kuvan onnellisuudesta, huolimatta osaa väestöstä vaivaavasta köyhyydestä. Ystävien kesken tiedetään esiintyneen myös riitoja, jollaisia syntyy kaikenlaisessa inhimillisessä kanssakäymisessä. Sen sijaan vakavammassa konflikteissa toisena osapuolena oli aineiston mukaan poikkeuksetta joku ulkopuolinen henkilö, usein virolainen kauppias, jonka tarkoitusperät eivät olleet välttämättä rehellisiä.

Ystävyys ja ikuinen ystävyys nousee tutkimuksen alkuperäisen aineiston keskeisiksi käsitteiksi. Ikuisten seprojen ystävyttä voi luonnehtia intiimiksi ystävyudeksi, sillä ystävät saattoivat avata toisilleen sydämensä kaikista mahdollisista asioista.⁵⁹ Näissä ystävyysuhteissa vaikuttaa aikalaiskuvauksien mukaan yhdistyneen seprojen toisiaan kohtaan tuntema kiintymys ja kunnioitus. Tytärsaarelaiset ja virolaiset ajattelivat ja saattoivat keskustella hyvyydestä ja onnellisuudesta aivan samoin kuin muutkin tekevät, mutta omassa ulkosaarelaisen ja talonpoikaisen elämänmuodon myötä kehittyneessä kontekstissa. Hanna Elomaan mukaan vertailu erilaisiin teorioihin voi siinä tapauksessa olla täysin tarpeetonta ja jopa irrelevanttia, koska tulkinta nousee omaehtoisesti itse aineistosta ja osasta lähteistä.⁶⁰ Edellä mainittu ajatus muuttuu kuitenkin epävakaaaksi, kun tiedämme jokaisella ihmisellä olevan omanlaisensa eettinen käsitys siitä, mikä on hyvää ja paha. Toisaalta eettiset tai moraaliset käsitykset ovat sidoksissa myös valtaintresseihin, joten kyse on siitäkin, kuka kysyy ja mitä. Ristiriitaisena Aristoteleen ideaalihyveeseen nähden voi nähdä filosofi Søren Kierkegaardin ajatukset ihmisen yksilöllisyyden painotuksesta ja siitä, ettei ihminen voi tunkeutua toisen ihmisen mieleen ja todellisuuden sisään ilman, että pyrkimystä ohjaisi jokin subjektiivinen motiivi, kuten tutkimuksen ollessa kyseessä tutkijan omat motiivit.⁶¹ Aristoteles sen sijaan ajatteli, että täydellisen ystävyiden saavutettuaan jopa omat subjektiiviset intressit käyvät tarpeettomiksi.⁶² Epäilemättä seprat tiesivät mikä on oikein ja pyrkivät siksi toimimaan oikein aivan samoin kuin heidän esi-isänsä olivat

⁵⁸ Rosenwein 2006, 23–25 ja 193. Tässä yhteydessä on muistettava, että tytärsearelaiset ja virolaiset alkoivat kertoa sepraystävyteen liittyvistä käytännöistä muille vasta 1930-luvun puolivälissä, jolloin virolainen aikalaismedia ja heimoaktivistit kiinnostuivat seprajuhlita lähinnä matkailun kehittämisen ja valtioiden taholta ohjailun yhteistyön merkeissä, kun taas tytärsearelaiset alkoivat jakaa kertomuksiaan kotiseutuharrastajille ja tutkijoille vasta 30 vuotta saaren evakuoimisen jälkeen.

⁵⁹ Kant 1963, 203–206.

⁶⁰ Elomaa 2002, 61–62.

⁶¹ Kierkegaard 1998, 326–329.

⁶² Aristotele's Ethics, 9. Friendship. First published Tue May 1, 2001; substantive revision Mon Mar 29, 2010. (URL: <http://plato.stanford.edu/entries/aristotle-ethics/#Fri>). [Haettu 7.4.2011].

toimineet jo sukupolvien ajan. Aineiston mukaan epärehellisyttäkin esiintyi, mutta aikalaiskuvauksien mukaan ne koskivat muiden ulkosaarien ja mantereen asukkaita, eikä tytärsaarelaisten tiedetä koskaan pettäneen sepraystäviään.⁶³ Aikalaisseprojen mukaan oli täysin täysin selvää, että epärehellisyys tarkoittaa ystävyuden loppua, joten sitä ei ollut tarpeen pohtia edes mahdollisuutena.⁶⁴ Sen sijaan vieraat kauppiat yrittävät silloin tällöin huiputtaa saarelaisia. Akseli Holstein muistaa omalta kohdaltaan yhden konfliktiin johtaneen tapauksen, jossa virolainen perunakauppias yritti häntä huiputtaa:

Yks maamies tul vastaan ja sano, että kelpaaks sul perunat. No kelpaa! Se lupas tuua, olikse se nyt kymmene tynnyrii, tuhat kiloo. Vai olikse kaksikymment tynnyrii? No minä sanoin, et toitko puuttuvat perunat minulla? Ei...! Minä sanoin, et siin tapaukses maksat minul nii paljo rahaa pois mitä maksettii – en minä tyhjäst maksa! Se koppas minuu täst rinnuksist kii ja sano, et minä otan kaikki perunat sitte, et se on sil selvä. Sillon minul roput palo ja kun veettiin kuule – toinen nyrkki samalla meni tähän poskeen ja se meni ihan mustaks ja vereen ja se kaatu jalkoihin. No, myö mentii Viipurii, eikä viivyty kun kaks kolme päivää ja saatii hyvä rahti Viirroo. Minä menin sinnä sotamiehelle ja se kysy, miten asia oli? Se tuns heti, et kuka oli se lyöjä. Minä sanoin, et asia oli tällainen. Se sano, et ihan oikee teit, juu. Että mitä ne tällai tekkeette.⁶⁵

Millaisesta ystävydestä tytärsaarelaisten ja virumaalaisten välillä oli lopulta kyse? Perustuiko se vastavuoroiseen altruismiin, johon sosiologi Marcel Mauss viittaa tutkimuksissaan Tyynenmeren saarten alkuperäisheimojen lahjojen vaihdantaan liittyvistä suhteista ja niihin liittyvistä rituaaleista juhlineen?⁶⁶ Haastattelu-aineiston perusteella ainakin osa tytärsaarelaisista ajatteli moraalisesti rehellisen toiminnan rakentavan hyvälle ystävyysuhteille vakaan perustan sillä se koituisi niin saarelaisten kuin virolaistenkin hyväksi ja turvaisi molemmille osapuolille elintarvikkeiden saannin. Saarelaisille vaihtokauppa oli elintärkeää, sillä meri antoi vain kalaa ja talvisin hylkeenlihaa. Virolaisille taas suolasilakka oli tärkeä ravinto etupäässä raskaiden peltotöiden yhteydessä, sillä se korvasi hikoilun myötä aiheutuneen suolojen epätasapainon elimistössä.⁶⁷ Myös maku oli tärkeä kriteeri ja tytärsaarelaisten puutyynnyriin suolattua silakkaa pidettiin virumaalaisten parissa maultaan kaikkein parhaimpana. Matti Kurki tiesi kertoa tähän pätevän syyn Mahun saarenmiestenpyhillä lokakuussa 1937:

Heti suolaamme, joten kala ei ehdi pilaantua. Erittäin tärkeää on myös suola, joka meille tuodaan Espanjasta. Se on merestä saatua suolaa, joka sulaa tunnissa tasaisesti.⁶⁸

⁶³ Päiviö 2009, 49–50. Käsitys tulee ilmi molempien maiden aineistosta ja se voi perustua seprakumppaneiden yhteisesti sopimaan käytäntöön, ettei petturuudesta puhuttaisi muille. On mahdollista, että samassa yhteydessä on voitu sopia myös hairahduksen hyvittämisen tavoista.

⁶⁴ Richard Kilmin ja Heldur-Arvin Esbergin haastattelut kesäkuussa 2004.

⁶⁵ Akseli Holsteinin haastattelu 5.12.1988.

⁶⁶ Mauss (1950) 1990, 78–83.

⁶⁷ Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967.

⁶⁸ *Järva Teataja* nr. 117, 6.10.1937. Matti Kurkin mainitsi lisäksi virolaisten käyttävän kaivoksilta saatua suolaa, jossa oli sulamattomia sivuaineita jotka aiheuttivat kalalle ruosteen värisiä läiskiiä kylkeen.

Vaikka seprakauppaa voi pitää tytärsaarelaisten elinehtona, rakentui ikuisten seprojen vaihdantatalouden moraalinen perusta pysyvien vaihtokauppasuhteiden lisäksi yksilötason kiinnostukseen ja luottamukseen ystävien välillä. Uudet sukupolvet saivat perintönä perheiden väliset periytyneet ystävyysuhteet.⁶⁹ Aristoteleen ystävyysteorian valossa ikuisten seprojen keskinäinen luottamus ja pyrkimys oikeudenmukaisuuteen toisiaan kohtaan perustui tasapuolisen korvaavuuden varaan, joten kummallakaan osapuolella ei ollut tarvetta hyötyä vaihtokaupassa ystäväänsä enempää, saati sitten tarvetta pettää häntä. Tämä aristoteelinen arvopremissi ilmenee sekä kotimaisesta että virolaisesta aineistosta.⁷⁰ Aineiston mukaan ikuiset seprat saattoivat luottaa siihen, että huonoinakin silakkavuosina tai kadon kohdatessa sepran viljavainioita, pyrittiin tarvittavat elintarvikkeet hankkimaan puolin ja toisin. Tämän tyyppisiä tilanteita seprat kokivat huonoina silakkavuosina, kuten tytärsaarelaisten viimeisellä sepramatkalla Mahussa 30.9.–4.10.1939, jolloin kalaa oli viemiseksi poikkeuksellisen vähän ja sitä riitti annettavaksi ainoastaan ikuisille seproille, kun taas tavanomaiset vuosiseprat ja suolasilakkaa kärkevät kauppiat jäivät kokonaan ilman.⁷¹

Tytärsaarelaisten ja virolaisten ystävyys saattoi näin ollen perustua kaupankäynnin ja siihen liittyvien velkasuhteiden sijaan ystävän arvostamiseen hänen itsensä vuoksi, koska silakat olisi voinut 1930-luvun alun jälkeen myydä kovaan hintaan Rakverestä tulleille silakan tukkuostajille. Ikuiset seprat näkivät kuitenkin suhteensa rikkumattomiksi⁷² Tytärsaarelaisen Liina Hallin mukaan ikuiset seprat kokivat suhteidensa vastaavan verisukulaisuutta, joten epärehellisille ajatuksille ei ollut jalansijaa.⁷³ Tunnehistorioitsija Barbara Rosenwein ajattelee yhteisön itsessään muodostaneen omat toimintaehtonsa sopeutumisen ja vallitsevien olosuhteiden varaan, jolloin ihminen säätelee tietoisesti tai tiedostamatta sanomisiaan ja tunteitaan. Tällöin valtaosa ihmisistä pyrkii tiedostamattaan peittelemään ainakin osan tunteistaan. Rosenwein viittaa tässä yhteydessä Foucaultin teesiin, jonka mukaan tunneyhteisön diskurssia ja ihmisten sanomisia säätelee ryhmälle vakiintuneet ajattelutavat ja tyyli, joka sopii hyvin kuvaamaan myös tytärsaarelaisten ja virolaisten toimintaa seprakauppamatkoilla. Tämän tyyppinen ryhmäytyli muodosti seprainstituution perustan niiden julkisten ritualististen käytäntöjen osalta, jotka koskivat tavanomaista vuosiseprojen vaihtokauppaa.⁷⁴

⁶⁹ Päiviö 2009, 42; Luts 1969, 300; Vilkkuna 1964b, 11.

⁷⁰ Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967; Rantala 2009, 236. Aristoteelinen ajattelu ei kuitenkaan ole millään tavalla tätä tutkimusta rajaava filosofinen lähtökohta, vaan haluan lähinnä osoittaa, mitä Aristoteles ajatteli ystävydestä ja sen eri merkityksestä ihmiselle. En näe tarvetta yrittää kontekstualisoida ja rajata antiikin ajatuksia soveltamalla niitä tytärsaarelaisten ja virolaisten itsensä kokemiin merkityksiin ystävydestä, muutoin kuin mahdollisuutena ajatuksen tasolla. Kyse on ajattelun vapaudesta ja niin saarelaiset kuin virolaiset ajattelivat ystävydestä kukin omalla tavallaan. Theodor Yrjösen arveli tytärsaarelaisten ymmärtävän olemassa olon merkityksen pienenä osana universumia, joka kertoo mielestäni luontaisesta kyvystä filosofiseen ajatteluun.

⁷¹ *Virumaa Teataja* nr. 115, 4.10.1939

⁷² Aristoteles 1984, luku 1166a ja 1156b; (URL: <http://plato.stanford.edu/entries/aristotle-ethics/>). [Haettu 5.4.2011]; VNM: Elstrok 1384, 2256, 2257, 2264.

⁷³ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969.

⁷⁴ Rosenwein 2006, 25 ja 193.

2.2 Tytärsaarelaisuutta osana tutkimusprosessia

Omien sukutietojen tutkiminen oli mielestäni perusteltua sepra-aiheen rinnalla sillä se auttoi jäsentämään tutkimuskontekstia sekä tarkastelemaan omakohtaista suhdetta saarelaisuuteen ja siihen liittyviin ilmiöihin. Sukututkimuksesta oli lisäksi apua erotellessa toisistaan yksilöllisten ja kollektiivisten kokemusten muistoja, joita sekä saarelaiset että virolaiset pitivät kummassakin tapauksessa merkityksellisinä.⁷⁵ Kuulin 1970-luvulla usein sukulaisten puhuvan isoisäniästäni, kalastaja Johannes Eskolasta ja hänen veljestään, majakanhoitaja ja seppä Anton Eskolasta. Tapasin lukuisia kertoja Eskolan sisarukset Ailin ja Lempin 1960–1980-luvuilla. Varsinkin Antonista puhuttiin usein 1970-luvulla sukulaisten tavatessa toisiaan. Ehkä siksi, että Anton oli valmistanut pajassaan tarkkoja hyljeluodikoita.⁷⁶ Ehkä siksi, että hän toimi elämässään myös kunnallismiehenä ja kylänvanhimpana (kunnallislautakunnan pj. 1902), laivurina, viulupelimannina, kalastajana, ja lopulta uudelleen sijoituksen jälkeen pienviljelijänä ja seppänä evakkotilallaan. Työteliäs ja käsistään taitava sukulainen oli uusille sukupolville esimerkki siitä, kuinka ihmisen tulisi elää ja esimerkki sukulaisesta, josta kaikki voisivat ottaa mallia, mutta ennen kaikkea, jota kaikkien olisi sopivaa muistella.⁷⁷ Myös Antonin tyttäret Aili ja Lempi osallistuivat usein isänsä ja suvun muiden jäsenten muistelemiseen. Eskolan suku on yksi Tytärsaaren vanhimpiin kuuluvista seitsemästä suvusta, jonka vanhin asiakirjoihin merkitty henkilö Mikko Tahvonpoika Eskola syntyi vuonna 1728.⁷⁸

Suvun graafista ja hiukan hautaristiä muistuttavaa puumerkkiä käytti Jaakko (Jacob) Eskola todennäköisesti jo 1700-luvulla ja merkki säilyi samana aina vuoteen 1939. Johannes Eskola kaiversi tunnuksen mm. puikkareihin, verkonkohoisiin, silakkapyttyihin ja muihin käyttöesineisiin.⁷⁹ Pääasiassa Eskolan isännät ovat olleet sukupolvien ajan hylkeenpyytäjiä, kalastajia ja laivureita. Vuonna 1812 syntynyttä Mooses Eskolaa kutsuttiin rippikirjan mukaan Moos-Kaapeksi, joka jälkipolvien suussa pelkistyi Mooskaksi. Nimen perä toinen poika Johannes, kun taas veli Antonia kutsuttiin Moos-Antiksi tai Seppä-Antiksi.⁸⁰ Mooska toimi 1800-luvun puolivälissä kylänvanhimpana ja oli sitä ennen löytänyt ensimmäiseksi puolisoonsa Valpuri Eerontytär Hallin, joka kuoli pistokseen vain 29-vuotiaana. Toiseksi puolisoonsa Mooska löysi samaisen suvun lesken Liisa Hallin, jonka kanssa hän sai elää 24 vuotta ja he saivat kolme lasta, Anna Helenan, Marian ja Gabrielin. Gabriel jatkoi Eskolan talon

⁷⁵ Kouri 2017, 62–66.

⁷⁶ Aalberg 1963, 44 ja 93. Anton Eskola jatkoi sepäntöitä Porvoon Suomenkylässä siirtolaistilan navetan päätyyn rakentamassa pajassa, kehittellen tehokkaita hiirenloukkuja, joita hän myi Porvoon vanhankaupungin talonmestajille.

⁷⁷ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969; Talve 1994, 341; Pyyppönen 1994, 51–53; Naski 1990; Suomen

Sukututkimusseura: Hiski-historiankirjat. Pidin tutkimusympäristön kontekstualisoinnin kannalta perusteltuna tehdä samaan aikaan sukututkimusta ja sen myötä nostaa esiin esimerkin omaisesti jopa yksityiskohtia Eskolan suvun jäsenten rooleista ja toiminnasta Tytärsaaren nuorisoseurassa.

⁷⁸ Papintodistus N:o 227, Viipurin hiippakunta 1941. Porkan sukukirja 1984.

⁷⁹ Aalberg 1963, 104.

⁸⁰ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969; *Meienmaa* 1/2003, 25. Tytärsaariseura ry.

isäntänä Mooskan jälkeen.⁸¹ Eskolan talo edusti tyyppillistä saaristolaista rakennustyyliä kuisteineen ja kattoikkunoineen. Talossa oli neljä huonetta ja suurehko tupakeittiö ja sitä asutti 1930-luvulla Anton ja Johannes Eskola perheineen.⁸² Vintin kattoikkunasta aukesi näkymä etelään ja sitä tarvittiin haaksirikkoutuneiden alusten tähyttämiseen aamuisin. Mooses Eskola oli rakentanut talon vuoden 1857 isojaon jälkeen keskusraitille, rakennuspaikalle no 61. Tytärsaaren kylä oli erittäin tiheään rakennettu ja yhtenä syynä siihen saarelaiset pitivät Hilda ja Theodor Yrjösen mukaan suikkaiden ja muiden yliluonnollisten olentojen pelkoa:

Suuna vainaa kerto näinnikkää meille samallaviisii, että kun pantii kirstuun kaik vaatteet päällä, kaikkial oli kukat, keppi käes ja kintaat käätee ja kun talvi oli, hattu päähän - Kuul, sukat ja kaik jalkaa. Suuna vainaa sano, että yhdessä talossa tuli ikkunan alla sanomaa: Et antannukkaa minulle kintai ja nyt minnuu palelee. Et ruumis tuli sanomaa sit ikkunan alla kotiin. Minäkin muistan, et kun pantii kuul sitäviisii, et sukat jalkaa ja kintaat kättee.⁸³

Naapurit tavoitti tarvittaessa muutaman askeleen päästä, jonka epäilemättä lisäsi kollektiivista turvallisuudentunnetta. Muistitiedon mukaan Eskolan taloa ympäröi puutarha, jossa kasvatettiin vihanneksia ja erilaisia yrtejä. Pihapiiriä rajoitti pensas- ja puuaidat, jotka pitivät niin ”suikkaat”, siat, lehmät, lampaat kuin puolivillinä juosheet hyljekoiratkin poissa. Vuodesta 1915 aina vuoden 1939 lokakuun 11. päivän Tytärsaaren evakuointiin asti Anton Eskolan tyttäret Aili ja Lempi sekä Johannes Eskolan tyttäret Aina, Elsa, Tyyni sekä pojat Eino ja Arvo toimivat jokainen vuorollaan Tytärsaaren nuorisoseuran johtokunnan tai huvitoimikunnan eri tehtävissä. Nuorisoseuraan liitettiin yleensä vähän toisella kymmenellä ja siihen kuuluivat lähes kaikki saaren nuoret.⁸⁴ Aina ja Elsa liittyivät jäseniksi jo vuonna 1910. Sisarusparven vanhin Aina valittiin johtokuntaan 1915 ja Elsa puolestaan huvitoimikuntaan 1919. Tyyni liittyi jäseneksi 1915 ja valittiin huvitoimikuntaan näyttelijäksi 1927.

Isoisäni Eino Eskola valittiin nuorisoseuran varaesimieheksi 1927 ja hänen serkkunsa Lempi Eskola johtokunnan jäseneksi 1930. Einon veli Arvo Eskola valittiin johtokunnan jäseneksi 1932 ja rahastonhoitajaksi 1938.⁸⁵ Eskolat sisarukset osallistuivat tavanomaisten sepramatkojen lisäksi nuorisoseuran Viron matkoille 1920-luvun puolivälistä lähtien tanhuryhmän, kuoron, tai näytäntöryhmän jäsenenä, soittajina ja myöhemmin 1930-luvulla yhteisten juhlien järjestäjinä.⁸⁶ Aina, Elsa ja Aili Eskola harrastivat tanhuamista ja he vierailivat esiintymismatkoilla Viron Lüganusessa jo 1920-luvun lopulla. Aili kuului koko 1930-luvun nuorisoseuran huvitoimikuntaan ja hän esiintyi 1930-luvulla

⁸¹ Pyyppönen 1994, 51.

⁸² Aili Eskolan haastattelu 23.5.1985.

⁸³ Hilda ja Theodor Yrjösen haastattelu 25.7.1967.

⁸⁴ Aalberg 1963, 108.

⁸⁵ TNS pkt 1907–1939.

⁸⁶ Ajoitusarvio perustuu kunkin kohdalla ensimmäiseen nuorisoseuran pöytäkirjamerkintään, jossa nimi esiintyy.

Kuva 1. Seppä Anton Eskolan tyttäret Lempi (vas.) ja Aili sekä kalastaja Johannes Eskolan tyttäret Kerttu ja Tyyni solmimassa rysän pellavaverkoa Eskolan talon tuvassa. – Yksityiskokoelma.

useissa näytelmissä, esittäen pääosaa mm. näytelmässä Vihtori ja Klaara.⁸⁷ Lotaksi liittyneen Ailin tiedetään pitäneen nuorisoseuran järjestämällä heimojuhilla Virossa tervehdyspuheita ja siellä hän lausui myös runoja.⁸⁸ Ennen 1920-lukua Virossa esiintyvät sisarusparven vanhemmat ja Anton Eskola muistettiin Mahussa vielä yli 50 vuoden jälkeen viulupelimannina ja kovana jutunkertojana.⁸⁹ Tytärsaarelaiset tai virolaiset eivät aineiston mukaan peitelleet millään muotoa tunteitaan ja ystävien kohdatessa saatettiin tilanteen mukaan nauraa ilosta tai itkeä surusta sillä ystävät olivat toisilleen yhtä läheisiä kuin omat perheenjäsenet. Myös Immanuel Kant perusti jo 1700-luvulla käsityksensä Aristoteleen teorian varaan ja sen mukaan ikuisten seprojen osalta voitaisiin puhua omanlaisesta moraalien, luonteenlujuuden ja tunteen muodostamasta ystävyyslajista, joka toimiakseen edellytti ystävien olevan tietoisia toistensa autonomisuudesta ja kyvystä hyvyteen.⁹⁰ Julkinen lahjojen vaihdon tärkein tarkoitus ikuisten seprojen kohdatessa olikin viestittää avoimesti ulkopuolisille edellä mainittujen tunteiden osoittamisen lisäksi juuri ystävyys-suhteen ainutlaatuisuudesta, elämän kestävästä arvostuksesta ja täydellisestä luottamuksesta.⁹¹ Luottamus ja rehellisyys olivat myös virolaisten osapuolten lähtökohta ystävyydelle ja tytärsaarelaisten rehellisyys herätti heissä suurta kunnioitusta, kuten Heldur-Arvin Esberg ja Richard Kilm muistelevat. Tytärsaarelaisten silakkapyttyjen kansia ei tarvinnut koskaan aukaista tarkistusta varten:

⁸⁷ Aili ja Lempi Eskolan haastattelut 23.5.1985, 1.8.1985 ja 21.9.1985.

⁸⁸ Porkan suku 1984, 150.

⁸⁹ VNM: Elstrok 1974–1987:1384.

⁹⁰ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969; Denis 2001, 2–4.

⁹¹ Komter 2005, 26.

Se oli rehellistä toimintaa, ei otettu auki. He eivät pettäneet koskaan.⁹² Rehellisiä miehiä olivat. - Ystävyyssuhteet olivat hyvät. Kun sinua ei ollut kotona, tuli suomalainen tupaan, söi itse ja pani rahaa tassin alle. Löysit tassin alta rahaa ja ymmärsit ystävien käyneen.⁹³

Tytärsaarelaiset kunnioittivat ystäviään pukeutumalla vironmatkoille parhaimpiinsa. Erilliset juhla-asut säilytettiin yleensä jahdin kajuutassa. Esimerkiksi seppä Anton Eskolan juhla-asuun kuului valkoinen talonpoikaispaita, mustat housut, kippurakärkiset hylkeennahkasaappaat, musta napitettu liivi, jonka taskussa oli hopeakello napinläpeen kiinnitetyllä hopeisella vitjalla vetoavaimineen, liituraitatakki ja lierihattu.⁹⁴ Myös Theodor Yrjönen muistaa miesten pukeutuneen vironmatkoilla pyhävaatteisiin: ”Pyhävaatteet oli äärettömän hyvät niil kaiikiil miehiil. Ne oli omassa kotona kuotut”.⁹⁵ Aineiston mukaan sekä saarelaiset että virolaiset pyrkivät pitämään kiinni ystävydestä kaikin keinoin aina kuolemaansa asti. Ikuisen ystävän puolesta oltiin tarvittaessa milloin tahansa valmiit vaikka kuolemaan. Vuonna 1922 syntynyt kertoja Aino Nõlvak (Rätsep) muisti liikuttuneena mainitun luottamuksen ilmapiirin hyvin vielä heinäkuussa 2010:

Luottamus oli suuri! Hyvin suuri! Ja että se venäläinen sai sellaisen tuhon aikaan, että hävitti niiltä ihmisiltä saaren pois – Oiiih – eivätkö saarelaiset olisi voineet elää siellä omaa elämäänsä? Mutta ei –.⁹⁶

Ikuisten seprojen ystävyyssuhteissa oleellista oli huomioda ja osallistua ystävien elämään kaikilla inhimillisen elämän alueilla. Kun saarelainen tai virolainen sepra kuoli, oli perheen vanhimman lapsen tai kummin tehtävä matkustaa ensitilassa saareen ja vastaavasti tytärsaarelaisen mantereelle ilmoittamaan asiasta:

Silakan ja maidon varainen ystävyys oli niin vahva, että saarelainen oli valmis tarvittaessa ystävänsä edestä kuolemaan ja jopa pienimpien lasten tuli kunnioittaa vanhempien ystävyyttä ja solmia ystävyysiteet seprojen lasten kanssa. Lapsena solmittuja ystävyysiteitä tuli aikuisena vaalia. Kun saarelainen kuolee, on hänen lapsistaan vanhimman tehtävä ensimmäisen mahdollisuuden tullessa tiedottaa henkilökohtaisesti vanhempiensa seproja, että nämä tietäisivät tapahtuneesta onnettomuudesta.⁹⁷

⁹² Heldur-Arvin Esbergin haastattelu kesäkuussa 2004. Kertoja tarkoitti, ettei tytärsaarelaiden silakkatynnyreitä ollut tarvetta koskaan avata, vaan virolaissepra saattoi luottaa tynnyreiden olevan täynnä kalaa, eikä sisältänyt kiviä täytteenä.

⁹³ Richard Kilmin haastattelu kesäkuussa 2004; VNM: Elstrok 1384, 2256. Luottamusta voitiin osoittaa myös korvaamalla osa palveluksista, kuten ruokatarpeista rahalla. Sen sijaan talonväen ollessa kotona, kaikki oli maksutonta. Esberg ja Kilm muistelivat miesten olleen rehellisiä, mutta eivät mainitse sanallakaan naisten roolia, joka viittaa 1930-luvulla niin Tytärsaaressa kuin Virumaallakin vallinneisiin sukupuolten välisiin roolimalleihin ja tiukkaan työnjakoon.

Tuohon aikaan varsinkin pienissä agraari-yhteisöissä naisten perinteinen tehtävä oli huolehtia perheistä ja kodeista, mutta samaan aikaan työskennellä metsätoissa ja osallistua kalastukseen. Ks. Hyvönen, Heli 2009, 20–22.

⁹⁴ Arvo Eskolan valokuvakokoelma, Porvoo. Anton Eskolan juhla-asun yksityiskohdat selvisivät korkean resoluution kuvaa tutkimalla.

⁹⁵ Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967. Theodor Yrjönen mainitsee haastattelussa vain miesten juhla-asut, vaikka kuva-aineiston perusteella myös naiset ja lapset olivat pukeutuneet parhaimpiinsa.

⁹⁶ Aino Nõlvakin haastattelu 23.7.2010. (Aga suur loodamine oli, väga suur. Ja et se venelane pani niisuguse vettu peale, et hävitas selt rahvasel saaret ära – oiiih! Kas se ei oleks võinud see rahvas seal saarepeal elada oma elu? Aga ei...)

⁹⁷ ERA EA.2111.1.3358. Bock, 1930-luku. Julkaisematon käsikirjoitus. (Silgu ja piimaga seotud sõbrus oli nii tugev, et saarlane on valmis sõbra eest kas või elu jätma ja isegi väikesed lapsed peavad oma vanemate sõpru austama ja omakorda nende lastega sõprust tegema. Lapsepõlves sel moel tehtud sõprust tuleb aga täiskavanult kinnitada. Kui saarlabes sureb, siis vanem ta lastest peab esimesel võimalusel isiklikult surmast teatama vanemate sõpratele. Virus, et need teaksid sündinud onnetusest).

Vuosiseproille riittivät säännölliset tapaamiset vaihtokaupan merkeissä, kun taas ikuiset seprat jakoivat keskenään niin elämän ilot kuin surutkin ja heidät kutsuttiin varsinaisten seprajuhlien lisäksi niin ystäväperheen lasten kastajaisiin, kummeiksi, syntymäpäiville, häihin kuin hautajaisiinkin. Jälkipolvien muistoissa tytärsaarelaisten ja virolaisten ystävyysuhteet nähtiin ideaali-yhteisölle ominaisena turmeltumattomuutena:

Oltiin läheisiä kieleltä, tavoilta, etiikalta - rehellisyys, lupausten pitäminen, yksinkertaisuus, puhtaus vallitsi niin pohjoisrannalla kuin yli lahden.⁹⁸

Bockin tulkinta herättää kysymyksen pakko-ystävyydestä. Kehittyikö ystävyys automaattisesti ja vähitellen syväksi ystävyudeksi? Kapinoiko nuoriso vanhempiensa konventionaalaisia toimintatapoja vastaan? On myös huomioitava, että ikuisten seprojen ystävyysuhteet saattoivat muuttua mitä erilaisimpien inhimillisten ja yksilöllisten piirteiden myötä tavalliseksi seprojen vaihtokauppasuhteiksi tai loppua kokonaan.⁹⁹

2.3 Ikuisten ystävien julkiset rituaalit

Seprojen useita päiviä kestänyttä elokuun vaihtokauppatapahtumaa ja kaupan jälkeistä juhlintaa Mahun rannalla kutsuttiin Hans Lokotar in mukaan ”Saarenmiesten pyhiksi”, johon osallistuivat myös lapset ja nuoret. Joskus juhlia järjestettiin myös Kundassa ja Purtse-Jõesuussa ja myös Toolsessa tiedetään ennen vanhaan pidetyn silakkajuhlia.¹⁰⁰ Ensimmäinen matka tehtiin perinteisesti Juhannuksen tienoilla, jolloin kevään kutusilakka eli ”heinäsilakat” annettiin seproille velaksi syysmarkkinoihin asti, johon mennessä virolainen sepra ehti korjata oman satonsa pellolta. Tytärsaarelaiset tekivät muista ulkosaarista poiketen neljästä viiteen, tai useamman vironmatkan vuodessa. Vaihtokauppatokojen lisäksi saarelaiset kävivät Virossa muillakin asioilla, etupäässä tapaamassa seproja, tai ostoksilla. Jäätilanteesta riippuen vuoden viimeinen matka tehtiin marraskuussa tai jopa joulukuussa. Matkaa ”juhannusviroon” valmisteltiin usean viikon ajan, jolloin aluksia huollettiin, tervattiin ja koristeltiin valmiiksi. Kun lähdön hetki koitti, kaikilla oli jo tulipalokiire:

Kerran oli virolaine siel saares ja yks läks juhannusviroo niin virolaine katso, et kas Virumaa poleb, kun kaikil oli kiire sinne, heh–heh–heh (EH). Ja kaikki samanaikaisesti. Kato ne pelkäs, et toinen ottaa kaik seprat pois, narraavat (JN).¹⁰¹

⁹⁸ Elstrok 1999, 121; VNM: Elstrok 1974–1987: 1384 ja 2264. (Oldi lähedased keelelt, kommetelt, eetilisel hoiakult - ausus, sõnapidamine, lihtsus, puhtus valitses nii põhjaranas kui üle lahe).

⁹⁹ Huolimatta kanssakäymisen katkeamisesta sodan seurauksena, tieto seprasuhteista siirtyi vielä seuraavalle sukupolvelle, mutta jo vähemmässä määrin sitä seuraavalle. Seproista puhutaan kuitenkin yhä, yli 80 vuotta tapahtumien jälkeen.

¹⁰⁰ Richard Kilmin, Heldur-Arvin Esbergin ja Helmut Liivan haastattelut kesäkuussa 2004; *Postimees* (Tartu) 9.11.1932.

¹⁰¹ Erkki Hallin (EH) ja Jaakko Niemelän (JN) haastattelu 23.2.2000. Mahun saarenmiestenpyhillä osa tytärsaarelaisista joutui viimeisinä vuosina kilpailemaan keskenään parhaista kauppareproista joka voi viitata siihen, ettei kaikilla suvuilla ollut enää 1930-luvun loppupuolella jäljellä suvun perittyä ikuista sepra. Seprasuhde saattoi päättyä esimerkiksi kuolemantapauksen vuoksi, jolloin maatilalla ei ehkä enää ollut jatkajaa, maatalon konkurssiin, tai tilan toiminnan loppumiseen jostain muusta syystä, kuten myös jomman kumman osapuolen piiloon jääneestä epärehellisyydestä tai riidasta, josta on haluttu vaieta. Yhtään selkeää tapausta seprasuhteiden yhtäkkisestä loppumisesta ei aineisto kuitenkaan paljastanut.

Mahuun ja Purtse-Jõesuuhun purjehdittiin 15–20 metrisillä jahdeilla tai hyvän sään vallitessa myös 6–7 metrin pituisilla yksimastoisilla suurhaapioilla, joissa oli syksyisin ja painavaa perunalastia kuljettaessa käytettävä varavarpeita, eri varalaitoja. Syysmatkalle lähdettiin Mikon päivän tienoilla ja vuoden viimeinen matka osui marraskuun Katariinanpäivälle (Virossa Martin päivä). Jonain vuosina Mahuun seilattiin jopa joulukuussa ja tiedetään aluksien jääneen muutamia kertoja Viroon jäiden vangiksi. Tytärsaarelaisen jahtilaivaston kiinnittyessä Mahun laituriin tai matalan veden aikana Mahunlahdelle ankkuriin, saarelaiset kuuluttivat kovalla äänellä: ”Seprat ovat siin Virun rannas.” Vain tytärsearelaisilla oli tapana heti rantauduttuaan lähteä jalkaisin tai polkupyörillä sisämaahan omille seproille kylään ja hakemaan heitä rantaan. Seprat hajaantuivat kukin taholleen kymmeneen kyliin jopa 35 kilometriä sisämaahan ja noin 50 kilometrin matkalle rannikolle. Päivämatkaa saattoi kertyä jopa kymmeniä kilometrejä. Hyvinä silakkavuosina kalaa oli tarjolla huomattavasti enemmän kuin ikuisille seproille varattu määrä ja silloin vierailtiin myös vuosiseprojen maataloissa tarjoamassa talonväelle suolasilakkaa tai myytiin kalat tukkuostajille jo rannassa. Akseli Holsteinin mukaan vironmatkoille lähti ”koko saaren kansa”, lukuun ottamatta valtion palveluksessa olevia henkilöitä, kuten majakkavahtia ja merivartioita.¹⁰² Tämä ei kuitenkaan tytärsearelaisen Yrjö Tuomalan muistikuvan mukaan koskenut saaren nuorisoa, joista enää pieni osa osallistui perinteisille sepramatkoille 1930-luvulla, nuorisoseurojen yhteistoiminnan käynnistymisen jälkeen. Tytärsaarelaisnuorisoo otti 1930-luvulle tultaessa ohjat lopullisesti omiin käsiinsä, pyrkien vapautumaan lopullisesti seprainstituution perinteisestä kontrollista.¹⁰³

Olipa kyse Mahun saarenmiestenpyhistä tai nuorisoseuramatkoista, nuoret juhlivat tanssien yhdessä virolaisnuorten kanssa aina, kun siihen tuli tilaisuus: ”Noh, sitten olivat kaikki koolla - tanssittiin ja juhlittiin. Me ja Suomen nuoret”.¹⁰⁴ Helmut Elstrokin haastatteluaineiston perusteella ikuisia seproja pidettiin virolaisissa ystäväperheissä verisukulaisten veroisina ja heidät syötettiin ja saunotettiin hyvin ennen nukkumaan menoa. Niinpä saarelaiset tulivat Mahuun muutamaa päivää aikaisemmin, jotta varmasti ehdittäisiin kyläillä.¹⁰⁵ Sen jälkeen tehtiin rannalla vaihtokaupat, minkä jälkeen juhlittiin kahdesta jopa kuuteen päivää tanssien ja laulaen. Ilmeisesti näin oli vielä 1920-luvulla, mutta lehtitietojen mukaan 1930-luvulla varsinaiset juhlat kestivät enää päivän tai kaksi. Yleensä juhlat pidettiin sunnuntaina, jota edeltävään tiistaihin mennessä pyrittiin vaihtokaupat lyömään lukkoon. Pisimmillään vierailut kestivät jopa kaksi viikkoa.¹⁰⁶ Aikaisemmin juhlaa pidettiin Calvin kartanonherran Mahun rantaan rakennuttamassa kõrtsissa, eli kievarissa, mutta vuosina 1935–1939 tanssittiin hieman kauempana rannassa,

¹⁰² Akseli Holsteinin haastattelu 2.10.1988. Tytärsaariseura ry.

¹⁰³ Yrjö Tuomalan haastattelu 20.8.1990. Tytärsaariseura ry.

¹⁰⁴ Linda Pöimin haastattelu kesäkuussa 2004 ja heinäkuussa 2010.

¹⁰⁵ VNM: Elstrok 1384, 2256, 2257, 2261 ja 2264; Luts 1969, 305; Aalberg 1963, 80.

¹⁰⁶ Päiviö 2009, 124–127.

kolmen vieläkin jäljellä olevan rantakuurin (aitta) edustan hiekkakentällä. Muistitiedon mukaan vanhan kievarin suuren uunin viereen kokoontuivat niin saarelaiset kuin virolaiseprat hevosineen kaikkineen.¹⁰⁷ Esimerkiksi vuoden 1937 syysseproilla arveltiin Mahussa olleen reilusti yli tuhat virolaista.¹⁰⁸ Kaukaisimmat ”ylämaamiehet” olivat saapuneet ostoksille jopa yli 100 kilometrin päästä Järvamaalta. Silloin kyläteiden pientareet olivat täynnä hevoscärryjä kilometrien matkalla Mahusta Viru-Nigulan kirkolle. Virolaiset sanomalehdet julkaisivat vuodesta 1935 lähtien haastatteluja sekä etukäteen kirjoitettuja tiedotteita, joten sana levisi tehokkaasti kauemmaksi sisämaahan ja Tallinnaan.¹⁰⁹ Kundalaisen Richard Kilmin muistaa saarelaisten laulaneen yöt ja päivät läpeensä ja saarelaisilla olleen jopa parempi lauluääni kuin virolaisilla.¹¹⁰

Silloin oli todelliset juhlat ja kaikki alukset kylki kyljessä kiinni. Miehet laskivat itselleen miestä väkevämpää, jota oli runsaasti. Illan suussa alkoi laulu, joka kuului yli Mahunlahden, nuoret lauloivat ja tanssivat.¹¹¹

Tytärsaaren ja Virumaan pelimannit lauloivat tahdittaen tansseja viuluilla, säkkipillillä, mandoliineilla, hanureilla ja kanteleilla. Jokaisessa kylän talossa oli tuohon aikaan kantele ja perinteinen virolainen säkkipilli.¹¹² Juhlia varten Tytärsaaren miehet pukeutuivat parhaimpiinsa, valkoiseen paitaan, mustiin liiveihin, hopeavitjaan sekä mustaan lierihattuun.¹¹³ Suhteet alkoivat muotoutua jo lapsena sepraperheiden tavatessa ja tiivistyivät lasten kasvaessa nuoriksi, mutta vain harva tytärsaarelainen uskalsi heittäytyä suin päin vakavimpiin suhteisiin virolaisten kanssa. Suhteita kuitenkin syntyi ja Linda Pöimi muistaa niin saarelaistyttöjen kuin poikienkin löytäneen 1930-luvulla helposti ”kavaljeerin” Virosta.¹¹⁴ Tytärsaarelaiset pitivät 1930-luvulla pahimpana esteenä seurustelulle omasta mielestään huonoa viroon kielitaitoa, kun taas virolaiset kokivat oppineensa sekakielen, joka aiheutti pahoja ongelmia viroon kieliopin oppimisessa lasten aloittaessa koulunsa. Virolaiset muistavat joidenkin saarelaisten puhuneen moitteetonta viroon kieltä ja kaikkien muiden ymmärrettävää sekakieltä.¹¹⁵ Seurustelussa ja tansseissa tarvittiin kielitaitoa, mutta myös motoriikkaa, rytmittäjää ja tunteita. Kundan Kiigemäellä

¹⁰⁷ Linda Pöimin haastattelu 21.7.2010; VNM. Kristjan Samelin muistelmat 1985–1986.

¹⁰⁸ *Uus Eesti* 3.10.1938.

¹⁰⁹ Tallinnassa ilmestynyt *Uus Eesti* julkaisi syyskuun 25 pv. 1937 uutisen samana viikonloppuna pidettävistä tytärsaarelaisten ja virolaisten juhlista Mahussa. Syysmyrskyssä jahdit eivät kuitenkaan päässeet rantautumaan Mahun satamaan. Virumaan Teataja piikitteli sittemmin innokkaita tallinnalaislehtiä valheellisista uutisoinnista sillä juhlat pidettiin todellisuudessa vasta viikkoa myöhemmin 29.9.1937 myrskytuulien tynnyttyä.

¹¹⁰ Richard Kilmin haastattelu kesällä 2004.

¹¹¹ ERM EA 45: 847–875. Kuva-aineiston perusteella nuorten poissaolo oli silmiinpistävää mm. syksyn 1937 seppäpäivillä sillä he olivat tapaamassa ympäröivissä kylissä oman ikäisiään virolaisnuoria. Nuoret kuitenkin kokoontuivat myöhemmin Mahun hiekkarannalle Saarenmiestenpyhien juhlille tanssimaan virolaisnuorten kanssa.

¹¹² Linda Pöimin haastattelu 21.7.2010. Linda muisti myös isoisäni sedän, seppä Anton Eskolan esiintyneen Mahun juhlilla viuluineen yhdessä virolaisten soittajien kanssa.

¹¹³ Heldur-Arun Esbergin haastattelu 2004; Päiviö 2009, 42–47 ja 52; Talve 1996, 228.

¹¹⁴ Linda Pöimin haastattelu 21.7.2010; VNM: Elstrok 1974–1987: 2264.

¹¹⁵ Rikhard Kilmin, Aghate Tauer-Välkin, Linda Pöimin, Maimu Nurmesalun, Anton Laagerin ja Lemming Laagerin haastattelut kesäkuussa 2004; Jaakko Niemelän, Erkki Hallin ja Veikko Eskolan haastattelu 27.3.2000; *Meienmaa* 1/2005. Tytärsaarelaisia murrasanoja ja sanontoja.

tuttavuuksia solmittiin kyläkiikun ympärillä ja tanssilavalla. Kerran erään virolaisen tytön hakiessa Kundan lavalla tytärsaarelaista Kallea tanssimaan, juoksi tämä henkensä hädässä karkuun:

Me mentii samalviisii, Perheenmiehen Kallen kaa mentii sin kattomaa sit lavaa ja kun myö päästii lavan reunaa, ni virolaiset likat tuli, et Suomen poika tanssimaan! Sillon Kalle läks menemää ja minä peräst ja juostii, viissataa metrii oli ainaki matkaa. Ihan totta, karkuu juostii. Meiät ois väkiste viety tanssimaan.¹¹⁶

Paria vuotta myöhemmin, kesällä 1938, samainen Kalle oli päässyt ujoudestaan ja hänet tavattiin Viru-Nigulan ja Mallan välisellä tiellä saattamasta erästä Iilään kylän rippikoulutyttöä tämän kotiin. Poika oli Kalle Perheenmies, joka myöhemmin tapasi Koivistolla syntyneen Siljan, jonka kanssa hän avioitui vuonna 1941.¹¹⁷

Meijän saarelaispoika saatto kotiin Iiläänkylään yhtä tyttöä, se oli rippikoulutyttö ja sit mentii sinne häne kotiisa hevosella ja sitte ku tultii sieltä pois ni tyttö tuli näinikkää portail ja sano, et Kalju (Kalle), kui sa mind võtad ni isä ja emä lupas meillä hobuse ja kaks luomaa. Kaks lehmää ja hevoson sit luppais häälahjaks. Nii heh, heh, niihän se sil kerral Kallulki jäi. Kalle oli sen nimi. Ne pitivät paljon näist seproista ja suomalaisist.¹¹⁸

Tärkein ritualistinen tapa Saarenmiestenpyhillä oli kuorenkalan ja vasta lypsetyn maidon vaihtaminen seprojen tavatessa. Lokakuun 1937 silakkamarkkinoilla maidon sijaan ystäville tarjottiin myös miestä väkevämpää. Kyse oli julkisesta ritualistisesta lahjojen vaihdosta, joka tapa oli vakiintunut säännöllisesti toistuvaksi ilmeisesti vuosikymmeniä tai jopa satoja vuosia aikaisemmin.¹¹⁹ Kuorenkalan ja maidon vaihtaminen oli silmiinpistävää ja tapahtui yleensä saarenmiestenpyhillä seprojen tavatessa pitkän ajan jälkeen, eikä lahjojen vaihtoa oltu luotu minkään ulkopuolisen tahon toimesta.¹²⁰ Viinaryypyn taas voi katsoa vahvistaneen ystävien tasavertaisuutta vaihtokaupan yhteydessä aivan samoin kuin tytärsaarelaisten hylkeenpyynti-arttelin jäsenet nauttivat viinaryyppyt juuri ennen hylkijäille lähtöä. Ryyppy sinetöi ystävyteen ja luottamukseen pohjautuvan sopimuksen, joka kädenlyönnin lisänä merkitsi molemminpuolista täydellistä sitoutumista. Rituaalin jälkeen sopimusta ei ollut mahdollista yksipuolisesti rikkoa sillä se olisi merkinnyt ystävyden loppua. Hyljejäillä tämän tyyppisillä sopimuksilla oli erityinen merkitys, sillä pyyntimatka saattoi ajoittain muodostua jäiden liikkumisen myötä yhteiseksi hengissä pysymisen

¹¹⁶ Erkki Hallin haastattelu 23.2.2000.

¹¹⁷ Naskin sukututkimus 1990.

¹¹⁸ Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967; Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967; Richard Kilmin haastattelu kesällä 2004. Poika oli Kalle Perheenmies. Perheenmiehen ja Hallin separat asuivat Iilan ja Kutsalan kylissä, Mallan kartanon ja Viru-Nigulan kirkonkylän välisen maantien varressa. Yrjösen viittaa haastattelussa Virumaalla vallinneeseen sääty-yhteiskunnan periaatteeseen, jonka mukaan talonpoikien oli sopivaa avioitua vain talon-poikien tyttären kanssa ja muonamiehen tyttären muonamiehen pojan kanssa. Tytärsaarelaiset vastasivat viru-maalaisille itsenäisiä toimijoita.

¹¹⁹ Jäppinen 2020, 41; Päiviö 2009, 38 ja 56. Seprakaupan on arveltu vakiintuneen jo 1200-luvulla ja 1600-luvulla alettiin seprakauppaa verrata markkinoihin ja soveltaa niihin viranomaisien säädöksiä. 2010-luvulla sekä Suomenlahden etelä- että pohjoisrannalla tehtyjen tutkimusten tulokset viittaavat tätäkin vanhempiin vuodenaikaismarkkinoihin.

¹²⁰ Goody 2010, 35–37. Lahjojen ritualistinen ja vakiintunut vaihdanta on tavanomaista monissa alkuperäiskulttuureissa.

kamppailuksi.¹²¹ Myös Tyynen Valtameren alkuperäisissä yhteisöissä ritualistinen lahjojen vaihto ja vastalahjan vastaanottaminen ylläpiti ystävyyttä ja osoitti samalla muille kumppaneilla ystävyuden olevan ”jotain enemmän” verrattuna tavanomaisiin suhteisiin.¹²² Jotain enemmän tarkoitti onnellisuutta, positiivista mielialaa, voiman tunnetta, sepran kunnioittamista ja tasa-arvoa, arvovaltaa, vieraanvaraisuutta jne. Lahjojen vaihto saattoi lieventää sillä hetkellä vaikuttavia kielteisiäkin tunteita, kuten itsekkyyttä, vihamielisyyttä, ylimielisyyttä, jollaisia oli voinut syntyä seproista riippumattomista syistä.¹²³ Myös muunlaisia henkilökohtaisia lahjoja eli ”tuomiaisista” vaihdettiin seprojen kodeissa. Virossa halutuimpia lahjoja olivat tekstiilit, kankaat, hylkeennahkaiset tuotteet, puukot, kahvi, mausteet, kodinkoneet ja polkupyörät.¹²⁴ Tytärsaarelaiset vierailivat jahdeillaan säännöllisesti myös muualla Suomenlahden ja Itämeren satamakaupungeissa ja hankkivat sieltä seproille heidän tarvitsemiaan tuotteita, joita ei ollut Viron maaseudulla saatavissa. Lähinnä Mahussa julkisesti ilmennyt ritualistinen ystävyys toi oikeuksia, mutta edellytti myös velvollisuuksien hoitamista. Tämän tyyppisillä fiktiivisillä veriveljeyteen tai sukulaisuuteen verrattavilla suhteilla on kulttuuriantropologi Martti Sarmelan mukaan ollut tärkeä sija kaikissa vaihtokauppaa käyvissä kulttuureissa.¹²⁵

Elstrokin ja Bockin muistiinpanojen mukaan saarenmiestenpyhien juhlat sujuivat yleensä erittäin sopuisasti, eikä vakavimpia riitoja tiedetä syntyneen kuin yhden kerran, todennäköisesti joskus 1900-luvun alussa, jolloin rannikkoa ympäröivien kartanoiden viinatislaamot kävivät täydellä teholla yötäpäivää. Virolaisen muistitiedon mukaan tytärsearelaiset olivat äärimmäisen rehellisiä myös tapellessaan. Erään tarinan mukaan tytärsearelaiset olivat jopa niin kohteliaita, etteivät koskaan lyöneet puukolla ketään, ennen kuin olivat vastustajalta tiedustelleet, montako tuumaa puukonterää tämä kehossaan sietäisi.¹²⁶ Vuoden 1935 jälkeen Mahun Saarenmiestenpyhiltä ei kuitenkaan muisteta montaakaan äänekkäämpää riitaa tai tappelua virolaisten kanssa.¹²⁷ Lähtökohta oli, että hyvillä ystävillä ei ollut aihetta riidellä tai edes tarvetta ajatella sellaista. Liina Halli muistaa, että riidan aihetta saattoi pikemminkin syntyä tytärsearelaisten miesten ja naisten kesken lähinnä siksi, että juovuttuaan omat miehet aloittivat mekastuksen saarenmiestenpyhillä. On hyvin mahdollista, että aika ajoin päiväkausia kestänyt juhlinta koetteli myös tytärsearelaisten moraalikäsitteitä ja seksuaalista käyttäytymistä:

¹²¹ Päiviö 2009, 56; Kero 2004, 111–112; Luts 1969, 309; Talve 1959, 164–172.

¹²² Mauss (1950) 1990, 65 ja 72–75.

¹²³ Komter 2005, 45–50.

¹²⁴ VNM: Elstrok 1974–1987: 2264; Anton Laagerin haastattelu 22.7.2010. Anton esitteli haastattelun yhteydessä tytärsearelaisepran lahjoittaman suomalaisen puukon, seinäkellon ja ompelukoneen, kaikki 1930-luvulta ja yhä käytössä. Näin merkittäviä lahjoja annettiin aineiston mukaan vain ikuisille seproille.

¹²⁵ Sarmela 1984, 102.

¹²⁶ Bock, Eerik. Julkaisematon käsikirjoitus 1930-luvulta. ERM EA, EAA.2111.1.3358. Tämän tyyppiset tarinat voivat liittyä ns. ”seprajuttuihin”, joita aikoinaan kerrtettiin mm. Mahussa Kalvin kartanonherran rakennuttamassa kievarissa, jossa iltaa istuttiin virolaisseprojen kanssa.

¹²⁷ VNM: Elstrok 1384, 2256, 2257, 2261 ja 2264.

Rupesivat ottamaan siellä ja pitivät kaikenlaista meteliä. Sitte kun tuota nuoret ja usein tuli Virostakin nuorii ja tanssivat siel rannassa - sitten pitivät lystii, ni kyl se monta kertaa niit naisii oli, et niit harmitti. Et on kyl hurjaa tää elämä, kun miehet oli tietyst juovuksissa ja pyörivät siel, ni ei naiset oikein tykänny siint sellaisest asiast.¹²⁸

Ikuisten seprojen suhteisiin ei aineiston mukaan liittynyt seksuaalisia oikeuksia tai velvollisuuksia. Edellä mainittu Liina Hallin muistikuva voi kuitenkin viitata siihen, että juhlien aikana on saattanut esiintyä jopa irtosuhteita toisin kuin on seprainstituution yhteisessä ”siveysdiskurssissa” ehkä annettu ymmärtää. Virolaisissa maataloissa avioliiton solmiminen saarelaisten kanssa ja muuttaminen Tytärsaareen nähtiin joka tapauksessa ihanteellisena vaihtoehtona. Maria Kõrvek muisteli vuonna 1978 erään Tytärsaaren sepran luonnehtineen virolaisia nuoria naisia ”kauniiksi kuin taivaan enkelit”. Myös sepran oma morsian oli virolaiskuvauksen mukaan kaunis: ”Nainen oli nuori, kauniisti meikattu ja sinisilmäinen. Pitkät pellavahiukset selässä”. Pariskunnan muistetaan lähteneen ruokailun jälkeen jaloittelemaan Kurnan kukkaniitylle sarapuiden alle, josta he morsiamen mukaan löysivät ”maailman kauneimman paikan”. Kun saarelaiset taas vuoden kuluttua ilmaantuivat kylään, kysyi Maria heiltä: ”Tuliko tyttö, vai poika”? Tähän saarelaismies vastasi ylpeänä: ”Tyttö kuin taivaan enkeli”.¹²⁹

Juhannusseproilla kaupankäynnin jälkeiset juhlat kokosivat kokonaisia kyläkuntia Mahun rantaan. Juhannusjuhliin osallistuivat myös Tytärsaaren naiset parhaimpiinsa pukeutuneena. Tytärsaarelaiset pyrkivät antamaan virolaiselle lehdistölle kuvan itsestään hartaina, raittiina ja siveinä yhteisönä, mutta ristiriitaisesti kaupanteon jälkeisten juhlien alkoholinkäyttö vaikuttaa olleen samaan aikaan runsasta:

Illalla jatkui veljeily jo todellisena pitona. Haitarilla vedetään polskia ja valsseja, eivätkä pysy silloin paikallaan edes parrakkaat ukot. Kyllin syitä iloita reilusti elämästään. Viron pirtu panee suomensillalle viimeisen hirren, ja pian vannovat ystävät toinen toisensa kaulasta kiinni riippuen ikuista ystävyttä ja uskollisuutta.¹³⁰

Ennen markkinoita ja juhlia virolaiset halusivat tutustua myös suuriin sepralavoihin ja päästä vähän väliä merta katsomaan. Virolaisille ”maamiehille” meri oli vieras ja suuri tuntematon, jota päästiin katsomaan 1930-luvulla enää saarenmiesten pyhien aikaan.¹³¹ Jahdilla kuultiin ensimmäiset uutiset ja tehtiin ”norrit” parempaan saaren kahviin ja pirtuun (piiritust kohviga). Juhliminen alkoi heti, kun kaupat oli tehty ja vahvistettu. Kaupat sinetöitiin lyömällä kättä päälle ja nauttimalla ryyppyt Viron väkevää, eli pirtua. Ryyppyn katsottiin sinetöivän vuosisopimuksen ja korostavan seprojen välistä tasa-arvoa ja

¹²⁸ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969.

¹²⁹ VNM: Elstrok 1978: 1384. (Naine oli noor, heleda jumeaga, sinisilmne. Pikad liinajuused seljal. Ka naine naeris õnnelikult ja lisas, et nad avastanud maailma kauneima paiga. Mina kohe küsima, kas oli poeg või tütar? Mees vastas uhkelt: ”Tyttö kuin taivan enkeli!”). Marien kuvaelman perusteella ikuisten seprojen tarjoaman aterian jälkeen pariskunnan elämän vietin tuoma kokemus luonnon helmassa johti yhdeksän kuukauden kuluttua perheenlisäykseen.

¹³⁰ VNM: Elstrok 1974–1987:2264; *Suomen Kuvalehti* no 42. 1937, 26–30.

¹³¹ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969, Tytärsaariseura ry.

sukupolvesta toiseen periytyneiden ystävyysiteiden syvää merkitystä. Alkoholin käyttö oli lähteiden mukaan seprajuhlilla runsasta, mutta jopa juhlienkin aikana haastatteluja antaessaan tytärsaarelaiset vakuuttelivat ristiriitaisesti olevansa poikkeuksellisen raittiita ja hyvätapaisia.¹³²

Ikuisia ystävyysiteitä vahvistivat läheinen kielisukulaisuus sekä yhteiset tavat ja perinteet. Helmut Elstrokin mukaan tytärsaarelaisia ja virumaalaisia yhdisti: ”Yhteinen eettinen arvopohja, toistensa kunnioitus, tinkimätön rehellisyys, kanssakäymisen, suoruus ja yksinkertaisuus sekä moraalinen puhtaus.”¹³³ Nämä ominaisuudet eivät kuitenkaan näyttäisi vaikuttaneen mitenkään alkoholin käyttöön juhlilla: ”Oli enemmän sellainen juomajuhla! Sitten putosivat veteen.”¹³⁴; ”Kyllä, juotiin edelleen. Mutta riitoja ei ollut suomalaisen kanssa. Juotiin pääasiassa viinaa”. Samoin käsitys, jonka mukaan juuri tytärsaarelaiset eivät olisi salakuljetusta harjoittaneet lainkaan, on laivanrakennusmestari Lasse Kiiskin mukaan lähinnä myytti, jota on yritetty keinotekoisesti ylläpitää aina 2000-luvulle saakka.¹³⁵ Toisaalta aineistosta nousee korostettuna tytärsaarelaisten talkoiden ja yhteistyön merkitys ja sosiaalinen kontrolli, joka näkyi arkipäivässä siten, että orastavakin eripura sai välittömästi osakseen yleistä paheksuntaa.¹³⁶ Toisten auttaminen nähtiin maanviljelystä elävien yhteisöjen tapaan myös saari-yhteisön selviytymisen edellytyksenä.¹³⁷ Edellisen kaltainen kuva eräänlaisesta ideaali-yhteisöstä pitänee siltä osin paikkansa, mutta ei kuitenkaan kerro koko totuutta. Todellisuudessa myös Tytärsaaren arkipäivää värittivät monenlaiset ongelmat, joista on haluttu vaieta. Haastattelujen ulkopuolella kertojat ovatkin muistelleet saarella esiintyneen yleisesti myös systemaattista kiusantekoa, riitoja, tappeluita, pahoinpitelyjä, naapurien omaisuuden tuhoamista, kuten veneiden upottamisia ym.¹³⁸ Kriitikin vaikenemisesta voi kohdistaa kotiseutuharrastajien lisäksi myös varsinaisiin historiantutki-joihin, joista osalla on tapana seuloa teksteistään kaikki vähänkin epämiellyttävänä koetut asiat.¹³⁹ Tytärsaaren arkitodellisuudesta voi mainita esimerkkinä erään henkilön vuonna 1923 saaman vankilatuomion pahoinpitelystä ja ”mielipuolen naisen makaamisesta”. Monia muitakin tytärsaarelaisia tuomittiin sakkoihin joko pirtun salakuljetuksesta, hallussapidosta ja myymisestä, tai juopottelusta ja meluamisesta yleisillä paikoilla. Muutamia saarelaisia tuomittiin myös petoksista, solvauksista, törkeistä

¹³² Aalberg 1963, 78–82. Jossain määrin nostalgian ihannoimaa käsitystä kristillisestä, siveästä ja kaikin puolin hyvätapaisesta kalastaja-yhteisöstä on ylläpidetty pääasiassa jälkipolvien toimesta aina 2000-luvulle saakka.

¹³³ VNM: Elstrok 1974–1987:2264; Lembit Samelin haastattelu 2004. Helmut Elstrok ja Raimo Päivion haastattelema Lembit Samel korostivat ”tytärsaarelaisten moraalista puhtautta”. Tämä väritynyt käsitys esiintyy lisäksi muissakin, esimerkiksi opettajien ja pappien haastatteluissa sekä sanomalehti-aineistossa. Lembit Samel oli taustaltaan opettaja.

¹³⁴ Virve Möisin (os. Lokotar) haastattelu kesäkuussa 2004.

¹³⁵ Laivanrakennusmestari Lasse Kiiskin suullinen tiedonanto puhelimesta 3.1.2011.

¹³⁶ Viljo Terkin haastattelu 25.11.2015. Tämä saattaa pitää suurelta osin paikkansa, mutta joskus yhteisön kontrolli saattoi pettää, josta kertoo pahoinpitelyistä annetut tuomiot.

¹³⁷ Aalberg 1963, 26; Hämeenaho 2012, 96–101. Eripuran suitsiminen voi liittyä jälkipolven omaksumaan tapaan muokata ja suodattaa olemassa olevaa muistitietoa palvelemaan myyttistä ideaali-yhteisöä.

¹³⁸ Kari Syrjälän suullinen tiedonanto 10.6.2015. Tämä ilmeni myös maakunta-arkistoon tallennetusta aineistosta.

¹³⁹ Rossi 2015, 49.

varkauksista, salametsästyksestä, luvattomien aseiden hallussapidosta, tai poisjäännistä oikeuden istunnoista.¹⁴⁰ Ennen poliisikonstaapelin viran perustamista Tytärsaareen, ongelmat pyrittiin sopimaan saarelaisten kesken ”rantakäräjillä”, eikä niistä ole välttämättä koskaan kuultu mantereella kummallakaan puolella Suomenlahtea. Saarelaisten keskinäistä kiusantekoa ja riitoja pidettiin vielä 1900-luvun alkuvuosina näkymättömien henkiolentojen syynä, joista tunnetuin oli pahojaan tekevä ja ihmisiä narraava suikas. Hilta-Maria Yrjönen muistaa erään saarelaisen tunkeutuneen eräänä yönä naapurinsa navettaan ja lyöneen kirveellä lehmän vatsan halki. Asia saatiin kuitenkin sovittua naapureiden kesken.¹⁴¹ Hilta-Maria ja Theodor Yrjönen muistavat suikkaan lisäksi myös muita saarelaisten tuntemia ja pitkään vaikuttaneita henkiolentoja, kuten ”vihollisen”, joka usein ulkoistui juuri riitelyn tai keskinäisen vihan seurauksena. Myös piru oli tuttu saarelaisille:

Piru on sellainen viekas - niin. Et se on oikee pirult riivattu, jos oli joku paha ihminenki. Ehk tyttölaps oli oikee paha, nii ettei pojat syty! Ni sano, et se on oikee pirul riivattu piika. Ei siel tyttöi ollukaa koko kyläs, oli vain piikoi ja poikii.¹⁴²

Riitelyn sijaan keskinäistä solidaarisuutta, jos kohta vaiteliaisuuttakin tarvittiin esimerkiksi hylkytavarain, tai haaksirikko-outuneiden alusten lastien korjaamisessa. Vaiteliaisuus koski myös viinan salakuljetusta ja juopottelua. Ei ollut soveliasta puuttua naapurin jahdin ruumaan perunoiden sekaan piilotettuihin viinaksiin. Kun kaikki saarelaiset pitivät suunsa kiinni, ei tieto levinnyt ulkopuolisille. Osaltaan vaiteliaisuus tuki kauan elänyttä mielikuvaa, jonka mukaan tytär-saarelaiset olisivat poikkeuksellisesti tuoneet Viirosta viinaa ”vain omaan käyttöön”. Pirtua haettiin pääasiassa muutamista kansainvälisille vesille ankkuroituneista pirtulaivoista varsinkin Viirtoon seilattaessa jolloin saattoi syntyä hankaluuksia:

Kyllä mentii, myö mentii kerta kaljaasin kans Mahuun ja kato, silloin oli laiva siin Tytärsaaren ja Viiron välissä. Mentii laivaan, mutta ei yhtää annettu ja Viiroo oltiin menossa. Nii, pullon antovat minulla ja kävin laivassa. Ei auttanu ja minä sanoin, et mitä myö yhtel pullol?¹⁴³

Joskus salakuljetus onnistui ilman suurempia ongelmia. Laivamestari Johannes Päiviön muistetaan vieneen omalle sepralle tuliaisiksi ”meripirtua” (merepiiritus). Päiviö tapasi juhlia seproineen lukkoon lyötyjä vaihtokauppoja rituaalisen maitoryypyn sijaan mieluiten miestä väkevämmällä, kuten isät ja isoisätkin perimätiedon mukaan jo ammuin tekivät.¹⁴⁴ Niinpä Päiviön ”tuomiaista” litran pirtukannua ryhdyttiin maistelemaan seprojen maatalon

¹⁴⁰ Kymen tuomiokunnan arkisto II, Sakkoluettelot 1911–1961, Rangaistusluettelot 1921–1947, sekä Rangaistusmääräysasiain sakkoluettelot 1935–1955. Muutkin saarelaiset kuin tytär-saarelaiset jatkoivat virolaisten ohella pirtun salakuljetusta myös kieltolakivuosien 1919–1932 jälkeen.

¹⁴¹ Hilta-Maria Yrjösen haastattelu 25.7.1967.

¹⁴² Hilta-Maria Yrjösen haastattelu 25.7.1967. (Hilta-Maria Yrjönen (H-M) ja Theodor Yrjönen (TY).

¹⁴³ Akseli Holsteinin haastattelu 12.12.1989.

¹⁴⁴ Carl Sarapin kuvasarjassa maamies Toomas Mutik antaa lokakuussa 1937 tytär-saarelaiselle Jalmarille Kurjelle, eli saarelaiten paremmin tuntemalle Pitkä-Jammalle pullon vastalypsettyä maitoa ikuisen ystävyysmerkinä ja lujittamiseksi. Kyseistä julkista rituaalia luonnehdittiin aikalaismediassa mm. ”muinaiseksi näytelmäksi”.

keittiössä. Kun kannu oli muutaman tunnin kuluttua juotu tyhjäksi, päättivät juopuneet miehet lähteä Mahun satamaan perunoita täyteen lastatuilla hevuskärryillä, tarkoituksena lastata perunat Päiviön jahtiin ja jatkaa sen jälkeen saarenmiestenpyhien juhlintaa rannassa. Kun vahvasti humaltunut seurue saapui parin tunnin kuluttua Mahuun, huomasivat he yhden miehen puuttuvan kyydistä. Laivamestari Päiviö oli puolivälissä matkaa nukahtanut ja pudonnut kenenkään huomaamatta kärryiltä.¹⁴⁵ Akseli Holsteinin muistaa saarelaisten osallistuneen pirtun salakuljetukseen aina kuin siihen tarjoutui pienikin mahdollisuus. Hän muistaa itsekin käyneensä kolmesti hakemassa jahdillaan lastin kansainvälisille vesille ankkuroidusta pirtulaivasta:

No sitä tapahtu ain, kun oli tilaisuus, kyllä! Minäkin kävin kolme kertaa kaljaasin kans piir-laivas. Juu. Tultii Viipurist ja viinalaiva oli täis tuon saaren ja Somerin välissä. Vastatuul oli ja myö Nampsis tehtii ympäri ja meni liivaripuomi poikki – voi piru kuitee...! Meil oli litran kannuis se viina ja sit ”Kristal kimmeli” ja sit oli ”Riika balssami”. Olihan niit aika paljon, satakunta ”Ruusii” (Riga Balzams) ja pirtuu litran kannuis.¹⁴⁶

Rangaistukset olivat kovia ja kun tytärsaarelaislaivuri Kaarlo Kiiski kärysi tuhannen litran lastista, rapsahti siitä peräti 6000 markan sakko. Alkoholien yletön käyttö väheni virolaisten lähteiden mukaan Suomessa vasta vuoden 1934 jälkeen kieltoain päätymisen myötä, jonka jälkeen salakuljetus romahti nopeassa tahdissa.¹⁴⁷ Pienempiä rangaistuksia, kuten päiväsakkoa väkijuomien hallussapidosta, myymisestä, juopottelusta, tai juovuksissa meluamisesta yleisellä paikalla ym. saivat tytärsaarelaisista mm. Ruuto Anttila, Leonard Halli, Bertel Holstein, Oiva Holstein, Urho Holstein, Toivo Kiiski, Sulo Perheenmies ja Kalle Terkki. Myös Virossa rangaistukset pirtun salakuljetuksesta olivat Kristjan Samelin muistin mukaan ylettömän kovia. Pirtukaupasta kärähtänyt saattoi jopa menettää maansa ja talonsa.¹⁴⁸ Salakaupasta käryäminen olisi myös voinut hankaloittaa elintärkeää seprakauppaa, sillä viranomaisten tiedettiin takavarikoineen varsinkin tehokkailla moottoreilla varustetut veneet. Pirtukauppoja Mahussa tehtiin kuitenkin koko ajan ja yleensä toimittiin joko yön hämärässä, tai sitten julkeasti keskellä päivää, kuten Anton Laager Mahusta muistaa:

Minä ajoin pirtukuorman rannasta kotiin. Kanisterit oli kärryissä heinien alla, seitsemän vuotista poikaa ei kukaan osannut epäillä. Isä käski pitämään hevosen ohjaksista kiinni, hevosta ei tarvinnut ohjata, sillä se löysi itse kotiin. Olin vain ajavinani. Meillä tarjottiin aina pirtua saarelaisille ja jos ei pirtua saatu, niin isä keitti pontikkaa keittiössä.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Raimo Päiviön suullinen tiedonanto 21.7.2015.

¹⁴⁶ Akseli Holsteinin haastattelu 12.12.1989. Tytärsaariseura ry.

¹⁴⁷ Pullat 1993, 38.

¹⁴⁸ VNM 2261. Kristjan Sameli mälestused 1985. (Reisudes käisime kolmekesi. Rannast võtsime kartulilasti peale. Vabas vees seilasid Inglise ja Saksa laevad, sealt võeti piiritus peale, peidedi kartulite alla. Kui Eestis salapiiritusega vahele jäi, siis Eesti valitsus tegi paljaks, võttis maja ja maa. Soome ei võtnud laeva ära. Üks mees võis võtta süü omaks, siis laevamehele ei tehtud midagi).

¹⁴⁹ Anton Laagerin haastattelu 22.7.2010. Haastattelin ja keskustelimme Anton Laagerin kanssa viron kielellä, mutta kirjoitin muistiinpanot suomeksi. Myös Linda Põim kertoi saman tarinan yksityiskohtia myöten. Kertomus ”hautajais-saatosta” on levinnyt ehkä muihinkin lähikyliin, mutta se on vakiintunut Mahun kyläläisten yhteiseksi muistoksi mahdollisesti jo kieltoain ja Viron ensimmäisen itsenäisyyden aikana.

Samasta kylästä Linda Pöim ja Julie Nordman puolestaan muistavat, että Mahun ja Viru-Nigulan seudulla pidettiin kieltolain aikana tavanomaista useammin hautajaisia. Viranomaiset eivät tohtineet häiritä hautajaiskulkueita surevine omaisineen. Tammenlehvin koristeltu kirstu oli vainajan sijaan ladottu täyteen pirtuastioita, eli ”kymppejä” (10 litraa). Maantien varrella talonpojat kunnioittivat harrasta ”pirtusaattoa” päänsä paljastaen:

Monta kertaa pantiin pirtukanisterit arkkuun, seppeleet ja kuuset ympärille. Nigulan ja Rakveren välillä kansalaiset paljastaneet päänsä kunnioittaakseen ”vainajaa”.¹⁵⁰

Salakauppaa ei saatu viranomaisten määrätietoisuudesta huolimatta koskaan kokonaan kitkettyä, joten ”napsuja” tai ”norreja” tarjoiltiin aina seprojen kohdatessa, laivalla, saarenmiestenpyhien juhlissa, tai seprojen kotona niin Virossa kuin Tytärsaassa. Norrit tehtiin jahdilla sinne kutsutuille seproille sekä tervetuliaisiksi että kaupan vahvistamiseksi, jota voi pitää lahjojen vaihdon ohella yhtenä ikuisen ystävyyden ritualistisena perinteenä:

Sit tuota Mahun satamas pienet pojat junivatta maihin. Junimal vieti virolaisii välil ees taas. Virolaiset tuli laivaa ja sin napsul, sit ku pani oikee kuumaa kahvii ja kuumaa vetee teki napsu, virolaine sano: Ah, kurati kanked sano, hah–hah–hah–hah.¹⁵¹

Välillä virolaisisännät käskivät tottumaton saaren sepra maistamaan tislattua tulilientä kysyen: ”Kas on ijamäki?”. (”Kas on ia mekk” tai ”Kas on hea maik”, eli ”Onko hyvän makuista?”).¹⁵² Yletön juopottelu johti aikalaiskuvausten mukaan välillä kaaokseen, kuten kävi 1930-luvun taitteessa Mahun rannassa, jonne ryhmä tytärsaarelaisia oli kokoontunut vuoden viimeisille Katariinanpäivän seproille tapaamaan viimeisen kerran ystäviään ennen talvea. Siihen aikaan tytärsaarelaisilla oli tapana ostaa lampaita, tai yhteinen lehmä ja lahdata eläimet ennen matkaa lihoiksi:

Kerranki oli vanhoi miehii ja rupesivat sit juopottelemaa, eikä saaneetkaa lehmää tapetuks. Heittelivät sit kirveel, olivat koittaneet kaulan poikki kirveel. Eihän ne pystyny ja sitte kuka vei yhteen paikkaan, kuka toiseen. Sit sanovat, et reikii oli nii täys nahka, ettei kelvannu mihinkää. Ni sit Paulin Matti oli ruvennu itkemään sit, et olen minä joutunut kaikkiin juomariin koukkuihin, nii et heh - heh - heh, se oli ollut nii juovuksis.¹⁵³

Ikuisten seprojen ystävyyssiteitä lujitettiin saarenmiesten pyhinä monenlaisin tuliaisin ja rituaalein. Tunnetuin saarelaisten tuliainen (tuomiainen) ja rituaalinen lahja oli tytärsaarelainen herkku, nuoren männyn kuoreen nilan puolelle kiinni paistetut silakat eli kuorenkala tai kuorekala (vir. koorekala). Koivuntuoheen paistettua kalaa kutsuttiin tohukalaksi (myös parkikala tai levykala). Silakat paistettiin vieri viereen ja vatsapuolet

¹⁵⁰ Linda Pöimin haastattelu 21.7.2010; Elstrok 1999, 96. (Mitmél puhul pandud piirituseplekkid puusärki, pärjad ja kuused ümber. Nigula või Rakvere vahel siis kodanikud paljastanud pead, et anda viimast au ”lahkunule”).

¹⁵¹ Erkki Hallin haastattelu 23.20.2000. Soutamisen ja huopaamisen lisäksi veneellä voi edetä junien, eli veneen peräpeiliin tukien airoa edestakaisin pyörittämällä.

¹⁵² Reet Kasikin suullinen tiedonanto 6.4.2009. (Helsingin yliopisto, Itämeren-suomalaisten kielten laitos).

¹⁵³ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969.

ylöspäin ladottuna leivinuunissa kullanuskeaksi. Ne säilyivät hyvin kesälläkin sillä kuoren nila ja parkkihapot muodostivat suolan kanssa yhdisteitä, jotka edistivät kuivuneen herkun säilymistä.¹⁵⁴ Lembit Samelin veli Kristjan Samel Mahun kylästä muistelee, että kuorenkala oli niin hyvää, että kalojen lisäksi pojat jyrivät usein myös kuoret parempiin suihin.¹⁵⁵ Kuorekalaa syödessä oli aikaa muistella isien välillä periytynyttä sukupolvien ajan jatkunutta ystävyyttä, joskus juovuksissa ja kaulakkain huojuen. Kuorekalaa pakattiin myös pieniin koristeltuihin puurasioihin, joita annettiin lahjaksi kaikkein pitkäaikaisimmille ystäville. Kalan lisäksi ikuisille seproille annettiin tuliaisiksi muun muassa pitsejä, lautanauhvoja ja hylkeennahkarukkasia, lautanauhvoja¹⁵⁶

Seppä Anton Eskola valmisti Samelin perheelle sepralahjoiksi ainakin kukkopillejä (savi), puukkoja.¹⁵⁷ Virolaiset antoivat vastalahjaksi maitoa, juustoa, kaalia, juureksia, olkia, omenoita, hamppusormauksen tai villakourallisen. Lapsille annettiin leluja, soittimia ja kolikoita ja vaatteita.¹⁵⁸ Theodor Yrjönen muistaa vuolleensa puisia laivankuvia tuomisiksi virolaisille.¹⁵⁹ Kuorenkalan ja maitopullon vaihto oli seprakaupan ja ystävyyden tärkein näkyvä ja säännöllisesti toistuva julkinen rituaali. Jos sepra jostain syystä unohti kuorenkalan, merkitsi se loukkausta ja ystävyyden loppumista. Tämä kausaalinen selitysmalli käy ilmi aineistosta.¹⁶⁰ Mahun ja Purtse-Jõesuun rannassa tapahtuneilla rituaaleilla ja julkisella esiintymisellä oli toki muitakin tärkeitä merkityksiä, kuten vaihtokaupan vaikuttavuuden korostaminen tapahtumana. Jotkut tutkijat ovat arvelleet, että seprakaupan osapuolet pyrkivät lahjoja vaihtamalla tietoisesti pysyvään riippuvuussuhteeseen, jolloin sepraystävät olisivat ”laahanneet menneisyyttä mukanaan mentaalisisessä vankilassa” ilman ulospääsyä.¹⁶¹ Tähän tutkielmaan käytetystä alkuperäisaineistosta edellä mainittu tulkinta ei saa minkäänlaista tukea. Huolimatta ajoittaisesta puutteesta, niin tytärsaarelaiset kuin virolaisetkin kokivat päin vastoin elävänsä hetkessä ja osana modernisoituvaa yhteiskuntaa. Kun muiden yhteisöjen osalta seprakaupan on katsottu loppuneen 1800-luvun lopulla tai viimeistään 1910 jälkeen, tytärsaarelaiset jatkoivat kauppaa aina lokakuun 1939 evakuointipäivään asti. Tytärsaarelaiset antoivat ikuisille seproilleen lahjoja myös muulloin

¹⁵⁴ Aalberg 1963, 80–81. Tutkielmani kenttätyövaiheessa kesällä 2012 ennallistin kuorenkalan valmistuksen.

Männynkuori leikattiin ja oikaistiin viikkoa aikaisemmin nuorista myrskyn kaatamista männyistä. Silakat saatiin paikalliselta kalastajalta ja paisto toteutettiin erään maatalon leivinuunissa Pyhtään Länsikylässä.

¹⁵⁵ VNM 2261. Kristjan Sameli mälestused 1985. (Tõid põllesid, hülgenahast labakindaid, koorekala männikoorel.

Kalad oli täitsa kuivad, mitte liiga soolased. Närisime koortki).

¹⁵⁶ Talve 1996, 293–294; Aalberg 1963, 80. Lautanauha tunnettiin maassamme jo esihistoriallisella ajalla. Esim.

Kaukonen 1965: Suomen kansanomaiset nauhat; Lehtosalo-Hilander 1982: Euran puku ja sen edustajat. Linda Pöimin haastattelu 21.7.2010. (Saarepoisil olid jalas kõrget ninadega pidusaapad, vööil kauhaava puukod). 1930-luvulle tultaessa virolaisilla miehillä roikkui saarelaisystävän lahjoittama puukko vyöllään. Virumaan rannikolle oli syntynyt uusi perinne.

¹⁵⁷ VNM: Elstrok 1998: 2256.

¹⁵⁸ Vuorela 1979, 436; Inkilä 1939, 107. Yksi hamppusormaus tarkoittaa kouraan sopivaa ja kierteelle käännettävää kehruukuntoon loukuttettua hamppu tai pellava erää.

¹⁵⁹ Theodor Yrjölen haastattelu 24.8.2017.

¹⁶⁰ Suomen Kuvalehti no 42. 1937. Käsitys ystävyyden loppumisesta onohduksen vuoksi ilmenee kaikessa aineistossa ja se koski vain tavallisia kauppaseprojen välisiä suhteita. Ikuisten seprojen ystävyys ei ollut riippuvainen pelkästään tervetuliaislahjojen antamisesta.

¹⁶¹ Kero 2004, 65 ja 112.

kuin saarenmiesten pyhien aikaan. Aineiston mukaan juuri parhaimmat lahjat annettiin vasta seprojen kotona piilossa muiden silmiltä, sillä suhteet eivät olleet riippuvaisia ikivanhoista lahjajärjestelmän tai vaihtokaupan institutionaalisista käytännöistä, jotka koskivat vain tavallisia kauppa- tai vuosiseproja. Kertojien muistot ovat luonnollisesti ajan kultaamia yleiskuvia 50–80 vuoden takaisista tapahtumista, mutta sepat muistavat yhä puhuneensa keskenään sellaisista arkipäivän asioista, joista ihmiset edelleenkin puhuvat ystävilleen.¹⁶²

Kanssakäymisen myötä sekä tytärsaarelaiset että virolaiset saivat vuosisatojen kuluessa toisiltaan jatkuvasti uusia vaikutteita. Virolaiset kansantarinat, sadut, kaskut, laulut ja sävellykset siirtyivät ja muuttuivat pikkuhiljaa Tytärsaaren perinteeksi. Saarelaiskulttuurin piirteitä siirtyi vastavuoroisesti Virumalle ja mallia otettiin esimerkiksi ornamenteista, pitsimalleista, koruista, työvälineistä, tekniikoista ja varusteista. Vaikutteiden sekaantumista oli havaittavissa myös tavoissa, uskomuksissa ja juhlissa.¹⁶³ Kylässä Viron sepran kotona saattoi vierähtää useita päiviä, joskus jopa pari viikkoa. Liina Halli muistelee, että saaren seproja ”pidettiin kuin suurta sukulaista”. Liina Hallin perheen seproja olivat Mahun Sameleiden lisäksi Purtsen ja Lüganusen seudulta Lindeburgit, Nikulat ja Mattikset: ”Ja sit siel ylempää oli yks Kalikuorma, toisel puolel Purtsen kyläs, ni siel oli toi – Mattiken Hans oli myllär”.¹⁶⁴ Kaksi veljestä, Ants (Hans) ja Madis, ostivat aikoinaan Püssin kartanon kreiviltä kauniin koskipaikan Purtsejoen itärannalta ja perustivat sinne Kallikormi -nimisen myllyn, jossa seproilta saadut rukiit jauhattivat monet muutkin tytärsaarelaiset.¹⁶⁵

Matka seprojen kotiin kauas sisämaahan saattoi kestää jopa puolitoista päivää. Virumalaiset ihmettelivät saaren naisten työteliäisyyttä, sillä kävellessäänkin he kutoivat ja lauloivat. Rantaan saarenmiehen pyhille tultiin muutaman päivän jälkeen yhdessä, jolloin varsinaiset vaihtokaupat lyötiin lukkoon.¹⁶⁶ Virumaan emännät olivat lähettäneet etukäteen rantaan tervetuliaisiksi kananmunia, sianlihaa, voita ja pullollisen maitoa. Virolainen isäntä taas toi mukanaan pullon maitoa, tai tarjosi moision tislaamossa valmistettua pirtua, tai maatalon keittiössä tiputettua pontikkaa (puskari).¹⁶⁷ Joka talossa osattiin kankaiden kutominen, huonekalujen nikkarointi, kalastus, hylkeenmetsästyksen ja veneenrakennus.¹⁶⁸ Arkipäivän kovuuden ja pitkien työpäivien vastapainoksi säännölliset matkat Viroon

¹⁶² Koziol 2002, 368; Suomen Kuvalehti no 42. 1937

¹⁶³ Talve 1994, 327–353; Vuorela 1979, 436; Aalberg 1963, 122. Tytärsaarelaisnaiset tekivät keskenään keväisin puolen-toista viikon pituisia ”pitsimatkoja” Virumalle. Matkat suunnattiin pääasiassa seprastamien ulkopuolelle, jossa käsin nyplättyjä pitsejä sekä myytiin että vaihdettiin suurissa moisioissa pellavaan ja villaan. Noin 90–140 cm pituisesta ”pitsisylistä” sai kaksi naulaa villaa (noin 2,35 kg) tai 10 sormasta pellavaa (10 kehruukuntoon muokattua sykeröä). Näille pitsimatkoilleen naiset pyysivät ”vanhoja taattoja” kippareiksi.

¹⁶⁴ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969.

¹⁶⁵ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969; Madis-Antsu veski Purtse jõel (s.102). E 54972(9)< Lüganuse kihelkond. – Otu Liiv (1925). (URL: <http://pk.rmk.ee/parandkultuur/mkraamatud/IdaViru.pdf>). [Haettu 10.5.2011].

¹⁶⁶ Päiviö, R. 2009, 111; VNM: Elstrok 1974–1987: 2256.

¹⁶⁷ Anton Laagerin haastattelu 22.7.2010. Joillain tytärsaarelaisilla oli yksi suvussa peiytynyt ikuinen sepra, mutta samaan aikaan useita muita talollisia seproja eri puolilla Viru-Nigulan kuntaa, jotka olivat syntyneet ja vakiintuneet Mahun silakkamarkkinoilla solmituista seprasuhteista.

¹⁶⁸ VNM: Elstrok 1974–1987: 1384; Ollila 2010, 32 ja 38–41.

tarjosivat niin vanhemmalle välle kuin nuorisollekin välttämättömän ikkunan ulkopuoliseen maailmaan:

Oli ihan hauskaa melkein koko viikko, kun niit virolaisii vierai oli. Me ei ymmärretty siit ankeudesta ja siit raskaast muust, mut meil oli hauskaa jos oli tällaisii valonpilkahduksia joskus (A). Ei siellä lapsena niin kivaa ollut, mutta kun oli ruokaa vatsa täys, meil oli ain hauskaa (L).¹⁶⁹

Kotimaa sijaitsi sanan mukaisesti pohjoisen horisontin takana, kun taas Viron rannikko häämötti näköetäisyydellä 3–5 tunnin purjehduksen päässä etelässä, kuten Theodor Yrjönen muisteli vuonna 1967:

Myö käyti Purtsessa. Purtse oli ensimmäinen ja meilt näky ikkunasta ne Viron kallaat komiat, lapsen katseltii ain sit. Minä olin silloin yhdeksän vuotias ja sain Virosta siiliä. Ne pantii sellasee pärekorii pienee ja sitten pantii heinii. Virolaiset anto, et vie kotiin tuomisiks Tytärsaareen.¹⁷⁰

Vierailut kotimaan rannikolle olivat välttämättömiä lähinnä purjehdittaessa rahtia tai asioidessa markkinoilla, lääkärissä, kaupoissa ja passitoimistossa. Loviisassa asioitiin suolatorin lähellä vastaanottoa pitäneen lääkäri Biaudetin luona, jota tytärsaarelaiset pitivät parhaana ja luotettavimpana, suorastaan henkilölääkärinä.¹⁷¹ Jos puoliso sattui olemaan mantereelta, seilattiin luonnollisesti sukuloimaan. Joskus Suomen, Viron ja Venäjän raja- ja tulliviranomaisten ehdot liikkumiselle muuttuivat niin hankaliksi, että elintarvikkeita, kuten perunoita oli käytävä ostamassa ”Suomesta,” kuten tytärsaarelaisnuorisolla oli tapana vitsailla. Silloin kaupat piti tehdä rahalla, toisin kuin Virossa. Saarelaisten pääsatamat kotimaassa olivat Helsinki, Porvoo, Loviisa, Kotka, Hamina ja Viipuri.¹⁷²

¹⁶⁹ Aili (A) ja Lempi (L) Eskolan haastattelu 1.8.1985. Aili Eskolan huomio tytärsaarelaisesta ankeudesta ja työn raskaudesta on harvinainen aikalaisnuoren arkipäivän kuvaus, joka on vahvassa ristiriidassa Tytärsaaren kotiseutuseuran ”markkinoimaan” nostalgian sävyttämään mielikuvaan paratiisisaaresta.

¹⁷⁰ Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967. SKSÄ 253. 1967. (Theodor muistelee vuonna 1897 tehtyä sepramatkaa Purtsen ja kertoo myöhemmin tuoneensa ensimmäiset Virosta saadut siilet Tytärsaaren kautta maahamme).

¹⁷¹ *Meienmaa* 1/2002, 5. Tytärsaariseura ry.

¹⁷² Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967. SKSÄ 256. 1967; Päiviö 2009, 132; Talve 1996, 220; Aalberg 1963, 58–59. Virossa puhutaan myös ”etelärannasta” (Viro) tai ”pohjoisrannasta” (Suomi).

3. Nuorisoseura ja heimolaiset

3.1 Nuorison organisoituminen ja heimoyhteistyö

Tytärsaaren Nuorisoseura perustettiin loppuvuodesta 1907 sen jälkeen, kun ryhmä kirjallisuudesta ja näyttelemisestä kiinnostuneita saarelaisnuoria oli sopinut kalastaja Erland Yrjösen tyhjäksi jääneen talon vuokraamisesta seurantaloksi.¹⁷³ Aiemmin Kotkassa, Viipurissa ja Virossa asioidessaan saarelaisnuoret olivat kuulleet ja nähneet nuorisoseurojen näytelmäteattereita ja käyneet tanssi-iltamissa, joita mantereen nuoret kertoivat järjestävänsä jopa useita kertoja viikossa omissa taloissaan. Myös suursaarelaisnuorten tekemisiä oli seurattu jo vuosien ajan, koska heillä oli peräti kaksi nuorisoseuraa ja molemmilla jopa omat kirjastonsa ja näytelmäkerhonsa.¹⁷⁴ Matkoilla kuultiin myös nimekkään Santeri Alkion roolista nuorisoseuraliikkeen isänä. Santerin tiedettiin painottaneen liikkeen keskeistä tehtävää: ”Nuorten kasvattamista hyviksi ihmisiksi ja kunnan kansalaisiksi”.¹⁷⁵

Santeri Alkion innoittamana mantereelta ostettiin pino nuorisoliikkeen lehtiä, kuten Pyrkijä, Kotimaa, Merimiehen Ystävä, Karjala, Nyyrikki ja Kurikka, joita ryhdyttiin saman tien tilaamaan saareen.¹⁷⁶ Pelkkä työntekeä tai saaren laulukuoron, ompelu- ja lähetyssseuran jäsenyys ja ohjelmatarjonta ei enää riittänyt ja oli tullut aika ryhtyä toimiin. Joulukuun ensimmäisenä päivänä 1907 Yrjösen talolle kokoontui puolenpäivän tienoilla perustamishankkeen alulle panneet nuoret Tyyni Ahola, Teodor Yrjönen, Anna ja Leander Halli, Editt Yrjölä, Manda Yrjönen, Marja Kiiski, Onni Kurki, Tuulikki ja Felix Kurki sekä Werner Holstein. Keskustelun jälkeen päätettiin järjestäytyä, ja kaikki edellä mainitut henkilöt valittiin johtokuntaan. Edeltävistä kokoontumisista oli ehtinyt kertyä vaatimaton pesämuna, yhteensä 83 mk ja 22 rbl (ruplaa). Varat siirrettiin perustetun yhdistyksen tilikirjaan ja jäsenluetteloon kirjattiin 92 nimeä, melkein kaikki saaren nuoret. Jäsenmaksuksi määrättiin 1 mk henkilöltä. Kahdeksan vuoden toiminnan jälkeen, vuonna 1915 laadittiin uusi jäsenluettelo, johon kirjattiin 116 nimeä. Tuolloin jäseniksi ilmoittautuivat myös 13-vuotias Tyyni Eskola, sisarusparven vanhin 17-vuotias Elsa ja toisesta Eskolan sukuhaarasta 18-vuotias Juho Eskola. Ensimmäinen varsinainen toimintavuosi vierähti sääntöjen ja rekisteröintipapereiden laatimisessa, sekä toimintatapojen opettelemisessa, mutta aikaa riitti myös ensimmäisten näytösiltamien

¹⁷³ Aalberg 1963, 107.

¹⁷⁴ Talve 1996, 241; Länsi-Savo nr. 97, 29.8.1933. Tytärsaarelaisnuoret vierailivat muilla ulkosaarilla ja mantereella keskenään, vanhempiensa mukana tai kesävieraiden kyydissä. Esimerkiksi Aili Eskola purjehti loppukesästä 1933 kesävieraiden kanssa Tytärsaaresta Helsinkiin ja edelleen Tallinnaan, joka huvimatka muuttui myrkyin myötä traagiseksi seikkailuksi.

¹⁷⁵ Rantala 2009, 199. Kulttuurihistorioitsija Päivi Rantala on havainnut Kalkkimaan pappia haastatelleen Jalmari Puoskarin esitelmissä yhteyden alkiolaisen ideologian ja kotiseudun ihannoinnin välillä, joka näkyy myös Tytärsaaren nuorisoseuran toiminnassa sen perustamisesta lähtien aina 1920-luvun lopulle. Santeri Alkio piti nuorisoseurojen keskeisenä tehtävänä nuorison luonteen, organisointikyvyn ja johtamistaitojen kasvattamista ”itsekasvatuksen” avulla ja sen tuli perustua ihmisen omaan haluun kehittää itseään.

¹⁷⁶ TNS tkt 1907; Heikkilä-Nurmi 1991, 44.

järjestämiseen. Yhdistyksen perustamispaperit lähetettiin rekisteröitäväksi Etelä-Karjalan nuorisoseuran johtokunnalle, joka tammikuun lopulla 1908 hyväksyi säännöt.¹⁷⁷ Ensimmäisenä vuonna ostettiin Kotkan kirjakaupasta kolme näytöskirjaa, teetettiin sata postikorttia ja tilattiin kotkalainen Etelä-Suomi, sekä lehdet Pyrkijä, Kurikka, Nyyrikki,

Karjala ja Merimiehen Ystävä. Niin ikään johtokunta päätti tilata sydämen muotoisen jäsenmerkin, jonka symboliksi tuli kirjaimet TNS (Tytärsaaren Nuoriso Seura). Muutamaa päivää myöhemmin merkit päätettiin jakaa kaikille jäsenmaksun maksaneille seuraavin ehdoin: ”Joka merkin hukkaa saa sen maksaa, mutta joka seurasta eroaa saa antaa merkin takaisin, sekä myöskin säännöt.¹⁷⁸ Myöhemmin ensimmäiselle toimintavuodelle tilattiin kymmenen näytelmäkirjaa lisää ja samalla päätettiin kulissien ja ”muiden siihen kuuluvien kapineiden” hankinnasta. Näytelmistä ehdittiin harjoitella esityskuntoon kolme: Hetken lapsi, Pännelin kävelee paljain jaloin sekä Jussin lurjus. Näytelmiä esitettiin perheiltamissa, joihin oli haettava erillinen maksullinen lupa kruunulta. Toisena toimintavuotena nuorisoseura päätti aloittaa iltamien järjestäminen, joissa soittaisivat saaren omat pelimannit: ”1§ Päätettiin, että ruvetaan hommaamaan iltamia”.¹⁷⁹

Tammikuun 3 pv. 1909 kokouksessa johtokunta havaitsi, että vuokratalon lämmittämiseksi tarvitaan runsaasti polttopuita ja talo on pidettävä puhtaana: ”Päätettiin, että neitit pitävät huolta puhtaudesta”. Roolimallit omaksuttiin kotoa ja niistä pidettiin kiinni nuorisotalolla, joten naiset huolehtivat ruoanlaitosta ja siivoamisesta.¹⁸⁰ Toiminta vakiintui nopeasti ja seura järjesti perhe-, näytösiltamia kuukausittain sekä vähintään yhden tanssit viikossa.¹⁸¹ Myöhemmin 1920- ja 1930-luvuilla ja varsinkin kesäkausina tansseja järjestettiin jopa neljänä iltana viikossa.¹⁸² Pöytäkirjojen mukaan erimielisyyksiä syntyi 32 vuoden toiminnan aikana vain muutamia kertoja, jolloin jäseniä joko erosi, heidät erotettiin johtokunnan toimesta, tai jäsenille määrättiin määräaikaista kieltoja osallistua tilaisuuksiin.¹⁸³ Konfliktit saattoivat liittyä vanhoihin sukuriitoihin tai vanhempien poliittiseen suuntautumiseen, josta on olemassa vähän muistitietoa. Helmikuussa 1909 päättivät johtokunnan jäsenet Amanda Yrjönen ja Hilma Kurki erota yhteisestä sopimuksesta. Lähtiessään Amanda ja Hilma päättivät hetken mielihohteesta napata seuran

¹⁷⁷ *Wiipuri* no 27A, 02.02.1908. Samassa kokouksessa hyväksyttiin Heinjoen Kääntymän, Muolaan Vuosalmen ja Tytärsaaren nuorisoseuran säännöt. Sen sijaan Luumäen Suoantilan säännöistä löytyi epäselvyyksiä ja hakemus palautettiin takaisin seuralle.

¹⁷⁸ TNS pkt. 15.11.1908.

¹⁷⁹ Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967. SKSÄ 254. 1967; TNS tkt. 31.10.1909. Tilikirjojen mukaan keväällä 1909 maksettiin soittajalle ensimmäisen kerran 1 mk palkkio.

¹⁸⁰ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969 Vielä 1930-luvulla selvästi patriarkaaliset roolimallit omaksuttiin vanhemmilta. Liina Halli muisteli 60-luvun lopulla, että muuan Juhosimen sedän mentyä Tytärsaassa vävyksi naapuritaloon, oli appiukko todennut tuoreelle vävyille: ”Muista nyt, sinä olet sellaiset talost, missä tekkee miehet naisiin töitä. Älä opeta meidän naisii pahalla tavalla, jos menee kekäleki permannolle, ni huuu: Hei naiset – kekäle meni permannolle”.

¹⁸¹ Ahlberg 1963, 107–108; *Wiipurin Sanomat*. Supistus no 18. 04.02.1908; TNS tkt. 1908.

¹⁸² Aino Kurjen haastattelu 3.10.1988. Tytärsaariseura ry.

¹⁸³ TNS pkt. 27.12.1917, 20.3.1927 ja 28.12.1936.

kassasta aiemmin maksamansa jäsenmaksut takaisin. Tarkka kassanhoitaja huomasi anastuksen, mutta tytöt olivat jo ehtineet juosta karkuun kylän raitille. Johtokunta jakoi erilaisia rangaistuksia huonosta käytöksestä, joista luottamuksen menetys oli suhteellisen kova rangaistus, sillä se tarkoitti yhden jäsenen eristämistä pitkäksi, jopa kahden vuoden ajaksi nuorten yhteisön ulkopuolelle.¹⁸⁴

Nuorisoseuran johtokunta toisensa perään vaati jäsenistöltä täydellistä lojaalisuutta ja sitoutumista.¹⁸⁵ Helmikuun 15 pv. 1910 päätti johtokunta kieltää määrääjäksi myös ”Suurallien ja Rivehättömän laulujen harjoitukset seurantalolla”. Seurasta eronneita tai siihen kuulumattomia jäseniä pyrki aika ajoin osallistumaan iltamiin ja leikkeihin. Yleiskeskusteluissa jäsenistö edellytti kuitenkin kaikkien huomioimista tasapuolisesti: ”Keskusteltiin, että pitää ottaa ja koitetaan kaikki olla keskenään hyvii, ei ketää sorreta eikä hyljätä.”¹⁸⁶ Pukuvaraston ja lavasteiden määrän kasvaessa myös Hallin talo osoittautui pian liian pieneksi, ja talvella 1915 uusi johtokunta päätti etsiä suurempaa vuokrataloa. Sellaista ei löytynyt, joten Marraskuun 1. päivänä 1915 kokoontui johtokunta Esa Pajulta vuokrattuun uuteen taloon päättämään poikkeuksellisen tärkeästä asiasta: ”Päätettiin oma talo rakentaa tänä syksynä”.¹⁸⁷

Johannes Eskolan vanhin tytär Aina Eskola syntyi juhannuksen alla 1896 ja hän liittyi nuorisoseuraan 17-vuotiaana 1913. Aina seurusteli tuolloin laivuri Wiljam Seppälän kanssa ja pariskunta vihittiin 7.7.1918. Myös Rauha Yrjönen ja Huugo Holstein seurustelivat ja heidät vihittiin 25.3.1917. Josefiina Kiiski puolestaan seurusteli laivuri Matti Eskolan kanssa, joka valittiin nuorisoseuran ensimmäiseen rakennustoimikuntaan. Johtokunta koostui siis seurustelevista pariskunnista, jolloin päätösvalta jakautui tietyille sukuryhmille. Huugo Holstein lahjoitti talon rakentamista varten tontin isojaossa suvun omistukseen tulleesta Kuhjametsästä.¹⁸⁸ Sunnuntaina 2.1.1916 pidetyssä vuosikokouksessa päätti nuorisoseuran uusi johtokunta tehdä Holsteinin kanssa sopimuksen.¹⁸⁹ Johtokunta valtuutti toimikunnan aloittamaan työt sopivaksi katsomanaan aikana. Tytärsaassa tämä tarkoitti muutamaa päivää ja talon suunnittelu aloitettiin seuraavana aamuna klo 08.00. Samalla päätettiin, että tytöt aloittavat välittömästi talon eristeeksi tarvittavan sammaleen keruun metsästä: ”kaksi säkkiä tytöstä”. Seinähirsien veisto ja talon nosto vei lähes kaksi ensimmäistä vuotta ja katon rakentaminen päästiin aloittamaan vasta lokakuun 15 pv. 1917.¹⁹⁰ Seuraavana keväänä ”huudettiin” päreiden ja harjalautojen kiinnittäminen ja tehtävän sai edullisimman tarjouksen jättänyt: ”Tämän tehtävän otti tehtäväkseen Alfred

¹⁸⁴ Esim. TNS ptk. 21.2.1909 ja TNS pkt. 27.12.1918.

¹⁸⁵ Aalberg 1963, 107.

¹⁸⁶ Aino Kurjen haastattelu 3.10.1988. Tytärsaariseura ry.

¹⁸⁷ TNS pkt. 1.11.1915. *Ja saapi olla hirsii kolmessa musussa* tarkoittaa alushirren laskemista vähintään kolmen kantavan kiven varaan (musu = kivi), joiden väliin jäävä tyhjä tila voidaan muurata pienemmistä kivistä.

¹⁸⁸ Tytärsaassa oli vähän heinäpeltoja ja lehmien talviheinää niitettiin myös metsistä. Heinä nostettiin kasoihin eli kuhjiin kuivumaan (vir. heinakuhhi). Kansanperinteen sanakirja 1979, 202; TNS pkt. 1.11.1915.

¹⁸⁹ TNS:n vuosikokouksen pkt. 2.1.1916.

¹⁹⁰ TNS pkt. 14.10.1917.

Eskola. Hinta 87 Smk”.¹⁹¹ Tuskin monikaan nuorisoseuralainen osasi tuolloin kuvitella, että oman seurantalons perusrakentaminen tulisi viemään seuraavat neljä vuotta ja että sisustusta ja kuistia rakennettaisiin vielä kymmenen vuoden kuluttua, puhumattakaan edessä olevista korjauksista, jotka jatkuivat aina syksyyn 1939. Sen sijaan tytärsearelaisnuoriso tuntui ymmärtäneen jo seuraa perustaessaan, millaisia muita vaikutuksia toiminnan myötä voitaisiin saavuttaa. Omalla talo mahdollisti vapautumisen pienyhteisön auktoriteettien kontrollista ja perinteisestä työnteon mallista. Myös ystävyys-suhteita oli helpompi solmia nuorten omaehtoisen toiminnan kontekstissa.

Lokakuussa 1918 Tytärsaareen levisi maailmanlaajuinen pandemia, espanjantauti. Tauti tappoi rajuun keuhkokuumeeseen myös lapsia ja hyväkuntoisia nuoria aikuisia. Tytärsaaren koko väki sairastui, koulu oli suljettava ja ihmiset makasivat vuoteissaan ikään, tai taustaan katsomatta. Tautiin kuoli syksyn kuluessa 19 henkilöä. Yksi heistä oli talonrakennuksesta vastanneen toimikunnan jäsen Alfred Eskola, joka kuoli kovaan kuumeeseen tiistaina 29 p.v. lokakuuta 1918, omana nimipäivänään. Edellisenä päivänä seppä Ville Porkka kirjasi päiväkirjaansa: ”Tauti riehuu ankarasti, 4 ruumista yhtä aikaa maan päällä”.¹⁹² Alfred Eskolan tilalle valittiin seuraavana talvena Anton Kurki.¹⁹³ Johtokunta oli päättänyt etukäteen, että talo rakennettaisiin lahjoitushirsistä ja myöhemmin valittiin kuusimiehin erillinen hirsikomitea, joka lähti pyytämään hirsiiä talosta taloon kiertämällä. Ne, jotka eivät syystä tai toisesta suostuneet lahjoittamaan puutavaraa, maksoivat seuralle 5 markan korvauksen yhdestä hirrestä, tai luovuttivat muita rakennustarvikkeita tilalle.¹⁹⁴ Talvella 1920 nuorisoseuralle valittiin uusi johtokunta, joka teki ilmoituksen aatteellisten yhdistysten rekisteriin lähettämällä tiedoksi uudet tarkistetut säännöt, sekä johtokunnan kokoonpanon, jotka julkaistiin rekisterilehdessä.¹⁹⁵

Joulukuussa 1925 lämmitys-uunin muurissa havaittiin halkeama ja muuri jouduttiin purkamaan kokonaan alas ja muuraamaan uudelleen. Palkkoihin ja tarvikkeisiin kului useita satoja markkoja. Syksyllä 1926 havaittiin eteläpuoleisessa seinässä ikkunoiden kohdalla pullistuma ja talvella 1927 seinä oikaistiin asentamalla siihen kaksi tukipalkkia, eli följaria. Kiinnityspulteista ja työpalkkiosta kertyi nuorisoseuran kassaan 260 markan lovi.¹⁹⁶ Joulukuusi oli joka tapauksessa päätetty hankkia joulukuusi ja järjestää kyläläisille kuusijuhla. Joulukuusen hakivat A. Holstein, E. Tähti sekä E. Kurki Kuhjametsästä. Joulukuusi kynttilöineen oli vaarallinen, joten kuuselle oli valittava vuorottelevat kynttilävahdit, johon tehtävään johtokunta määräsi Veikko Kurjen, Hilda Holsteinin, Rauha Hallin, Hanna Kurjen, Eino Eskolan, Oiva Holsteinin ja Arvi Hallin.¹⁹⁷

¹⁹¹ TNS pkt. 25.3.1918.

¹⁹² Ville Porkan päiväkirjat 1903–1939.

¹⁹³ TNS pkt. 19.01.1919; Seppä Ville Porkan päiväkirjat vuosilta 1903–1939. *Meienmaa* 1/2010.

¹⁹⁴ TNS pkt. 5.12.1915.

¹⁹⁵ Aatteellisten yhdistysten rekisterilehti no 10, 1.1.1921.

¹⁹⁶ TNS tkt. 1926–1927; Tytärsaariseura ry:n valokuvakokoelma.

¹⁹⁷ TNS pkt. 8.12.1925.

Vuonna 1931 havaittiin rakennuksen länsipäädyn savupiipun rapautuneen korjauskuntoon ja johtokunta palkkasi Hugo Holsteinin korjaamaan piipun, maksaen hänelle työstä ja tarvikkeista yhteensä 70 markkaa.¹⁹⁸ Sitä ennen lainaa otettiin mahdollisimman pitkään yksityisiltä jäseniltä, jotka toimivat itsenäisinä yrittäjinä, useimmat kalastajina ja laivureina. Syksyllä 1919 kassanhoitaja lyhensi myönnetystä pankkilainasta aikaisemmin otettua yksityistä velkaa: ”Vihtor JP: Kiiskelle 1031mk 10p sekä Matti Eskolalle 46mk 30p”.¹⁹⁹ Seuraavat vuodet seuran toiminta keskittyi iltamien ohella talon rakentamiseen ja viimeistelyyn, jota tehtiin sitä mukaa kuin varoja kassaan kertyi.²⁰⁰ Toiminnan laajentuessa 1920-luvulla, oli aika kysyä ohjeistusta Kymenlaakson nuorisoseurojen keskusseuralta, joka lähetti Tytärsaareen neuvojan. Kyydistä ja yöspidosta maksettiin syyskuussa 1927 sadan markan palkkio.²⁰¹ Toisiaan seuraavat remonttiurakat eivät haitanneet varsinkaan huvitoimikuntien toimintaa ja nuorisoseura järjesti tanssi-iltamia, perheiltamia ja yleisiä iltamia vähintään viisi kertaa kuukaudessa sisustuksen osalta vielä keskeneräisessä talossa. Taloa vuokrattiin myös muille seuroille; 1930-luvulla taloa vuokrasivat marittaseura ja lotat. Sisustus rakennettiin vuosien 1930-1933 kuluessa lopullisesti valmiiksi, jolloin rakennettiin myös rakennuksen pohjois-sivustalle pitkä ikkunallinen kuisti ja lipunmyyntipiste. Vasta talon valmistumisen jälkeen nuorisoseuran johtokunnan katset suuntautuivat etelään kohti Virumaata.

Suomen ja Viron välinen heimoyhteistyö eli nk. ”Suomen sillan” rakennustyö alkoi jo 1800-luvun puolivälissä vanhasuomalaisen isänmaallisuusliikkeen keulahahmojen Adolf Arwidsonin, Elias Lönnrotin ja Yrjö-Sakari Koskisen matkusteltua Virossa ja tehtyä esityksen viron ja suomen kielen yhdistämisestä ja myöhemmin jopa valtioiden yhdistämisestä. Ratkaisevaa oli 1800-luvun alussa alkanut ”luonnon tilassa” oleviin suomen sukukansoihin kohdistunut romantiikan sävyttämä ihailu, joka johti pian ajatuksiin kaikkien suomensukuisten heimojen yhteensaattamisesta ja joka rakensi sittemmin tukevan perustan Suur-Suomi ideologialle.²⁰²

Myöhemmin erilaiset kansanvalistusseurat alkoivat suunnata kansalaisille tietoa heimokansoista ja virolaisista.²⁰³ 1900-luvulle tultaessa sekä Viron että Suomen ylioppilaat aktivoituivat, sillä he eivät voineet hyväksyä venäläisen virkamiehistön harjoittamia syrjiviä toimia. Virossa syrjintä tarkoitti myös saksalaisen yläluokan harjoittamaa eriarvoistamista. Ylioppilaat perustivat Suomalais-Virolaisen ylioppilasklubin, jonka nimi muutettiin myöhemmin Akateemiseksi heimoklubiksi.²⁰⁴ 1900-luvun alussa Helsinkiin asettui

¹⁹⁸ TNS tkt. 1931. Vaikka rakennushanke sai runsaasti lahjoituksia ja jäsenten talkootyön osuus lähenteli sataa prosenttia, tuli hanke lopulta niin kalliiksi, ettei siitä selvitty ilman pankkilainaa.

¹⁹⁹ TNS tkt. 1919.

²⁰⁰ TNS tkt. 1915–1939.

²⁰¹ TNS tkt. 1926–1927.

²⁰² Nygård 1978, 21–22.

²⁰³ Räikkönen 1924, 138–156.

²⁰⁴ Nygård 1978, 31–49 ja 123.

lokakuun manifestia ja rankaisutoimia paenneista poliittisista pakolaisista sekä nuoresta älymystöstä koostuva virolaisyhteisö, johon kuului mm. Hella Wuolijoki (Ella Murrík), joka aloitti opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1904. Yhteisöön kuului myös muita eturivin vaikuttajia, kuten Gustav Suits, Villem Ridala, Johannes Alvik, Friedebert Tuglas, Konstantin Päts, Eduar Vilde ja Kondrad Mäki, jotka perustivat akateemisen Helsingin Eesti Heategev Selts -nimisen hyväntekeväisyysseuran edistämään yleisen mielipiteen muutosta virolaisuudelle suopeammaksi ja samalla virolaisen kulttuurin muuttamiseksi eurooppalaisemmaksi.²⁰⁵

Tytärssaareissa 1920- ja 1930-luvuilla kirkkoherra ja koulunjohtaja Niilo Viitala kuului ainoana saarelaisena ideologisesti Isänmaallista Kansanliikettä lähellä olleeseen Itsenäisyyden Liittoon.²⁰⁶ Edellinen selittää osaltaan äänestysikäisten tytärsaarelaisien oikeistolaisuuden nousun 1920- ja 1930-lukujen eduskuntavaalien äänestystilastoissa. Myös koululaiset saivat Viitalalta erikoisannoksen isänmaallista kasvatusta perusopetuksen lomassa.²⁰⁷ Muistitiedon mukaan tytärsaarelaiset olivat varsin isänmaallisia: ”Oli ne hirveän isänmaallisia ja vihasivat ryssää. Niin ne tekee varmaan vieläkin.”²⁰⁸

Edellisen kaltaista ilmapiiriä kuvaa myös Arvo Syrjälän muisto, jonka mukaan Theodor Yrjösen puoliso Hilda totesi kotkalaista Eteenpäin-lehden vuosikertaa kaupanneelle näin: ”Mitä se, jos itse joutuu helvettiin, mutta piittääk sen houkutella muukkaa viel mejän Teotorikin”.²⁰⁹ Poikkeuksiakin poliittisesti oikeistolaisen ideologian suhteen tytärsaarelaisista kuitenkin löytyi. Suojeluskunta- järjestön Hakkapeliitta lehti kiinnitti 30-luvun alussa huomiota Tytärsaareen, jonka merkitys meripuolustuksen kannalta oli muiden ulkosaarten ohella noussut keskusteluun. Toimittaja arvioi artikkelissaan tytärsaarelaisien alkoholin käyttöä ja poliittista suuntautuneisuutta suorasukaiseen tyyliin:

Valitettavasti on viime vuosina alkoholin käyttö Tytärsaarellakin lisääntynyt pelottavassa määrin. Kun saa pirtulitran vaivattomasti neljällä markalla, niin lankeaa köyhäkin ja muuten lujatahtoinen mies helposti kiusaukseen. Tanssi taas nuorison vapaista harrastuksista on suosituin ja miltei ainoa. Sääliittävästi liikuttavaa on nähdä alkuperäisen luonnon tyttölapsen pistävän 5-vuotiaasta alkaen jazziksi taiteen kaikkien sääntöjen mukaan.²¹⁰

Suojeluskuntajärjestö näki kaikenlaiset ”poikkeavuudet” isänmaallisuudesta mainitsemisen arvoisena, korostaen samalla valtion roolia tytärsaarelaisien henkisen puolen hoitamisessa:

²⁰⁵ Zetterberg 2007, 374–377 ja 477.

²⁰⁶ Suomen Sukututkimusseura. (URL: www.genealogia.fi/hakem/luettelo021ds.htm). [Haettu 24.3.2011].

²⁰⁷ Tytärsaari oli 1930-luvun eduskuntavaalien äänestystilastojen valossa maamme oikeistolaisin kunta. Tilastokeskus.

Suomen virallinen tilasto 29. Vaalitulasto 1924: XXIX: 11, 1927: no 13, 1929: no 14, 1930: A 15, 1933 A 17, 1936: A 18, 1939: A 20. (URL: <http://www.doria.fi/handle/10024/67216>). [Haettu 7.6.2011].

²⁰⁸ Anja Jäppisen (os. Eskola) haastattelu 15.2.2011; Hakkapeliitta 15.10.1927 no 42. Mantereella armeija ja suojeluskunta näkivät tytärsaarelaiset valkoisina: ”Saarelaiset ovat varmaa valkoista väkeä, miehet kaikki tarkka-ampujia ja ryssää vihaavia, vaikka se onkin heidän lähin naapurinsa”.

²⁰⁹ *Meienmaa* 1/2005, 52. Tytärsaariseura ry.

²¹⁰ Hakkapeliitta no 38, 22.9.1931.

Juuri kyseellisen saaren aikaisemmin kemiallisesti puhdas isänmaallisuus on alkanut viime aikoina pelottavasti horjua. Tietämättömyydestä johtuva kallistuminen äärimmäisen vasemmalle alkaa olla ilmeistä. Surullista on kuulla ”Vapaan Venäjän” sävelten kajahtelevan tärkeän ja puhtaan Tytärsaaren kujilla. Sokeasti tuijottaa vaalilipuissa komeileviin vasemiston otsakkeihin: ”Suomenlahden ulkosaaret, työväen puolesta”, ovat monet saarelaiset antaneet äänensä isänmaan pettureille viime vaaleissa, vaikka eivät he mitenkään osaa olla oikeita kommunisteja, tai edes sosialisteja.²¹¹

Historiankirjoitus on painottanut Suomen ja Viron välisten ja jossain määrin kitkaisten akateemisten kulttuurisuhteiden rakentamista ja niiden merkitystä. Sen sijaan talonpoikaisista kontakteista 1930-luvun modernisaation murroksessa ei ole juurikaan kirjoitettu. Tytärsaarelaisten ja virolaisten nuorten 1930-luvulla solmimat kontaktit ja suhteiden aktiivisuus ovat kuitenkin osoitus yhteenkuuluvaisuuden tunteesta ja saarelaisnuorisoin pyrkimyksistä vapautua lopullisesti kalastajayhteisön kontrollista. Järkevintä oli tehdä se virolaisten kanssa, sillä Viro sijaitti näköetäisyydellä ja pysyvät perhekohtaiset suhteet olivat jo olemassa sepralaitoksen myötä. Kotimaan mantereella asioitiin lähinnä silloin kuin tarvittiin rakennustarpeita, sairaalaa, passia ja kun tuli kutsu raastupaan. Tunnusomaista nuorisoseuran johtokuntien toiminnalle oli aineiston perusteella tietty kurinalaisuus ja pyrkimys ainakin muodollisesti ylläpitää mahdollisimman korkeaa moraalaa. Siksi seuran käyttäytymissäntöjen rikkomisesta seuranneet sanktiot olivat suhteellisen ankaria. Nuorisoseuran vetäjät olivat tietoisia siitä kaikesta, mitä Suomenlahden molemmin puolin kehittyvä 30-luvun modernisaatio voisi heille tarjota ja osa nuorista halusi palavasti integroitua moderniin maailmaan.²¹²

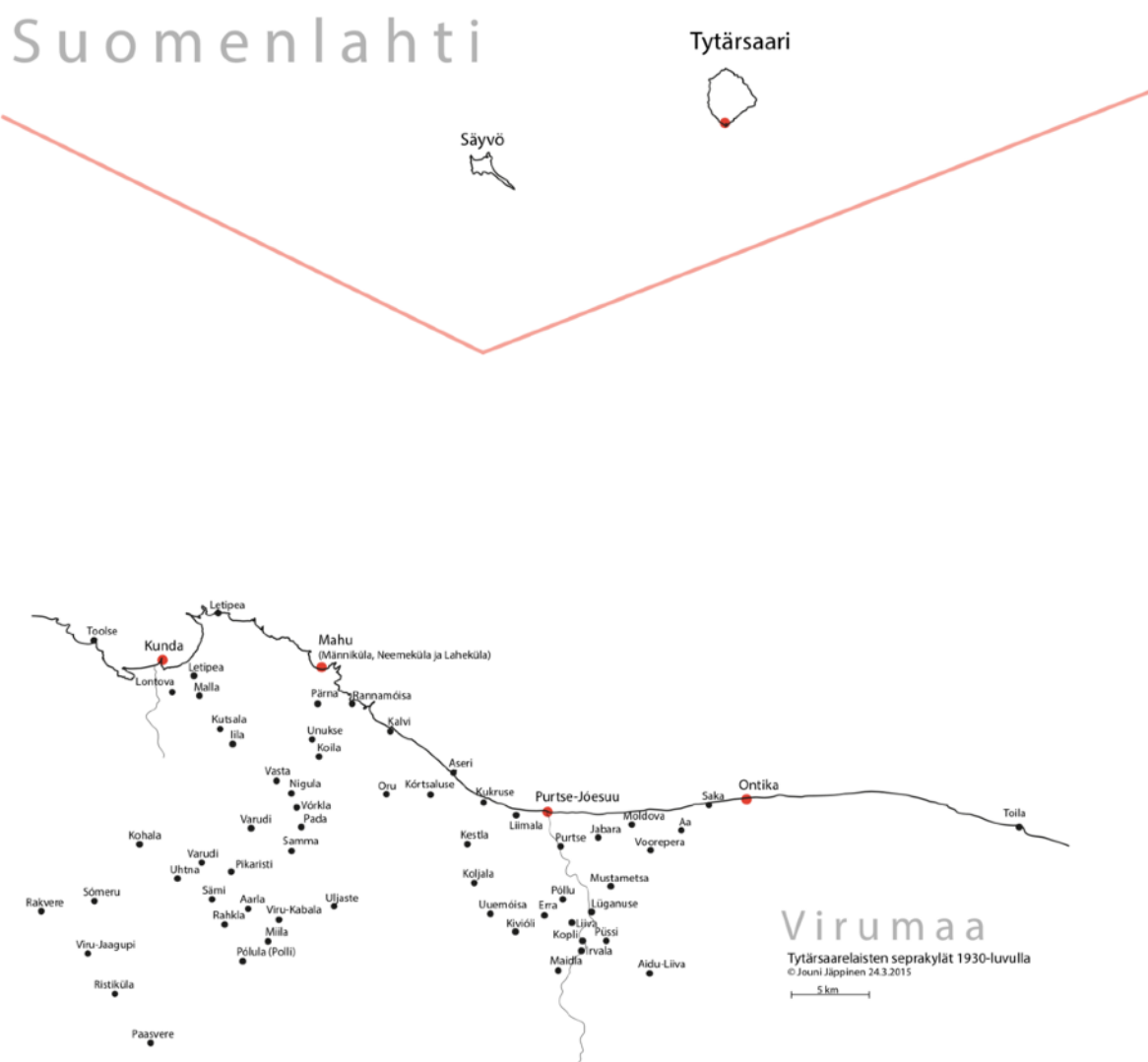
Akateemisen taustan puuttuminen erotti nuorisoseuralaiset mantereen intellektuelleista, mutta tytärsearelaisnuorisoin jo 1920-luvun lopulla alkaneiden vironsuhteiden aktiivisuus osoittaa heidän olleen runsaasti aikaansa edellä verrattuna virallisempiin yhteyksiin, joita ryhdyttiin solmimaan maidemme välillä vasta 1930-luvun lopulla, jolloin 1 pv. joulukuuta 1937 allekirjoitettiin suomalais-virolainen virallinen kulttuurisopimus. Sopimus tuli voimaan vasta seuraavan vuoden toukokuussa.²¹³ Tytärsaaren nuorisoseura järjesti kaikkiaan noin puolitoista tuhatta tilaisuutta pääasiassa Tytärsaarella ja Virossa. Ohjelmisto käsitti tanssi-iltamia, perheiltamia, yleisiä iltamia, joulun kuusijuhlia, näytösiltamia ja vuosina 1935–1939 kaksitoista suomalaisvirolaista heimojuhlaa, joita pidettiin sekä Tytärsaarella että Virossa. Osa pöytäkirjoista on pahoin tuhoutunut, eikä juhlissa esitettyjen näytelmien tarkkaa kokonaismäärää tiedetä. Vuosittain harjoiteltiin

²¹¹ Hakkapeliitta no 38, 22.9.1931; Vaalilistasto SVT XXIX:15A. (URL: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/67206/evaa15_1930.pdf?sequence=1). [Haettu 19.11.2020]. Hakkapeliitan väite oli propagandistinen sillä yksikään tytärsearelainen ei todellisuudessa äänestänyt 1930 eduskuntavaaleissa sosialistipuoluetta. Äänestysprosentti jäi tosin niin Tytärsaarella kuin muidenkin ulkosaarten ja Ahvenanmaan ohella melko matalaksi, 26%. Tytärsaareen oli tuolloin tilattu vain yksi sosiaalidemokraattinen sanomalehti.

²¹² Koivisto 2003, 264. Osa tytärsearelaisista nuorista naisista alkoi hakeutua mantereelle ansiotöihin jo 1920-luvulla ja mahdollisesti sitäkin ennen. Hylkeenpyynnin, ulkomerikalastuksen ja merenkulun katsottiin olevan perinteistä miesten työtä.

²¹³ Zetterberg 2007, 229; Uusi Suomi 2.12.1937.

kuitenkin kahdesta neljään näytelmää. Vuosina 1935–1939 nuorisoseura teki Viroon kahdesta neljään vierailua kesässä, joten Virossa ehdittiin esittämään vähintään kymmenkunta näytelmää, joista vain kaksi tai kolme esitettiin samaan aikaan Mahun tai Purtsen saarenmiestenpyhien kanssa. Näytelmiä esitettiin aineiston mukaan ainakin Sakan, Purtse-Jõesuun, Purtsen, Lüganusen, Pikaristin ja Säminsillan seurojentaloilla ja kievareissa.²¹⁴ Kun Viroon perustettiin vuoden 1937 lopulla Virolais-suomalainen Seura kehittämään erityisesti kulttuuristen, heimo- ja taloussuhteiden syventämistä, olivat Tytärsaaren ja Virumaan nuorisoseuralaiset ehtineet järjestää kolmen vuoden kuluessa jo kuudet suomalais-virolaiset heimojuhlat Tytärsaarella ja eri puolilla Virumaata.²¹⁵

Kartta 2. Paikannettavissa olevat tytärsearelaisten seprakylät Virumaalla. Kaukaisimmat seprat asuivat jopa 40 km etäisyydellä sisämaassa. Aikaisemmin seproja lähdettiin tapaamaan satamasta jalkaisin, johon saattoi kulua jopa puolitoista päivää. 1930-luvun lopulla matkaa nopeutti polku-pyörät. – Kartta: © Jouni Jäppinen.

²¹⁴ Tytärsaaren nuorisoseuran pöytäkirjat ja tilikirjat 1935–1939; *Postimees*, *Virumaa Teataja* ja *Uusi Viro* sanomalehdet 1935–1939. Osa esiintymis- ja juhlapaikoista oli tunnistettavissa vanhojen valokuvien perusteella vertaamalla niitä jäljellä olevaan rakennuskantaan Virumaalla kesällä 2010.

²¹⁵ Kiho 2008, 76.

3.2 Ensimmäiset Viron matkat

Maiden välinen valtakunnallisten nuorisjärjestöjen yhteistyö käynnistyi 1920-luvulla Suomen Nuorison Liiton ja Viron vastaavan liiton (Ülemaaline Eesti Noorsoo Ühendus) käynnistettyä yhteistyön. Seuraavana vuonna 250 hengen suomalaisryhmä vieraili Virossa. Ensimmäiset vaikutelmat olivat voimakkaita:

Eestiläisten luonne, alkutapahtumat ja tunnelma, joka kirkasti toisen löytämisen, oli ihmeellinen. Silloin näin, mitä kansojen sukulaisuus oikeastaan on.²¹⁶

Vierailuja tehtiin kuitenkin harvakseltaan ja pääasiassa Virosta Suomeen. Vasta 1930-luvun lopulla käynnistettiin ensimmäisiä valtioiden välisiä kulttuurisopimuksia. Aikaisempi historiankirjoitus on painottanut Suomen ja Viron välisten ja jossain määrin kitkaisten akateemisten kulttuurisuhteiden rakentamista ja niiden merkitystä. Sen sijaan talonpoikaisista kontakteista 1930-luvun modernisaation murroksessa ei ole juurikaan kirjoitettu. Tytärsaarelaiset olivat kuitenkin ylläpitäneet vilkkaita vironsuhteita jo satojen vuosien ajan ja sukupolvesta toiseen saarelaisnuoriso oli tutustunut virolaisnuoriin seprojen vaikutusalueella niin sepratapahtumien puitteissa kuin ikuisten seprojen kontekstissa.

Nuorisoseurojen yhteistyön aktivoituminen 1920-luvun loppupuolella antoi mahdollisuuksia uusien ystävyysuhteiden solmimiseen. Pöytäkirjojen mukaan tytärsaarelaisnuoret tekivät esiintymismatkoja Viroon jo viimeistään 1920-luvun lopulla.²¹⁷ Myös virolaiset aloittivat ryhmävierailut Tytärsaareen muistitiedon mukaan jo vuonna 1925. Toimeen tultiin viron kielellä tai sekakielellä, jota molemmat osapuolet ymmärsivät. Virolaiset nuoret kutsuivat tytärsaarelaisia 1930-luvulla heimolaisiksi (höimlased), kun taas tytärsaarelaiset kutsuivat virumaalaisia vain virolaisiksi. Yli kymmenen vuoden ajan kestänyt yhteistoiminta mahdollisti nuorisolle mahdollisuuden irtautumiseen seprakaupan perinteestä ja sen kollektiivisista käytännöistä. Tilalle saatiin ainakin näennäinen vapaus toimia miten parhaaksi katsottiin ja näin saarelaisnuoriso sai kiinnostuksen 1930-luvun alun talouslaman jälkeiseen modernismin nousuun. Nuorisoseuralaiset tiedostivat, mitä Suomenlahden molemmin puolin kehittyvä 30-luvun modernisaatio voisi heille tarjota. Siksi osa nuorista halusi palavasti integroitua moderniin maailmaan mantereelle.²¹⁸ Vaikka akateeminen tausta puuttui, olivat saarelaisnuoret aikaansa edellä siinä suhteessa, että virallisempia yhteyksiä maiden välille ryhdyttiin solmimaan vasta 1930-luvun lopulla kulttuurisopimuksen myötä. Luonteva pohja toiminnalle rakentui Tytärsaarelaisten ja virolaisten nuorten kansanomaisten kontaktien varaan ja suhteiden aktiivisuutta voi pitää yhtenä osoituksena yhteenkuuluvaisuuden tunteesta. Virolaiset muistelevat, että

²¹⁶ Heimotyö I. Suomalais-ugrilaisen Kulttuuritoimikunnan Suomen osaston vuosikirja 1937–1938, 51–59 (kirjoittaja ei tiedossa).

²¹⁷ TNS pkt. 4.12.1927

²¹⁸ Koivisto 2003, 264.

ensimmäinen ryhmämatka Tytärsaareen tehtiin vuonna 1925, jolloin Iilan kylänväki puhallinorkestereineen ja kuoroineen vieraili Tytärsaareessa. Iilan kylä oli tuolloin yksi pienimmistä, vain muutaman savun (talo) seprakylä Kundan maantien varressa, Viru-Nigulan ja Kutsalan välissä. Ella Leppik tietää kertoa, että matka oli kautta aikojen ensimmäinen virolaisten ryhmämatka Tytärsaareen ja se tehtiin jahdilla Kundan satamasta 31. elokuuta 1925. Iilan pasuunakuoron kapellimestarina toimi tuolloin Ellan puoliso Anton Leppik. Vasta 24v syntymäpäiviään viettänyt Ella ei itse lähtenyt saareen, sillä elokuun lopulla elettiin kiireisintä elonkorjuuaikaa ja Ella päätti jäädä äitinsä mieliksi auttamaan peltotöissä. Myöhemmin hän kuuli mieheltään, että saarelaiset ystävät: ”Ystävät halusivat juottaa virolaiset viinalla kuoliaaksi”.²¹⁹ Ontikassa syntynyt Els Varik puolestaan muistaa vierailleensa Tytärsaareessa potkukelkalla eräänä 1930-luvun talvena viiden muun nuoren kanssa. Sakan alakoulun opettaja Voldemar Lank toimi uskaliaan retken matkanjohtajana ja oppaana.²²⁰ Els Varikin mukaan yksi vastaanottajista Tytärsaareessa oli Kerttu-täti (os. Eskola), joka oli tuolloin kihloissa kaukomatkoilla seilaavan merikapteenin Arvo Syrjälän kanssa.²²¹ Arvo oli kihlannut Johannes Eskolan tyttären Kertun vuonna 1935 ja nuoripari avioitui vuonna 1938, joten virolaisten talvinen vierailu tapahtui ilmeisesti aikavälillä 1935–1938, sillä Tytärsaareessa kihlusaika kesti perinteitä noudattaen kahdesta kolmeen vuotta. Elsin mielessä näiden matkojen muistot kietoutuivat vuosikymmenien kanssakäymiseksi ja heimojuhlien virraksi. Varik näki vierailut historiallisen tietoisuutensa valossa ikivanhana käytäntönä, jossa oleellista ei ole niinkään tarkat päivämäärät tai edes vuodet, vaan sukupolvien ajan kestäneet ystävyyssteet ja säännölliset kohtaamiset.²²² Tämän saarelaisia ja virolaisia yhdistäneen kollektiivisen käsityksen varassa kukin kertoja on tulkinnut ystäviensä kohtaamisia Virossa tai Tytärsaareessa. Peltosen mukaan tämän tyyppinen yksilöllinen muistitieto muuttuu muisteltaessa yhteisön yhteiseksi muistamiseksi, muodostaen tässä tapauksessa yhteisen tytär-saarelais-virolaisten tavan jäsentää menneisyyttä ja kertoa siitä muille.²²³ Merkinnät vironmatkojen kuluista tilikirjaan alkoivat vasta kesällä 1935, jolloin säännölliset vierailut alkoivat.²²⁴

Vierailujen ajankohtia tarkennettaessa on hyvä muistaa kansatieteilijä Leena Virtasen ajatus, jonka mukaan muistinvaraisuus tuottaa jo itsessään tiettyä muuntelua haastattelu- ja kerrontatilanteissa, joissa tutut kokemukset saavat tilaa ja samalla vieraat kokemukset siirtyvät hiukan sivummalle. Siksi ajankohdat voivat vaihdella haastattelijan tai kuulijan mukaan.

²¹⁹ Ella Leppikin haastattelu. VNM: Elstrok 1974–1987: 1384. (Sõbrad tahtsid virulased viinaga surnuks joota).

²²⁰ Igandi 2013, 25. Voldemar Lank oli 1920- ja 1930-luvuilla yksi Virumaan tunnetuimpia opettajia, joka halusi kasvattaa lapsista liiallisten teoriaopintojen sijaan ”voimakkaita, henkisesti terveitä ja käytännönläheisiä ihmisiä”.

²²¹ *Meienmaa* 1/2010, 28–31. Vuosina 1920-1939 tytär-saarelaisia merikapteenoja olivat Lauri Porkka, Kaarlo Halsti (ent. Holstein), Otto Terkki, Arvo Syrjälä ja Kosti Porkka.

²²² VNM: Elstrok: 2257; Elstrok 1999, 135; Tytärsaaren nuorisoseuran tilikirjat 1931. Osa tilikirjoista on tuhoutunut, eikä nuorisoseura merkinnyt kaikkia tilitapahtumia kirjaan.

²²³ Peltonen 2006, 108–110.

²²⁴ Tytärsaaren nuorisoseuran tilikirjat 1931; VNM: Elstrok: 2257.

Kuva 2. Tytärsaaren nuorisoseura ja Varudin vapaapalokunnan vieraat marssimassa Aili Eskolan (vas.) opastamana Tytärsaaren raitilla elokuussa 1935, Varudin VPK:n pasuuna-orkesterin tahdittaessa marssia. Keskellä palopäällikkö Ain Trestip ja trikolorin kantajana Johannes Aaviksaar. Juhlien isänmaallinen ja heimoaatteellinen luonne paljastui tästä valokuvasta. – Yksityiskokoelma.

Mieluiten puhuttiin vain 1920- tai 1930-luvun tapahtumista.²²⁵ Ensimmäinen kirjallinen viite Tytärsaaren nuorisoseuran Viron-matkan suunnitelmista löytyy johtokunnan kokouksen pöytäkirjasta joulukuulta 1927: ”2§ Päätettiin hommata joulukuusi ja näytöskirja näyttää lenusella mätäkuussa”.²²⁶ Mätäkuuksi määriteltiin tuolloin ajankohta 27.7.–24.8.²²⁷ Lenunen tarkoitti nähdäkseni Lüganusen kirkonkylää Purksejoen yläjuoksulla Virossa ja ”näyttää lenusella” esittää Lüganusella. Saarelaisten suussa nimi oikein ja vokaalisointu putosi pois. 1930-luvun viimeisenä vuonna ja evakuoinnin jälkeen saarelaiset kutsuivat Lüganusen kirkonkylää ”nykänäiseksi”. Näyttelijöiksi valittiin Eino Y. [Yrjönen], Eevalt K. [Kurki], Tyyne E. [Eskola], Tyyne Y. [Yrjönen], K. Hollstein [Kalle] ja V. Halli [Viljam]. Pöytäkirjassa ei kuitenkaan mainita, mikä näytelmäkappale ”Lenusella” mahdollisesti esitettiin, mutta kevästä lähtien oli harjoiteltu näytelmiä: Kasarmin pihalla, Nuori luotsi, Valkea uhri ja Lesket lempii, sillä huvitoimikunta tilasi aiemmin samana vuonna Kotkan Suomalaisesta Kirjakaupasta nämä näytelmäkirjat.²²⁸ Sydäntalven näytäntö oli menestys, sillä tilikirjaan merkittiin 12.2.1929 tuloja 420 markkaa, joka oli tavanomaisiin iltamiin verrattuna huomattavan paljon sillä tavallisesti tulot jäivät alle sadan markan.²²⁹

²²⁵ Virtanen 1999, 26–29.

²²⁶ TNS pkt. 4.12.1927. Ks. liite 3, s. 100.

²²⁷ Helsingin yliopisto, almanakka arkisto. (<http://almanakka.helsinki.fi/fi/arkisto/yliopiston-almanakat-universitetets-almanackor-1608-1999/1900-luvun-almanakat.html>). [Haettu: 15.4.2015].

²²⁸ TNS pkt. 23.7.1931; TSA.

²²⁹

Kymmenen vuotta myöhemmin nuorisoseura esitti Lüganusen seurantalolla 30.7.1938 päivänäytöksensä Sam Sihvon isänmaallisen laulunäytelmän Jääkärin morsian ja samana iltana Varudin Sämisillan kievarissa Minna Canthin näytelmän Roinilan talossa. Seuraavana päivänä 31.7.1938 oli vuorossa Pikkaristin nuorisoseuratalo, jossa toinen tytärsaarelainen näytelmäryhmä esitti näytelmän Vihtori ja Klaara, jonka pääosia esittivät Aili Eskola ja Eino Kurki, joista Eino toimi myös näytelmän ohjaajana. Nuorisoseura tiedotti tulevista juhlista virolaisia lähettämällä kaksi viikkoa aikaisemmin kirjeen Sämi-Varudin ja Pikaristin nuorisoseuran kuoronjohtaja Leida Rätsepille, joka välitti tiedot edelleen *Postimees* sanomalehden toimitukseen. *Postimees* julkaisi tulevista juhlista etukäteen uutisen ja niinpä juhlille kokoontui yli tuhat virolaisnuorta lähikylistä ja aina Rakveresta asti.²³⁰

Purtseen oli perustettu 1920-luvulla uusi nuorisoseura nimeltään Linda, lauluyhdistys ja vapaapalokunta, sekä läheiseen Kestlan kylään oma nuorisoseura, joiden kanssa oli luontevaa käynnistää yhteistyö. Vanhin yhdistys Purtsen rannassa oli kuitenkin paikallisten lohenkalastajien perustama Purtse-Jõesuu Kalameeste Ühing, kun taas aktiivisin toimija Viron itsenäisyyden aikana oli yläjuoksulle perustettu Purtse Kultuur- ja Majandus Selts. Lüganuseen oli jo vuonna 1923 perustettu laulu- ja musiikkiyhdistys Kalju, johon kuuluivat laulu-, pasuuna- ja viulu-yhtyeet. Vuonna 1928 Kalju laajensi toimintaansa perustamalla näytelmäkerhon. Aivan rantaan Purtse-Jõesuuhun perustettiin oma nuorisoseura vasta vuonna 1931, joka esitti näytelmiä uudessa rantakievarissa. Toiminnan organisointi ja aktiivisten suhteiden käynnistyminen näiden nuorisoseurojen välille oli kivutonta, sillä niin kauppaseprojen kuin ikuisten seprojen jälkipolvet tunsivat toisensa jo entuudestaan, joskin ohjelmiston osalta heimotyöhön liittyvät viralliset osuudet toteutettiin lähinnä opettajien ja pappien ohjailemana. Tuolloin Rakveressa vasta muurattiin kaupunginteatterin nurkkakiviä.²³¹ Tytärsaaren vapaat nuorisoryhmät liikkuvat Virossa jo viimeistään 1900-luvun alussa, todennäköisesti jo huomattavasti tätäkin aikaisemmin. Yhteistyömahdollisuuksia tunnusteltiin ja testattiin sepramatkojen yhteydessä, jolloin voimme puhua lukuisien sukupolvien aikaisesta traditiosta. Saarelaisnuorisolle oli tärkeintä

²³⁰ Aalberg 1963, 109, TNS tkt 1929. Mahdollisesti kirjeen lähetti tuolloin nuorisoseuran sihteerinä toiminut Alli Tähti. Puolentoista kuukauden kuluttua 17.9.1938 Alli Tähden tilalle sihteeriksi valittiin Nelli Eskola ja rahastonhoitajaksi 24-vuotias Arvo Eskola, joka oli istunut nuorisoseuran taloudenhoitajana ensimmäisen kerran jo vuonna 1932. Toimintansa aikana nuorisoseuran tiedetään esittäneen ainakin 87 näytelmää, muun muassa näytelmät: Kihlaus, Parturit, Hetken lapsi, Pänneli kävelee paljain jaloin, Jussin lurjus, Rikkaus ja rakkaus, Noidan kosto, Hän on Sysmästä, Pohjalaisia, Ryöstetty kaunotar, Salapolttajat, Mustalaisen kosto, Silmän kääntäjä, Puhdepakinaa Ahopellossa, Hieno käytös, Mieli puolen kosto, Raha ja rakkaus, Filmitähti, Ilmipakana, Omani minä otan, Ylioppilaan kosinta, Nummisuutari, Kun naiset pelkäävät, Kahden miljoonan tyttö, Kuka nyt vävyksi, Ryöstö, Junula ja Tanula, Perintö, Syiden kirous, Kurkistetaanpas, Ovelat varkaat, Oikea morsian, Takavarikoitu asiamies, Eri kiva setä, Muistatkos Martta, Kämpäläkuningas, Kolme sulhaspoikaa, Jääkärin morsian, Nykyaikainen morsian, Olenko minä tullut haaremiin, Kosioretki, Viidenkymmenen villitys ja Pontikka ja taktikkaa.

²³¹ ERM EA, ERA.14.3.1640. Purtse-Jõesuu Noorsoo Seltsi 1931. Aasta põhikirja projekt ja seltsi registreerimise taotlus. Eesti Riigiarhiiv. Kohtu- ja Siseministeeriumi arhiivifond. Aineistosta ilmenee, että heimoaattetta tarjoihtiin nuorisolle niin Tytärsaarassa kuin Virumaallakin oppineiden, kuten opettajien, pappien kuntajohtajien tai palokunta- ja suojeluskunta aktiivien taholta, joista kaikki kuuluivat lähes poikkeuksetta isänmaallisiin ja oikeistolaisiin järjestöihin, joiden lonkerot ulottuivat edelleen poliittiseen ja valtiolliseen johtoon.

tavata säännöllisesti virolaisia ystäviä ja juhlia heidän kanssaan. Ikiikaisten yhteyksien pitoa Suomenlahdella saattoi jonkin verran hankaloittaa 1920-luvun poliittinen liikehdintä ja rajaviranomaisten vaihtelevat käytännöt Virossa ja Venäjällä.²³² Arkistoaineistoa 1920-luvun nuorisotapahtumien yksityiskohdista on kuitenkin niukasti, sillä suuri osa Virumaan kunnissa toimineiden seurojen aineistoista tuhoutui tai tuhottiin jo 1940-luvun alun ensimmäisen miehitysaallon aikana.²³³ Tytärsaarelaiset eivät kuitenkaan rajoituksista välittäneet ja myös viranomaisten tiedetään katsoneen läpi sormien juuri tytärsaarelaisten Viron vierailuja. Saarenmiestenpyhien juhlilla tiedetään virolaisten viranomaisten osallistuneen myös juhlintaan, jolla lienee ollut oma vaikutuksensa muodollisuuksien joustavaan käsittelyyn.²³⁴ Oman jännityksensä toi vuoden 1920 Viron parlamentissa ja maiden suurlähetystöjen välillä käyty spekulointi siitä, kuuluuko Tytärsaari ylipäätään Suomelle vai Virolle.²³⁵

Aika ajoin viranomaiset kielsivät seprakaupan kokonaan, tai asettivat kaupankäynnille tulliveroja, mutta sillä ei ollut vaikutusta tytärsaarelaisten seprakauppaan, tai nuorison matkoihin ja tapaamisiin. Myös vuosien 1927–1929 lähes täydellinen silakkakato näkyi yleisesti seprakaupan hiipumisena, mutta sekään ei koskenut tytärsaarelaisia, vaan muita ulkosaaria ja Suomen rannikon seprakauppiaita. Huolimatta katovuosista vironmatkoja tehtiin kuten oli ennenkin tehty. Myös virolaisesta haastatteluaineistosta välittyy kuva tytärsaarelaisten itsenäisyydestä ja omapäisyydestä sekä siitä, etteivät saarelaiset juuri piitänneet viranomaisten määräyksistä, vaan he seilasivat Viroom kaikkia kielloista huolimatta, olipa sitten kyse vaihtokaupasta tai tulevista juhlista.²³⁶

Tilanne helpottui vasta vuonna 1927, jolloin matkustusta hankaloittanut viisumi poistui ja passikin hieman myöhemmin.²³⁷ Tämän jälkeen vierailuja tehtiin puolin ja toisin. Virolaisnuoriso oli suurelta osin seprojen poikia ja tyttäriä, mutta vuonna 1935 ja sen jälkeen Virossa järjestetyille suurille heimojuhlille saapui vieraita myös kauempaa sisämaasta. Olennaista entiseen verrattuna oli se, ettei tapahtumia tai juhlia tarvinnut enää 1930-luvulla sitoa omien vanhempien tai sukujen traditionaalisiin sepatapaamisiin, vaan nuoret määrittelivät itse itselleen vapauden toimia ensisijaisesti omien sääntöjensä mukaan. Se tarkoitti myös ystävyysuhteiden solmimista virolaisten kanssa nuorten omilla ehdoilla.

²³² Zetterberg 2007, 530–551; Ville Porkan päiväkirjat 1922, *Meienmaa* 1/2010. Seppä Ville Porkka kirjoittaa päiväkirjassaan toukokuussa 1922 tehdystä hampunhakureissusta Inkerinmaalle, jolloin venäläiset rajaviranomaiset ottivat kiinni kolme miestä Porkan seurueesta. Tytärsaaren kuolleiden luettelon mukaan he kaikki kuolivat venäläisillä vankileireillä nälkään ja sairauksiin.

²³³ Sähköposti Elle Allkiveltä 3.11.2010. Eesti Rahvus Arhiiv. Viro.

²³⁴ Elstrok 1999, 140.

²³⁵ Kirjavahetus Eesti saatkonnaga Soomes Tütarsaare kuuluvuse küsimuses 23.04.1920–26.04.1920. ERM EA, ERA. 957.11.288

²³⁶ Päiviö 2009, 99–103. Silakkakadoista ja viranomaiskäytäntöjen aiheuttamista vaikeuksista huolimatta tytärsaarelaiset ylläpitivät vironsuhteitaan keskeytyksettä aina lokakuun 1939 evakuointiin asti.

²³⁷ Rausmaa, Heikki. Suomen ja Viron suhteet kansallisesta heräämisestä 1900-luvulle.

(URL: www.tuglas.fi/oppimateriaali/suhteetframe.htm). [Haettu 25.1.2011].

Viroon perustettiin vuoden 1937 lopulla Virolais-suomalainen Seura kehittämään erityisesti kulttuuristen, heimo- ja taloussuhteiden syventämistä. Siihen mennessä olivat Tytärsaaren ja Virumaan nuorisoseuralaiset ehtineet järjestää jo kuudet suomalais-virolaiset heimojuhlat, joista kolmet Tytärsaareissa ja toiset kolme juhlaa eri puolilla Virumaata.²³⁸ Nuorisoseuran pöytäkirjojen mukaan johtokunnassa toimineita aktivisteja olivat 1920-luvun lopulta lähtien Eskolan sisarukset Aili, Lempi ja Kerttu, sekä Kalle Holstein, Ilmari Niemelä, Toivo Porkka, Eino Kurki, Arvo ja Toimi Syrjälä, Matti Kurki ja Elma Terkki. Johtokunnan jäseninä eri tehtävissä toimivat myös Johannes Eskolan pojat Arvo sekä isoisäni Eino. Kalle Holsteinin tultua valituksi seuran varaesimieheksi 17.9.1934, alkoi seuraavaksi kesäksi ajateltujen ensimmäisten heimojuhlien suunnittelutyö Tytärsaareissa. Johtokunta kokoontui aika ajoin suunnittelemaan tapahtumaa joko Eskolan tai Holsteinin taloon, jotka sijaittivat lähellä toisiaan. Huvitoimikunnan ja näytelmäkerhon jäsenet kokoontuivat etupäässä Eskolan talolle suunnittelemaan puvustuksia, lavastuksia ja juhlien muuta ohjelmistoa.²³⁹ Myös virolaisen aineiston mukaan vastavuoroisien heimojuhlien suunnittelu alkoi lokakuussa 1934, kun tytärsaarelaiset esittivät virolaisille kirjeitse kutsun saapua seuraavan vuoden kesäkuussa Tytärsaareen juhlimaan heimoystävyyttä. Tämä herätti kiinnostusta virolaisessa lehdistössä ja aktiivinen kirjoittelu tytärsaarelaisten nuorisoryhmien vierailuista alkoi virolaislehdistössä seuraavana vuonna 1935. Ensimmäiset säännölliset uutiset Mahun saarenmiehenpyhistä ilmestyivät jo 1930-luvun alussa, mutta nuorisoseurojen yhteistyön käynnistyminen oli täysin uusi ilmiö. Sanomalehtien levikki 1920-luvulla oli maaseudulla suhteellisen harvaa, eikä juhlista tiedottamisella lehdissä nähty vielä tuolloin suurta merkitystä. Tieto juhlista levisi paljon tehokkaammin suusta suuhun ja sanaa vietiin 1920-luvulta lähtien polkupyörillä kylästä kylään.²⁴⁰

Tytärsaaren juhlille virolaisvieraat oli haettava, jota varten koottiin oman jahdin tai moottoriveneen, tytärsaarelaisittain ”moottorin” omistajista toimikunta, jolle nuorisoseura maksoi palkkioita mm. polttoainekulujen peittämiseksi. Esimerkiksi elokuussa 1935 veljekset Aksel, Kalle ja Wilho Holstein purjehtivat kiiltäväksi tervatulla *Virta*-jahdillaan Viron Kundaan ja takaisin Tytärsaareen, kyydissään yli 100 virolaisvierasta.²⁴¹ Noin kymmenen kilometrin päähän Tytärsaaresta etelään aavalle merelle tuli vieraita vastaan ryhmä saaren nuorisoseuralaisia kahdella moottoriveneellä, jolloin Purtsen sekakuoro ryhmittyi reelingille kajauttaen tervehdysfanfaarin.²⁴² Lähes kaikki tytärsaarelaiset kokoontuivat satamaan vieraita vastaanottamaan ja Purtsen sekakuoro lauloi laiturille päästyään toisen tervehdyslaulun oman kylän kielisoitinyhtyeen säestäessä. Saarelaiset olivat

²³⁸ Kiho 2008, 76.

²³⁹ Aili Eskolan haastattelu 23.5.1985; Aalberg 1963, 105; *Meienmaa* 1/2003, 37; Porkan sukukirja 1984, 33; Inkilä 1939, 107; Helander 1997, 13–22.

²⁴⁰ *Postimees, Virumaa Teataja* ja *Uusi Viro* 1930–1939. Lehtien näissä vuosikerroissa on lukuisia mainintoja tytärsaarelaisten vierailuista.

²⁴¹ *Virta* oli Tytärsaaren suurikokoisin alus ja siksi se tunnettiin saareissa myös nimellä *Suuri Goljatti*.

²⁴² *Postimees* 19.8.1935.

sopineet keskenään, että jokainen talo majoittaa vieraita, mutta aivan ensiksi heidät tulee kuitenkin syöttää, kahvittaa ja päälle saunottaa: ”Yllin kyllin ehtivät kahvia juoda ja saaren saunassa käydä.”²⁴³ Iltapäivällä osa saarelaisnuorista vieraineen kokoontui uudelleen satamaan, jonne saapui kolme suurta moottorivenettä ja satakunta nuorta Lavansaaresta. Myöhemmin saapui lisää nuorisoa Kotkasta, Lavansaaresta, Seiskarista ja Viipurista. Seuraavaan aamuun mennessä tuuli oli noussut niin kovaksi, että Suursaaren nuoriso päätti jäädä turvallisuussyistä kotisaareen.²⁴⁴ Nämä Tytärsaaren nuorisoseuran järjestämät ensimmäiset suomalais-virolaiset heimojuhlat iltamineen, tansseineen ja jumalanpalveluksineen kestivät *Postimees* sanomalehdessä ilmestyneen matkakertomuksen mukaan kolme päivää.²⁴⁵ Ensimmäisenä iltana pidettiin seurantalolla tervetuliaisjuhlat, johon kokoontui vain nuorisoa toisiinsa tutustumaan ja tanssimaan. Nuorisoseuralaiset olivat siivonneet ja koristelleet kylänraittia ja taloan pitkin viikkoa ja pystyttäneet pihalle toisen lipputangon Viron trikoloria varten. Seiniäkin koristivat Suomen ja Viron pienoisliput sekä sinivalkoisin että sinimustavalkoisin kankain ommellut koristukset.²⁴⁶ Tytärsaaren opettaja ja pastori Niilo Viitala piti jumalanpalveluksen sekä ehtoollisen jälkeen ”kaikkia sykähdyttäneen puheen” suomalais-virolaisen talonpoikaisen heimotyön merkityksestä. IKL:n ainoana saarelaisjäsenenä hänellä oli selkeä näkemys heimotyön merkityksestä. Lopuksi Kestlan sekakuoro lauloi virolaisia moniäänisiä lauluja, kuten Cyrillus Kreekin säveltämän uskonnollisen herätysvirren ”Ärgake! Nii Vahdit hüüdvad.”²⁴⁷ Kirkonmenojen jälkeen kaikki kokoontuivat kansakoululle, jossa pastori Viitalan poika, oikeustieteen ylioppilas Lauri Viitala, sekä Kestlan yhdistyksen esimies ja pastori pitivät kukin vuoron perään kiitospuheet. Myös Purtsen koulun johtaja Johannes Juusu piti oman puheensa, jossa hän kiitteli erityisesti tytärsaarelaisnuorten aktiivisuutta heimotyöasiassa.

Puheiden pääaiheena oli siis suomalais-virolainen talonpoikainen heimotyö ja ”Suomen sillan” rakentaminen.²⁴⁸ Opettajien ja pappien johtaman heimoliikkeen ohjelmisto sulautui näennäisen juohevasti uskonnollisen liikkeen ohjelmistoon ja nuorisoseuran kykyyn suoriutua tapahtuman organisoinnista ja kaikista käytännön järjestelyistä. Hurmoshenkisten puheiden päätteeksi laulettiin molempien maiden yhteinen hymni sekä maiden lippulaulut.²⁴⁹ Virolaisten lehtitietojen mukaan nuorisoseurantalo oli ääriään myöten täynnä, eivätkä läheskään kaikki vieraat mahtuneet sisään. Ilta alkoi virolaisen sekakuoron esittämillä lauluilla ja jatkui Kestlan näytelmäkerhon esityksellä:

²⁴³ *Virumaa Teataja* 19.8.1935. (Hädavaevalt jõudnud kohvi juua ja saare saunas käia).

²⁴⁴ *Postimees* 19.8.1935. Kaikki saarelaiset harjaantuivat liikkumaan merellä jo lapsena ja tiesivät, että meren voimaa ja pauhua oli syytä kunnioittaa, eikä asiaa sen enempää ihmetelty.

²⁴⁵ *Postimees* 19.8.1935.

²⁴⁶ TNS tkt. 1934–1935; *Postimees* 19.8.1935.

²⁴⁷ Sekä *Virumaa Teataja* että *Postimees* sanomalehtien tiedotteiden ja juhlien jälkeisten kirjoitusten mukaan Tytärsaaren matkat olivat virolaisille jännittäviä. Kirjoitukset sisältävät heimoliikkeelle ominaisia ylitsevuotavia ja uskonnollisia ilmauksia, jollaisena tunnelma saatettiin kokea. Tytärsaaren pappia Niilo Viitalaa luonnehdittiin sanomalehdissä ”elämäniloa pursuvaksi pastoriksi”.

²⁴⁸ Juhlien viralliset osuudet liittyivä ulkoapäin ohjailtuun heimoyhteistyöhön.

²⁴⁹ *Virumaa Teataja* 19.8.1935.

Naabri Meri. Loppuilta tanssittiin Purtsen kielisoitinyhtyeen tahdissa.²⁵⁰ Vapaahetkinä virolaisille esiteltiin saaren tärkeitä paikkoja, kuten majakkaa ja Kaunismäen hiekkarantoja, jolloin kymmenet saarelaisnuoret tutustuivat sellaisiin virolaisnuoriin, joita he eivät olleet ennen tavanneet. Aili Eskola muistaa kaikkien olleen hyvin innoissaan ja uusien ystävien kanssa ryhdyttiin heti juhlien jälkeen kirjeenvaihtoon.²⁵¹ Tätä uusien kirjeystävien yhteydenpitoa kesti yli viiden vuoden ajan aina evakointiin asti ja jonkin aikaa sodan syttymisen jälkeen. Kirjeenvaihtoystävyyks johti myös useisiin seurustelusuhteisiin. Aino Nölvak tiesi kesällä 2010 kertoa, että neljä virolaista morsianta muutti Tytärsaareen pysyvästi.²⁵² Aino Sulger muistaa niiden tytärsaarelaisten nuortenmiesten, jotka etsivät virolaisneitosia seurustelukumppanikseen, pukeutuneen parhaimpaan pukuun.²⁵³ Yhden nuoren virolaisnaisen tiedetään myös karanneen Tytärsaareen, mutta hän palasi pian takaisin.²⁵⁴ Mahdollisesti vävyjäkin on aikoinaan tullut sillä osa sukunimistä, kuten esimerkiksi Perheenmies, Terkki, Tolsa ja Holstein viittaavat virolaiseen tai baltiansaksalaiseen taustaan. Esimerkiksi Samman kartano Viru-Nigulan eteläpuolella kuului vielä ennen vuotta 1919 saksalaisaatelisellem Alexander Stael von Holsteinille, joten Tytärsaaren Holsteinin suku saattaa olla lähtöisin Sammasta, sillä kartanon alue kuului tytärsaarelaisten eteläisimpään sepra-alueeseen.²⁵⁵ Kuusikymmentäluvulla kansatieteilijä Juhani Lehtonen puolestaan päätteli, että ulkosaarten sisäiset avioliitot 1800-luvulla johtuisivat alhaisesta elintasosta ja sosiaalisesta sidonnaisuudesta joka on ominaista yhteisöille, ”jotka ainakin henkisesti ovat eristäytyneitä”.²⁵⁶ Muissa ulkosaarissa taas tiedettiin, että Tytärsaari oli kuuluisa ”pulslista tyttäristään” ja Suursaarten ”uljaiden nuorukaisten” tiedetään käyneen Tytärsaarella ”naisen otossa”.²⁵⁷ Rakastuminen ei ollut välttämättä olennaisin motiivi ainakaan tytärsaarelaisten miesten valitessa tulevaa morsianta. Vielä tärkeämpi ominaisuus oli morsiamen ahkeruus, sillä Tytärsaarella työnteko nähtiin tärkeimpänä elinehtona.²⁵⁸ Myös Theodor Yrjönen muistaa saman morsiankandidaatin ominaisuuden:

Nehän toivat neljä, neljä tuota - komeaa Viron naista. Oikeen sanottiin, että savimaan kansaa, sellaista vahvaa. Niin - peltokansaa. Minunkin kummipoika toi yhen sieltä sitte, sai itsellää sielt morsiamme. Viipurin näytti ja sitte menivät naimisiin. Sitte minä olin

²⁵⁰ *Virumaa Teataja* 19.8.1935.

²⁵¹ Aili Eskolan haastattelu 23.5.1985, 1.8.1985 ja 21.9.1985.

²⁵² Aino Nölvakin haastattelu 23.7.2010; Naski 1990; EAA 1228.1.499; 1981-1927; EAA:123.1.163;1927-1942; EAA.1231.1.248;01.10.1905-15.5.1938; EAA.123.1.48: 15.10.1934-8.10.1939.

²⁵³ Elstrok 1999, 141.

²⁵⁴ Elstrok 1999, 142. (Samel Leida (Kristjani öde) pages ühe soomlasega saarele, aga tuli tagasi. Seikles).

²⁵⁵ Ks. kartta 2, sivu 47.

²⁵⁶ Lehtonen 1968, 27. Väite on tuulesta temmattu, sillä Ilmar Talven tutkimusten mukaan niin Tytärsaaren kuin muidenkin Suomenlahden ulkosaarten kulttuuria voi päin vastoin luonnehtia poikkeuksellisen vireäksi.

²⁵⁷ Pyyppönen 1994, 157–197; Paukkunen 1989, 175; Aalberg 1963, 25. Ilmaisut ”pulskat tyttäret”, ”mentiin tyttären, naisten ottoon” lainattu em. kirjoista.

²⁵⁸ Liina Hallin haastattelu 26.11.1969; Kietäväinen-Sirén 2015, 129–130. Avioliitto tytärsaarelaisen miehen kanssa merkitsi näin ollen sukujen kontrollin lisäksi morsiamelle valmiutta hyväksyä saarelaisyhteisön hierarkiat ja velvollisuudet, joka saattoi näkyä perheen sisällä ja ulkopuolella epätasa-arvona.

hänel puhemiehenä häissä. Virossa täyty olla puhemies samal viisii ja sit laival tuotii ylös. Kaljaasil ja jahtiil tulivat häistä sitte. Siellä piettiin pulmat. Nii, että sillä viisii siel eletti. Ne oli vahvoi hyvii emäntii sit Tytärsaarel täällä, ne teki vahvast työtä.²⁵⁹

Pariskunta kuulutettiin lauantaina 7.8.1926 ja kahden viikon julistusajan päätyttyä sunnuntaina 22.8.1926 heidät vihittiin Tytärsaaren kirkossa.²⁶⁰ Häitä vietettiin sulhasen kummisedän Theodor Yrjösen mukaan myös Virossa. Lokakuun 11. päivänä vuonna 1939 evakuoitokäskyn tultua, oli Elviiran äiti Amalia (os. Leiter) sattumalta vierailulla Tytärsaaressa. Viroon ei ollut enää asiaa, sillä kaksi Neuvostoliiton sotalaivaa oli ankkuroitunut Tytärsaaren sataman eteläpuolelle ja useita muita höyrysi edestakaisin pitkin Suomenlahtea. Siksi Amaliakin evakuoitiin Kiiskin perheen mukana Suomeen.²⁶¹ Vuonna 1933, kaksi vuotta ennen Juhon ja Mildan häitä ja juuri ennen Mahun Katariinan päivien saarenmiestenpyhien alkamista, vihittiin Viru-Nigulassa tytärsaarelainen poikamies Esa (Esaías) Eljaksenpoika Halli (s. 1889) ja virolainen neiti Ida Kaarlintytär Roosa Mahun kylästä. Ida Roosa oli syntyisin Kundasta, joka oli Mahun ja Purtsen ohella kolmas tytärsaarelaisten seprakaupan satama Mahun ja Purtsen lisäksi. Pariskunta merkittiin numerolla 54 vihittyjen luetteloon Viru-Nigulan kirkkoherran virastossa 23. päivänä marraskuuta 1933.²⁶² Miksi vain tytärsaarelaismiehet löysivät puolison Virosta? Yksi syy lienee siinä, että Tytärsaaressakin avioliitot suunniteltiin tarkkaan ja eräs määräävä tekijä oli kalastustilan jatkuvuus ja sen perintösuhteet tulevaisuudessa. Toinen syy lienee mentaalinen sillä on vaikeaa kuvitella, että ulkosaarelainen laivuri jahteineen olisi edes uuden rakkauden kohdatessaan voinut luopua meriympäristöstä ja vapaudesta toimia laajalla alueella Suomenlahden ja Itämeren piirissä, jos vaihtoehtona olisi ollut muutto Viron sisämaahan maataloon vävyksi. Siitä huolimatta, että Tytärsaaren voi todellisuudessa katsoa olleen osan vuotta perifeerisesti eristäytyneen pitkien välimatkojen takia tai maantieteellisesti talvisin, ahtojäiden kasautuessa 10–20 metrin korkuisiksi ylipääsemättömiksi röykkiöiksi, eli runneiksi. Kelirikkokautta saattoi kestää pahimpina talvina jopa 2–3 kuukautta, jolloin ulkomaailmaan ei ollut minkäänlaisia yhteyksiä ennen lennättimen yleistymistä. Tytärsaarelainen Juho Eskola ja virolainen Milda Tomson on ainoa avioliiton solminut pariskunta, joiden häiden vietosta löytyy muistitietoa kummaltakin puolelta Suomenlahden rantaa:

Meidän äidin palvelija Milda meni naimisiin Tytärsaaren suomalaisen kanssa, Eskola. Täällä Virossa tapahtui rekisteröinti 21. heinäkuussa 1935. Pidettiin Suomessa juhlat, sitä en tiedä. Kun mies kävi Virossa, oli Milda mukana. Milda halusi meidät Tytärsaareen viedä, mutta ei joutanut enää.²⁶³

²⁵⁹ Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967; Tytärsaarelaisten seprakylät, Liite 3; *Meienmaa* 1/2003, Tytärsaaren talo- ja asukasluettelo vuodelta 1939.

²⁶⁰ Harri Kiiskin haastattelu 9.4.2011; Naskin sukututkimus 1990.

²⁶¹ *Meienmaa* 1/2009, 15.

²⁶² Laulatute nimekirja EAA:1231.1.163; 1927–1942. ERM.

²⁶³ Linda Pöimin haastattelut 21.7.2010 ja kesäkuussa 2004.

3.3 Yhteiset heimojuhlat

Heimojuhlien illamat olivat nuorisoseuralle tuottoisaa toimintaa ja varsinkin Virossa järjestetyt juhlat iltamineen tuottivat Tytärsaaren nuorisoseuralle tavanomaiseen verrattuna moninkertaisia. Tansseja ja iltamia järjestettiin tuolloin vähintään kerran viikossa ja myös Virossa järjestettyjen juhlien lipputulot kilisivät aineiston mukaan Tytärsaaren nuorisoseuran kassaan. Saarelaisnuoret vastasivat kaikista tapahtumiin ja juhliin liittyneistä järjestelyistä sekä Tytärsaareissa että Virossa ja kustansivat lisäksi virolaisten kuljetukset molempiin suuntiin, sillä virolaisilla ei ollut avomerikelpoisia aluksia.²⁶⁴ Virolaiset järjestäjätahot, kuten Varudin vapaapalokunta, antoivat Sämin kievarin ja palokunnantalon tytärseurelaisten käyttöön ilmeisesti maksutta, sillä yhdessäkään tilikirjassa ei mainita vuokraa. On toki mahdollista, että vuokraa perittiin, mutta maksut hoidettiin kirjanpidon ohi. Tämän tyyppisestä toiminnasta ei kuitenkaan aineistosta löytynyt näyttöä. Aino Nölvak muistaa, että Sämin juhlat kestivät aamuun asti.²⁶⁵ Juhannusta edeltävän viikon perjantaina 19pv. kesäkuuta 1936 Kalle Holsteinin jahdin miehistö irrotti köydet Purtsen-Jõesuun sataman laiturista mukanaan 200 virolaista vierasta, jotka Tytärsaaren nuorisoseura oli kutsunut juhlimaan ja syventämään edellisenä vuonna solmittuja ystävyyssuhteita. Virolaisten matkanjohtajana toimi Purtsen kansakoulun opettaja ja heimoaktivisti Voldemar Lank, joka toimi myös Purtsen nuorisoseuran näytelmäkerhon ohjaajana.²⁶⁶ Tytärsaarelaiset maksoivat kaikki merimatkasta, majoituksesta ja ruokailusta aiheutuneet kulut, kuten suurimman osan muidenkin vierailujen kuluista vuosina 1935–1939, joten virolaisille matkat olivat täysin ilmaisia, mikä epäilemättä lisäsi halukkuutta päästä merimatkalle ja tutustumaan horisontissa siintävään saareen ja sen ihmisiin.

Elviine Juuram (os. Kõrvek) muistelee Tytärsaareissa pidetyn sunnuntaisen juhlan olleen: ”Niin tärkeän, ettei ruohokaan kasvanut” ja kertoo juhlaväen marssineen pasuunakuoron tahdissa kohti juhlataloa, kansakoulua. Tätä juhlaväen marssia kylän läpi johti Aili Eskola.²⁶⁷ *Postimees* sanomalehti luonnehti tuolloin Tytärsaarta kaikkien Suomenlahden ulkosaarten ”heimotyökeskukseksi”. Lisäksi lehti kirjoitti tuona kesänä järjestettävän peräti neljät juhlat, kahdet Virossa ja kahdet Tytärsaareissa. Tämä käy ilmi myös nuorisoseuran pöytä- ja kassakirjoista. Näihin juhliin osallistuivat melkein kaikki saarelaiset, lukuun ottamatta seurantalossa järjestettyjä nuorten omia tilaisuuksia.²⁶⁸ Sen

²⁶⁴ TNS tkt. 1934–1935. Virolaiset eivät osallistuneet Tytärsaaren nuorisoseuran Virossa esittämien ohjelma- numeroiden suunnitteluun tai järjestelyihin, vaan yhteistyö koski heimoyhteistyöhön liittyviä ohjelma- numeroita.

²⁶⁵ Aino Nölvakin haastattelu 23.7.2010. (See oli kõrtsis, mina tean, meie Varudi noored käisime siis pidul seal. See oli ilus päev, jah, tantsisime hommikuni välja. See oli ilus aega ja see ilus aega hävitati ära).

²⁶⁶ Aili ja Lempä Eskolan haastattelu 21.9.1985; Jaakko Niemelän haastattelu 27.3.2000. Tytärsaariseura ry.

²⁶⁷ Elviine Juuramin haastattelu. VNM: Elstrok 1979–1980: 1384. (Pühapäeval siis peetigi suur pidu ära, nii tähtis, et ”rohigi ei kasva”, nagu öeldi). Aili Eskolan saattoi tunnustaa virolaisesta valokuvasta vertailemalla kuvaa kymmeneen muuhun jäljellä olevaan valokuvaan kotimaisista kokoelmista.

²⁶⁸ Elintärkeää kalastusta ja muuta arkityötä, kuten kalan käsittelyä satamassa ja pyyntivälineistön huoltoa ei voinut koskaan aivan kokonaan katkaista. Voi myös olettaa, ettei heimojuhlat näennäisestä yhteenkuuluvaisuuden tunteesta huolimatta kiinnostaneet aivan kaikkia saarelaisia.

sijaan Virossa järjestettyihin juhliin osallistuivat etupäässä nuorisoseuralaiset ja palokuntaseurojen nuoret.²⁶⁹ Kaikki 12 vuosien 1935–1939 järjestettyä heimojuhlaa noudattivat vakiintunutta kaavaa jumalanpalveluksineen, kuoroesityksineen ja heimoaktivistien pitämine puheineen. Nuorisoseurojen jäsenten tehtäväksi jäi niin Tytärsaassa kuin Virossakin majoittaa vieraat koteihinsa ja vastata ruokatarjoilusta vanhempiensa avustuksella. Oleellinen ero nuorison ohjelmanumeroissa oli se, että tytärseurelaisten ohjelma perustui nuorten itsensä rakentamiin esityksiin, kun taas virolaisten seurojen esityksiä ohjasi yleensä paikalliset opettajat tai kuoronjohtajat. Esimerkiksi Sakan nuorisoseura Loodusen näytöntöryhmän ohjaajana toimi paikallinen alakoulun opettaja Voldemar Lank.²⁷⁰

Juhlia saatettiin järjestää viikon tai kahden viikon aikana useissa kylissä eripuolilla Virumaata, kuten esimerkiksi heinäkuussa 1.–6.7.1937 Lüganusella, Sakassa, Pikaristilla ja Sämissä. Näytelmät esitettiin totuttuun tapaan tytärseurelais-virolaisella sekakielellä, jolloin myös kauempaa saapuneet virolaisvieraat pysyivät kärryillä. Puolelta päivin iltamyöhään kestäneiden juhlien välipäivinä kuljetettiin lavasteet uudelle esityspaikalle ja huilattiin. Aili Eskola muisteli syksyllä 1985 näytelmämatkojen olleen varsin vaivalloisia: ”Olihan se vaivalloinen reissu, kun sinnä piti vieraalla maalla raahaa ne esityspuvut ja olosuhteet oli huonot”. Laiskottelusta ja näytelmäharjoitusten laiminlyönnistä seurasi yleensä kuukauden porttikielto tilaisuuksiin.²⁷¹ Aika ajoin tuuli saattoi nousta juhlien aikana myrskylukemiin ja kokemuksesta tiedettiin, ettei vastaiseen myrskytuuleen ollut mitään järkeä lähteä luovimaan. Juhlissa ja tuulen tyyntymistä odotellessa kotimatka saattoi viivästyä useita päiviä, mutta Esko Koivulan mukaan kaikilla oli yleensä niin mukavaa, eikä yhdelläkään saarelaisella ollut kiire takaisin kotiin.²⁷²

Vastaavasti Viru-Nigulan Varudissa heimoaktivistit Leida Rätsep sekä Varudin vapaapalokunnan päällikkö Ain Trestip toimivat matkan järjestäjinä, kuten jo kahtena aikaisempana vuonna. Tytärsaaren juhlille osallistui myös virolaisia kuoroja ja orkestereita kapellimestareineen. Näytelmät, kuten Patuoinas, Kihlus ja Paradiisist põrgu olivat samoja, joita tytärseurelaiset esittivät Virossa.²⁷³ Kesällä 2010 haastattelemani Aino Nõlvak muisti hyvin matkojen yksityiskohtia, kuten isänsä ja sisarensa Leidan matkan Tytärsaareen sekä

²⁶⁹ *Postimees* 18.6.1936, 5. Nro 162.

²⁷⁰ *Postimees* 2.7.1937; *Koduvalla Sõnumid-Vinni valla infoleht* 10/2019; *Virumaa Teataja* nr. 123, 28.10.1936. Voldemar Lank kyyditettiin 25.03.1949 puolisonsa Aliiden kanssa Siperiaan. Ks. Eesti küüditatute nimekirj 1945–1954. (URL: <https://www.memento.ee/wp-content/uploads/2017/05/Memento-Raamat-8-3.pdf>). [Haettu 29.11.2020].

²⁷¹ Aili Eskolan haastattelu 21.9.1985; TNS pkt. 28.12.1936. Aili muisti virolaisten miesten silmiinpistävän epäsiisteyden ja majoituspaikkojen epäpuhtauden, joka Ailin mukaan vaikutti olennaisesti saarelaisnaisten haluttomuuteen ryhtyä seurustelusuhteisiin virolaisten kanssa. Sen sijaan Virossa ihmeteltiin jopa sanomalehtien palstoilla tytärseurelaisten kotien puhtautta ja sitä, että Tytärsaassa nukuttiin jalallisissa sängyissä ja vieläpä valkoisten lakanoiden välissä. Tosin vahvasti patriarkaalinen ilmapiiri ja sukupuoleen sidotut normit edellyttivät myös tytärseurealaisen puolison valinnassa tarkkaa harkintaa (s. 41, viite 195).

²⁷² Esko Koivulan haastattelu 19.10.2000. Tytärsaareseura ry.

²⁷³ VNM: Elstrok 1998: 2257 ja 1979–1980: 2256. (Teisel päeval võeti isa käevangu, käidi kogu saar läbi. Sõideti ka Suursaarele. Tütarsaare väikeses puukirikus peeti jutlust. Siis oli Tytärsaarel juba raadio, tehti saadet, sai kuulata. Joosepiine kingis mulle põlle ja rätiku. Laeval panin põlle ette ja rätiku pähe. Ma purjus soomlasi ei näinud).

perheen omat ikuiset seprat Josefina ja Vihtori Kiisken. Kiisket hakivat Rätsepiltä talven perunat, kaalit ja ruisjauhot, kuten Vihtori Kiisken suku oli tehnyt jo sukupolvien ajan.²⁷⁴

Juhlat noudattivat etukäteen laadittua suunnitelmaa aikatauluineen ja virallinen osuus käsitti kummankin maan lipunnoston, marsseja, puheita, kuorolauluesityksiä, konsertin ja jumalanpalveluksen. Epävirallinen osuus toteutui nuorisoseurantalons juhliissa, jotka jatkuivat aamuun asti, jonne vanhemmalla väellä ei ollut asiaa. Nuorten itse suunnittelemat ja toteuttamat juhlanumerot miellyttivät nuorisoa itseään enemmän kuin heimotyön virallinen osuus, joka käsitti pääasiassa oppineiden käsikirjoittamia puheita. Heinäkuun 29–31 pv. 1938 Tytärsaaren nuorisoseuran 56 osanottajan ryhmän vieraillessa Sämisillan kõrtsissa Sõmerussa, matkasta tiedotettiin paria viikkoa aikaisemmin kirjeellä ja tulevien juhlien tiedot julkaistiin Virumaalla ilmestyvissä sanomalehdissä alkuvuikosta. Säminsillan kiinnostivat virolaisia ja niille kokoontui yli tuhat virolaista vierasta.²⁷⁵

Aili Eskola muisteli tätä esiintymismatkaa Lügenusessa ja Säminsillan kõrtsissä, jossa hän esitti pääosaa näytelmässä Vihtori ja Klaara: ”Virossa kun oltiin vierailulla, niin näyteltiin se Vihtori ja Laara ja minä näyttelin Laaraa”. Ensimmäisenä päivänä kokoonnuttiin kuitenkin Lügenusen seurantalons puistoon, jossa liehuivat Viron ja Suomen liput. Ensimmäisenä numerona Tytärsaaren nuoret esittivät Lahja Yrjösen ohjauksessa kansantansseja. Tanssiesityksen jälkeen Voldemar Lank piti avajaispuheen, jonka jälkeen puhujakorokkeelle kapusi Aili Eskola, lausuen isänmaallisen runon Suomen lipulle. Kyse ei kuitenkaan ollut Ailin etukäteen suunnittelemaasta esityksestä sillä Aili joutui lavalle yllättäen virolaisen heimoaktivistin, opettaja Voldemar Lankin aloitteesta. Lank toimi myös tytärsaarelainnäyttelijöiden maskeerajana ja hän oli rakentanut virolaisnuorten kanssa osan lavasteista etukäteen:

Sitte se opettaja maskeeras ja minä sanoin, et ei mul saa noin suurt suuta tehä. Tikellä naisel on suur suu, et sinä muista, et Laaralla on suuri suu – heh, heh, heh. Tike oli paha nainen.²⁷⁶

Olenainen ero nuorisoseuran toiminnan alkuvuosiin verrattuna oli rahatalouden vakiintuminen 1920-luvulle tultaessa. Kun oman talons rakennuskustannukset ja lainat oli

²⁷⁴ Leida Rätsepin haastattelu kesällä 1998 (VNM: Elstrok 1974–1987: 2256); Aino Nõlvakin (ent. Rätsep) haastattelu 23.7.2010. (Käisid Tytärsaares ekskursioonil, Varudi tületõrjesel ja siis õde ja minu isa käisid. Esiteks pidi mind võedama kaasa, aga ei võetud. Aga kui oli suur ruottus kui nad tulid. Meie seprat olid Josefina ja Vihtori Kiiski. Josefinal oli valge põlle ees, pluuse ja seelik oli niisugune riietuse. Olid väga õnnelikud, et nendel oli Virus seprad. See oli nende elu, nad sai siid omale leiva. Kohvi oli nende esimene niisugune ryyppamine ja mida kangem kohvi, sida parem). Haastattelin Leidan Rätsepin nuorempaa siskoa Ainoa hänen kotonaan heinäkuussa 2010 Varudi-Vanakülassa Virumaalla.

²⁷⁵ TNS tkt. 1938; *Postimees* 2.8.1938.

²⁷⁶ Aili ja Lempi Eskolan haastattelu 1.8.1985 ja 21.9.1985. ”Ja sittä se sama opettaja työns minulle paperiliuskan käteen ja sano, että nyt kun hänen avauspuhe loppuu – tervehdysanat, ni vuoros on Aili Eskolan runo ja menet tuon puhujakorok-keella. Minä sanoin, et ei suinkaan, et kun mul ei ollu kukaa puhunnu mitää ja enkhä minä voi sillätavala mennä sitä esit-tää. Sano hän Suomessa käydessää Karjala- lehdestä leikkais sen runon ja se on Suomen lipulle”. Ilmeisesti Voldemar Lank viittasi Tikellä naisella pyrkyryyttä seurapiirisäätihin ja Klaaran kotona Vikroria kohtaan suuntaamaan tyranniuteen.

1930-luvun alkuun mennessä maksettu, Viron matkoille välttämättömien alusten omistajille ryhdyttiin maksamaan onnistuneen varainkeruun myötä palkkioita kuljetuksista, kuten myös saaren pelimanneille soittopalkkioita. Aikaisemmassa historiankirjoituksessa on perusteetta epäilty ulkosaarista tytärsaarelaisten siirtyneen viimeisinä rahatalouteen ja että rahan käyttö olisi ollut vielä 1930-luvulla hyvin epätavallista. Tytärsaaren nuorisoseuran tilikirjojen mukaan rahankäyttö oli alkanut jo ennen seuran perustamisvuotta 1907, jolloin varainhoitaja teki ensimmäiset kirjanpitomerkinnot, siirtäen edellisen vuoden tulot juuri perustetun nuorisoseuran kassaan.²⁷⁷ Tytärsaarelaisnuorille erityisesti kesä 1938 oli kiireisintä aikaa sillä kesän mittaan saassa järjestettiin kahdet juhlat ja samoin Virossa kahdet juhlat. Heimojuhlien lisäksi nuorisoseura järjesti Tytärsaassa viikoittaisia tanssi-iltamia.²⁷⁸ Virolaisjärjestäjät eivät sanomalehtiaineiston mukaan yleensä maininneet tytärsaarelaisia nuorisovierailuja tai näytelmäesityksiä omissa maksetuissa ilmoituksissa, mutta vuosina 1935–1939 kaikista Saarenmiehenpyhistä tai nuorisovierailuista julkaistiin heimo-aatteella höystettyjä tiedotteita, joita kirjoittivat toimittajien lisäksi mm. heimoaktivistit Voldemar Lank ja Sämin nuorten johtaja Leida Rätsepp.

Yhteistyön kehittyminen 1920- ja 1930-luvuilla osoittaa, etteivät tytärsaarelaiset nähneet virolaista kulttuuria uhkakuvana, vaan kiinnostavana potentiaalina. Sellaista mahdollisuutta ei itsetunnon puutteesta kärsivä yhteisö olisi pystynyt hyödyntämään. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että Suomenlahden molempiin suuntiin ylittäneiden kulttuurisuhteiden juuret ulottuvat satojen vuosien taakse keskiajalle ja esihistorian hämärään ja myös virolaiset ovat liikkuneet merellä ja perustaneet kyliä Suomenlahden pohjoisrannalle vuosisatojen aikana. Erityisen aktiivista muuttoliike oli vuoden 1856 talonpoikaislain ja 1863 passiasetuksen jälkeen Virossa, jolloin suurin osa esteistä talonpoikien muutolle poistuivat.²⁷⁹

Esimerkiksi 1900-luvun alussa Suomeen muutti kokonaisia virolaisia perhekuntia, jotka perustivat uusia kyliä, kuten Pernajan Kabböleen, jonne muutti kaikkiaan 12 kalastajaperhettä.²⁸⁰ Nämä yksityiskohtaiset muistot kuvaavat mielestäni parhaiten tytärsaarelais-virolaisen heimotyön perusvirettä, jossa akateeminen sivistyneistö, kuten opettajat ja papit, loivat toiminnalle käsikirjoituksen, kun taas nuorille olisi todennäköisesti riittänyt luonteva kanssakäyminen ja juhlinta ilman virallista protokollaa, saati sitten torvisoittokuntien tahdittamia marsseja.

²⁷⁷ TNS tkt., ensimmäinen tiliöinti joulukuussa 1907.

²⁷⁸ Aili ja Lempi Eskolan haastattelu 1.8.1985 ja 21.9.1985; TNS/ tkt 1938. Aili ja Lempi Eskolan haastattelusta välittyy kuva nuorisoseuran toiminnasta vastanneiden saarelaisnuorten kokemasta väsymyksestä 1930-luvun puolivälin jälkeen. Päiväkausia kestäneet esiintymismatkat Vieroon olivat vaativia sillä lavasteiden, rekvisiitan määrä oli kasvanut huomattavaksi, vaikka nuorisoseuran jäsenmäärä pysyi samana.

²⁷⁹ Zetterberg 2007, 374.

²⁸⁰ Sirén 2003, 207; Laanekask 2006, 60–61. (URL: <http://herkules.oulu.fi/isbn9514280032/isbn9514280032.pdf>). [Haettu 10.10.2011].

4. Saari meren sinervässä

4.1 Meripaikan lumo

Eri paikoilla asuvat ihmiset ovat aina olleet kiinnostuneita toisistaan ja niinpä virumaalaisia on sukupolvien ajan kiinnostanut Tytärsaaren asukkaat varsinkin, kun saari näkyi hyvällä säällä horisontissa Virumaan kallioilta ja samoin Virumaan korkeat kalliot näkyivät Tytärsaareen. Tämä näkyy myös kansantaruissa, kuten virolaisessa tarinassa Vanapaganasta, joka halusi rakentaa Suomenlahden yli sillan ja vieraili Tytärsaarella. Suomen ja Viron välisen heimotyön keskeisen käsitteen ”Suomen sillan” rakennustyöt alkoivat siis todellisuudessa Virumaalta Tytärsaareen.²⁸¹ Tytärsaaren tarustossa Vanapagana (myös Vanakuradi) tunnettiin Huoperina eli jättiläisenä, joka loikki Narvasta Suomen puolelle jättäen jalanjälkensä Tytärsaaren ja Suursaaren kallioihin.²⁸² Meren sinervässä siintävän saaren silhuetti kiinnosti jo esihistoriallisella ajalla eläneitä virumaalaisia, kuten alussa mainitut Tytärsaaresta löytyneet naarmupintainen keramiikka ja kansainvaellusajan kullattu ja niellolla koristeltu tasavartinen hopeasolki osoittaa. Kansainvaellusajalle ajoitettu solki on ainoa laatuaan Itämeren piirissä.²⁸³

Olivatko saarelaiset todellisuudessa niin yhtenäisiä kuin jälkipolvien muovaama käsitys on välittänyt esimerkiksi Tytärsaariseuran toiminnan kautta? Tytärsaarelaisen identiteetin voi olettaa olleen erilaisen kuin mantereen asukkaan, johtuen asukkaiden merisuhteesta ja saaren perifeerisestä sijainnista kaukana mantereesta, mutta ennen kaikkea vilkkaasta kanssakäymisestä virolaisten kanssa. Samaan ajatukseen viittaa tutkija Päivi Rantala määritellessään pohjoisen periferian tutkimuksen taustoja, jossa pohjoinen ei itsessään ole erikoinen tutkimuskohde, mutta se ei sulje pois erityisyyttä.²⁸⁴ Stuart Hallin mukaan kysymys identiteetistä voi olla lopulta turhaa, koska joistain aineistoista voi kertyä vain tiedon murusia siitä, mitä yhteisön jäsenet todellisuudessa ajattelivat ulkopuolisista ihmisistä.²⁸⁵ Itse tulkitsem tytärsaarelaisien ymmärtäneen varsin hyvin, millaisessa maailmassa ja millaisten yhteisten perusarvojen keskellä he elivät. Pelkkä koti tai mikä tahansa saari ei saarelaisille kuitenkaan riittänyt, vaan kotiin seilattaessa matkustettiin omaan saareen, Meienmaahan, Koti oli jokaiselle tytärsaarelaiselle elintärkeä turvasatama, johon tultiin suojaan pahaksi äityneeltä mereltä ja jossa pyrittiin pitämään esim. metsistä hyvää huolta kaikin tavoin. Tytärsaarelaisuuden tunteen syntymiseen tarvittiin lisäksi perhe, suku, naapurit ja sosiaaliset suhteet, ystävyysuhteet virolaisen seuran kanssa, kuten myös

²⁸¹ H III 31, 260 < Viru-Nigula khk. - M. Trestin (1904). Vt. HVM I, muist. 95 ja 124. URL: <http://www.folklore.ee/ri/folkte/myte/pagan/Tekstid/Kivikandja/sillad.htm>. [Haettu 1.1.2011].

²⁸² Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967, SKSÄ 256. 1967; [Jäljed Tütarsaares ja Suursaares]. ERA II 28, 253 (20). (URL:<http://www.folklore.ee/ri/folkte/myte/pagan/kihelkonnad/luganuse.html>). [Haettu 9.5.2011].

²⁸³ Carpelan and Uino 2003, 87–93; Miittinen 1996, 62–65; Uusi Suomi 14.3.1973. Tytärsaarella tehtiin arkeologisia inventointitutkimuksia viime vuosisadan alkupuolella, mutta Theodor Yrjösen muistamia Kaunismäen mahdollisia varhaisempien asumusten kivijalkoja ei tuolloin kyetty paikantamaan.

²⁸⁴ Rantala 2009, 48–51.

²⁸⁵ Hall 1999, 224–227.

mielikuvitus, uskonto ja uskomukset. Ongelmiakin oli, joista ei vähäisimpänä vanhakantainen sukupuolirooleihin perustuva työnjako. Kulttuuriantropologi Martti Sarmelan mukaan yksilön tärkein sosiaalinen jäsenryhmä pienyhteisössä on siitä huolimatta perhe ja suku sillä vanhoissa agraarikulttuureissa vain sitä kautta paikallinen kulttuuri siirtyi sukupolvelta toiselle.²⁸⁶ Sosiaaliset suhteet ja kokemukset yhdistettynä tytärsaarelaiten paikan kokemukseen, tarkoituksenmukaisesti rakennetun kylän miljööseen, Kaunismäen dyynien ja merimaiseman estetiikkaan, saivat epäilemättä osassa tytärsaarelaisista aikaan tunteen erityisestä paikasta.²⁸⁷

Pieni ja turvallinen kotisaari, suojaisa venevalkama ja lähekkäin rakennetut talot olivat omiaan vahvistamaan yhteenkuuluvaisuuden tunteen lisäksi paikkatuntemusta ja erityisyyden tunnetta pysyvänä kiinnekohtana kasvamiselle ja elämälle. Suhteellisen pieni saari keskellä merta oli kiintopiste ja ”Meienmaa”, jonne aina seilattiin takaisin ja jonne alkuperäiset saarelaiset voivat yhä edelleen kaivata.²⁸⁸ Edellytys vahvan identiteetin ja paikkatunteen vahvistumiselle oli säännölliset matkat Viroon ja tarvittaessa kotimaan mantereelle. Tytärsaarelaiset imivät vaikutteita ja vertailupohjaa käsityksilleen Suomenlahden molemmilta rannoilta. Jälkipolvien käsityksiin tämän voi ajatella vaikuttaneen käänteisesti ja vahvistaneen yhteistä siirtolaisidentiteettiä, joka voi yhä näkyä etelärannikolla, lähinnä Porvoon ja Kotkan välille pirstoutuneissa sukujuuriltaan ulkosaarelaisissa ryhmissä. Todellisuudessa kysymyksen yksittäisen saarelaisen identiteetistä tai paikkatunteeista voi kuitenkin nähdä yhtä monijakoisena kuin saareissa oli asukkaita. Näin ollen voi todeta, että tytärsaarelainen identiteetti rakentui noin viidestäsadasta erilaisesta ihmismielestä ja todellisuudesta.

Osalla tytärsaarelaisilla oli aineiston mukaan vahva sisäinen tunne omasta saaresta keskellä merta, sen samuudesta, pysyvyydestä ja jatkuvuudesta, joka liittyi saarelaiten omalle saarelle antamiin merkityksiin ja jota siirtyminen mantereelle entisestään vahvisti. Kotisaari oli yksinäinen paikka, jota rajoitti joka puolelta rajaton meri, mutta josta löytyi melkein kaikki tarvittavat edellytykset elämälle. Samalla saaresta aukeni meritie koko maailmaan. Tytärsaareissa lapsuutensa eläneille kyse on muistojen saaresta, mutta jälkipolville vieraalle valtiolle siirtynyt suljettu saari on Pauliina Latvalan sanoin etupäässä vain kertomusten paikka.²⁸⁹ Jälkipolvetkin voivat kuitenkin kokea olevansa identiteetiltään

²⁸⁶ Rossi 2015, 117; Sarmela 1984, 95-97. Tytärsaaren metsävarat eivät olleet rajatulla saarella loputtomia, joten saarelaiset harkitsivat tarkoin, mitkä puut kaadetaan mihinkin käyttöön. Tietynlaiselle mutkalle kasvaneet puut saivat kasvaa veneen kaariksi ja kuusen juuret tievipuiksi. Viivasuorien oksattomien mäntyjen annettiin pihkottua kokonaan läpi vuosien ajan hyviksi mastopuiksi, kun taas tavalliset männyt varattiin hirsiksi talonrakentamista varten. Se kertoo yhtäältä kiintymyksestä kotisaaren luontoa ja sen paikkoja kohtaan, mutta myös käytännöllisestä elämäntavasta.

²⁸⁷ Tämä tunne välittyi selvästi ulkosaarten kulttuuria koskevasta aineistosta, kuten esimerkiksi kesävieraiden muistelmista. Tytärsaarelaiset vuokrasivat kesävieraille taloja ja muuttivat itse siksi aikaa ranta-aittoihin tai saunakammareihin. Kesävie-railla oli aikaa tarkkailla ja tehdä havaintoja kyläläisistä. Aalberg 1963, 153-161.

²⁸⁸ Aalberg 1963, 143-146. Kaipuu liittyy jälkipolvien osalta jälkeensä syntyneeseen omien vanhempien menetetyin kodin ja paikan nostalgiaan.

²⁸⁹ Latvala, 2006, 172.

tytärsaarelaisia, vanhemmiltaan ja esivanhemmiltaan kuulemiensa kertomusten, valokuvien, perinneharrastuksen tai tutkimuksen kautta. Tunnustan, että tutkimuksen kuluessa koin itsekkin olevani puoliksi tytärsaarelainen. Nykypolvien identiteetin perusta voikin rakentua sellaisen tietoisuuden varaan, jonka menneisyydestä olemme kuulleet, mutta jossa emme koskaan ole eläneet, kuten kulttuurihistorioitsija Riitta Laitinen on todennut.²⁹⁰ Tämän tyyppinen subjektiivinen tietoisuuden tunne on usein vahvasti nostalgian sävyttämää, mutta väite saa siitä huolimatta tukea, jos tarkastelemme tytärsaarelaisten aktiivisuutta 2000-luvulla erilaisten tapahtumien, kuten kesäjuhlien ja matkojen muodossa. Satujen paratiisisaarelle voi kaivata, vaikka saarta ei olisi koskaan päässyt näkemään tai kokemaan, mutta josta kukin on sentään kuullut kerrottavan. Tästä kertoo myös 1930-luvun kesävieraiden kiintymys saareen ja sen asukkaisiin, joita eräs nimimerkki A.T.I. luonnehti 1960-luvun alussa tähän tapaan:

Jos vieraalla on halua kuulla meren elämästä, jos hän tuntee halua oppia saarelaisten arki- ja juhlapäivien elämää, hän saa varmasti mieluisan puhetoiverin. Saaren mies on liikuttunut ja nähnyt monenlaista. Se on tuonut hänen olemukseensa käyttäytymisen luontevuutta, jota ei umpinaisen metsän asukkaan käyttäytymisessä ole. Meren laaja avaruus on avartanut äärellään asujan mielenkin.²⁹¹

Ympäristöestetikko Yrjö Sepänmaan mukaan satujen saaren voi silloin nähdä ”sydämen maisemana”. Tytärsaarelaisten päivittäinen toiminta-alue ei rajoittunut vain saareen, vaan se käsitti myös ympäröivän meren vähintään sadan kilometrin säteellä. Merimatkat ja meren kokemukset olivat saarelaisten elämälle välttämätön osa meripaikan, eli oman saaren kokemusta. Sen, joka ei tullut sinuksi saaren ja meren kanssa, oli muutettava mantereelle. Meri oli osa elämäntapaa ja saarelaiset oppivat jo nuorina, kuinka selvitä merellä melkein missä tahansa olosuhteissa.²⁹² Elämä Tytärsaarella ja varsinkin kalastus ja hylkeenpyynti edellyttivät syvällistä ympäristökompetenssia, kuten tietämystä meren olemuksesta merenkulusta, merivirroista, hylkeistä, kaloista, merilinnuista, tuulista, myrskyistä, ahtojäistä ja sumusta, jonka keskellä oli oma kotisaari. Tytärsaarelaiset kokivat kotisaaren ”saareksi meren sinervässä”, jonne jälkipolvien ymmärtämä sukupolvien elämä kaikkine muistoinen sijoittuu.²⁹³ Merituntemuksiin kuuluu ajoittain myös itsensä tunteminen hyvin pieneksi ja mitättömäksi, johon tutkija Eva Lettinen viittaa tutkimuksessaan kustavilaisten kalastajien merikokemuksista.²⁹⁴ Samaan viittaa myös kulttuurihistorioitsija ja muistitietotutkija Leena Rossi puhuessaan ”paikan tekemisestä” Varkauden järvisuudun vesimatkoista paikkojen olennaisena osana ja viitatessaan voimakkaiden paikkaan sidottujen

²⁹⁰ Laitinen 2002, 195.

²⁹¹ Aalberg 1963, 157.

²⁹² Aili ja Lempi Eskolan haastattelu 1.8.1985; Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967.

²⁹³ Kouri 2017, 131; Aalberg 1963, 2.

²⁹⁴ Lettinen 2004, 82-85.

kokemusten myötä syntyneiden visuaalisten representaatioiden jakamiseen läheisten ihmisten kanssa esimerkiksi maalauksen tai runojen muodossa.²⁹⁵

Tytärsaarelaisten suhde kotisaarensa luontoon ja esimerkiksi puiden kaatoon oli tarkkaan harkittua ja säädeltyä. Siksi saarelaisten ensimmäinen tehtävä oli tähyttää aamuisin merelle, olisiko meri tuonut ajopuita, jotta omia hidaskasvuisia puita ei tarvitsisi kaataa edes rakennustarpeksi. Tytärsaarelaiset ymmärsivät kodin ja perheen kiinnittymisen kotisaareen ja sen luontoon sekä fyysisesti että emotionaalisesti, mutta myös yhteisöllisessä merkityksessä, maiseman ja tilan henkilökohtaisten kokemusten rinnalla.²⁹⁶ Aili Eskolan Tytärsaaren maisemia kuvailevien riimien voi tulkita olleen hänen henkilökohtaisten paikkakokemustensa runollisia representaatioita. Aili halusi jakaa mieleensä painuneiden paikkojen ja maisemien esteettiset kokemuksensa virolaisten ystäviensä kanssa. Tytärsaaren luonnon kauneudesta lienevät kaikki muutkin saarelaiset nauttineet, jokainen omalla yksilöllisellä tavallaan, sillä luonto ja ympäröivä meri tarjosivat vastakohtaan arkipäivän raskaalle työlle.²⁹⁷ Tytärsaarelaisten paikantaju oli osa paikka-suhdetta, joka auttoi heitä sijoittamaan ulkomeren saaren estetiikan sekä vaihtuvat ja ajoittain äärimmäiset olosuhteet samalla kertaa aikaan ja paikkaan, mutta myös saariyhteisön yhteiseen sosiaaliseen maisemaan. Leena Rossi onkin viitannut jo lapsuudesta asti omaksuttujen liikkumisen tietojen ja taitojen pääomaan paikkasuhteen muodostumisen edellytyksenä. Saarelaisille se oli ja on yhä itsestäänselvää, eikä kysymys edellytä erityistä filosofista pohdiskelua²⁹⁸

Paikantajun voi täten nähdä osana tytärsaarelaisten selviytymisen strategiaa, vaikka paikkakokemukset olivatkin lähtökohtaisesti henkilökohtaisia. Tästä näkökulmasta on myös helpompi ymmärtää alkuperäisen saarelaisten voimakas kiintymys kotisaareen, joka nousee esiin aineistosta ja jota seikkaa filosofi Yi-Fun Tuan painottaa paikan tajua koskevissa tutkimuksissaan. Uskontohistorioitsija Jaana Kouri on kuitenkin huomauttanut, että nostalgia ja menneisyyden katsominen eivät ole pelkästään menneen kaipuuta, vaan ikään kuin mielikuvien edestakaista liikennettä menneisyyden ja nykyisyyden välillä, jonka voi tässä tapauksessa nähdä rakentaneen ja ylläpitäneen niin tytärsaarelaisten kuin muidenkin Karjalan siirtolaisten ja heidän jälkipolvien omaa ja kadonneen paikan identiteettiä.²⁹⁹

²⁹⁵ Rossi 2010, 128 ja 131.

²⁹⁶ Meriläinen-Hyvärinen 2010, 61 ja 65. Ajopuiden tähyttäminen ja hinaaminen rantaan kuului tytärsaarelaisten evakkokylän joka aamuisiin rutiineihin vielä 1970-luvulla. Puut kiskottiin talvella suksikelkalla rannasta kotiin.

²⁹⁷ Aili koki todennäköisesti kotisaarensa esteettisen ympäristön ja ympäröivän luonnon sekä yksityiskohtaiset tapahtumat, kuten esim. aamuauringossa kylpevän Kaunismäen hiekkamuodostelmat, kylämiljööön, tiheän, mutta sopusointuisen miljööön venevalkamiseen ja sulkiaan sukivine merilintuineen lumoavana harmoniana, joka voi tuottaa erittäin vahvoja emotionaalisia ja jopa hurmostilaa vastaavia reaktioita. Oman tulkintani mukaan Ailin kohdalla oli kyse lähinnä riimittelystä.

²⁹⁸ Rossi 2015, 85; Rossi 2010, 81. (URL: http://www.elore.fi/arkisto/2_10/rossi_2_10.pdf). [Haettu 3.4.2011].

²⁹⁹ Aili ja Lempä Eskolan haastattelut 23.5.1985, 1.8.1985 ja 21.9.1985; Kouri 2017, 29 ja 284; Tuan 2006, 16–20.

Vaikka kertojien muistikuissa tytärsaarelaisen arkipäivän ankara ja välillä vaarallinen ympäristö nousee korostetusti esille, ei kiini-tymystä voi alkuperäisen saarelaisten osalta selittää jälkeensä syntyneellä nostalgialla. Sen sijaan jälkipolvien kaipuun kohteena on fyysisen paikan sijaan vanhempien kertomuksien ja perinneaineiston myötä syntynyt mielikuvien paratiisisaari.

Näkökulma auttaa ymmärtämään paremmin joidenkin evakuoitujen ja mantereen mutaisten sisälahtien perukoille asutettujen tytärsaarelaisten kokeman menetetyn paikan aiheuttaman tuskan. Muistoihin jäivät kevätjäiden lähtö ja keitetyn hylkeenrasvan pistävä haju, purjeiden lepatus, suolaisten laineiden äänet niiden sortuessa rantakiviin, yhtä hyvin keväisen tuulen suhina, merilintujen kajatus ja rantakivikkoon kasautuneen merilevän voimakkaat tuoksut.³⁰⁰ Anne Ollilla ja Hannu Salmi ovatkin korostaneet aistien olevan nykyhetken ja pysyvän muistin välisiä tiedonvälityksen kanavia.³⁰¹ Oma saaristolaistaustani tytärsaarelaisten evakkokylässä helpotti omaa kiinnittymistäni tutkimusaiheeseen ja tytärsaarelaisiin juuriin ilman, että olisin tuntenut ainakaan tietoista tarvetta rakentaa tutkielmasta erityistä tytärsaarelaista sankaritarinaa. Tähän näkökulmaan viittaa myös tutkija Pauliina Latvala karjalaisten siirtolaisten ja jälkipolvien identiteettiä koskevassa tutkimuksessa.³⁰²

Saarelaisten aistit herkistyivät kevään tultua ja kaikki kokoontuivat mielummin rannalle ihastelemaan kevättä kuin talvikylmän jälkeen hikoilevan seurantalonsaliin. Tytärsaaren Kaunismäen hiekkatasanteella päästiin silmäilemään ja parhaimmillaan tanssittamaan tulevaa puolisoa. Kyse oli täten myös hedelmällisyysriitistä ja seksuaalisymboliikkaa sisältäneistä juhlista.³⁰³ Vapun tanssit hiekalla toimi samalla tulevan kesän vastaanoton rituaalitanssina, sillä jäiden lähtö tiesi kaikille saarelaisille vapautta jopa useiden kuukausien jäävankeuden jälkeen. Silloin nuorten katset suuntautuivat kohti eteläisessä horisontissa hämmöttäviä Viron rantakallioita. Talven ankaruuden väistyttyä se tarkoitti juhlien lisäksi myös monipuolisempaa ravintoa. Se oli enemmän kuin tarpeen sillä muistitiedon mukaan 1920-luvun lopulla vähävaraisimpien saarelaisperheiden jäsenet olivat jopa aliravittuja. Koulussa ei saanut ruokaa ja ajoittain oli tultava toimeen yhdellä aterialla päivässä. Ruokapöydästä saattoi talven jälkeen löytyä vain suolasilakkaa ja paleltuneita perunoita. Lapsien oli usein mentävä nälkäisinä ja itkuisina nukkumaan.³⁰⁴

Maailmassa olemisen ymmärryksellä Heidegger tarkoitti ihmisen käytännöllistä ja kokemuksellista tapaa tarkastella maailmaa olemalla siinä pysyvästi läsnä. Käsitteensä hän perusti Aristoteleen ajatukselle, jonka mukaan olemisen ymmärtäminen edellyttää tietynlaista aistien ”virittyneisyyttä”, joka johtaa kokemuksen kautta oivallukseen, joka Aili Eskolalle tarkoitti kokemusten kirjoittamista riimien muotoon. Hän harrasti tanhuamista ja riimitteli omasta päästään kymmenittäin runoja. Muistitiedon mukaan myös sisar Lempi lausui runoja. Csikszentmihalyi puolestaan tarkoittaa ”virtauskokemuksella” harvinaista esteettistä kokemusta, joka edellyttää taiteilijan tai runoilijan täydellistä läsnäoloa

³⁰⁰ Salmi 2017, 420–423; Aalberg 1963, 134. Mainitut ominaisuudet ja tuoksut kuuluivat ainakin omalta osaltani tytärsaarelaisen evakkokylän elämään aina 1970-luvun loppupuolelle.

³⁰¹ Ollilla 2010, 163–164; Salmi 2000, 54.

³⁰² Latvala, 2000.

³⁰³ Ks. Sarmela 1984 ja 1994.

³⁰⁴ Anja Jäppisen haastattelu 15.2.2011.

esimerkiksi luonnossa, jolloin tietoisuus itsestä voi kadota, mutta palautua kokemuksen jälkeen entistä vahvempana.³⁰⁵ Miksi sitten Ailia pidettiin sekä Eskolan suvun ikuisilla seproilla Sameleilla että Lüganusessa Tytärsaaren opettajana ja matkanjohtajana? Osasyynä oli ehkä Ailin kyky esiintyä huolitellusti itse ompelemissaan kesäasuissa jakkuineen.³⁰⁶ Sisarukset eivät tietävästi lukeneet koskaan runokirjoja tai kirjoittaneet riimejään paperille, vaan säilyttivät ne muistissaan, josta he lausuvat niitä sopivan tilaisuuden tullen seprojen tavatessa toisiaan.³⁰⁷ Sisarukset Aili ja Lempi Eskola halusivat avata henkilökohtaisia kokemuksiaan ja tuntemuksiaan muille juuri riimien muodossa.³⁰⁸ Näin heidän kodin ja paikan kokemuksensa laajenivat Suomenlahden molemmille rannoille kielellisenä olemisen ilmaisuna, johon myös tutkija Anna-Mari Forss viittaa tutkimuksessaan ihmisen paikkojen estetiikasta.³⁰⁹ Kyse ei siis ollut niinkään ”kosmisesta” tai ”mystisestä” kokemuksesta, vaan voimakkaasta erityisyyden ja paikkaidentiteetin tunteesta, jota maantieteellisen eristyneisyyden voi katsoa osaltaan tuottaneen. Kiintymys kotisaareen ei syntynyt vain Ailin subjektiivisten valintojen varassa, vaan se vaati kehittyäkseen ympärilleen perheen, suvun, koko kalastajayhteisön elämän koko moniäänisen kirjon.³¹⁰

Kaikesta päätellen Eskolan sisarukset olivat persoonallisuudeltaan herkkiä ja mahdollisesti siksi reagoivat Tytärsaaren maisemien ja tilan estetiikkaan, pyrkien jäsentämään ympäröivää todellisuutta ja pukien paikantajunsa riimien muotoon. Kaikilla muillakin tytärsaarelaisilla lienee ollut tavanomaista voimakkaampi paikkaidentiteetti pelkästään Tytärsaaren perifeerisen sijainnin perusteella, mutta taiteellisesti lahjakkaat pystyivät pukemaan tunteensa ilmaisuun. Theodor Yrjösen mukaan kaikki tytärsaarelaiset tiedostivat joka tapauksessa kuuluvansa pienenä osana johonkin suurempaan universaaliin järjestelmään, jonka saattoi parhaiten aistia merellä syntyvänä voimakkaana vapauden ja riippumattomuuden tunteena.³¹¹ Toisaalta voi ajatella osan saarelaisista peitelleen tunteidensa ilmaisua esimerkiksi siksi, ettei sellaisen katsottu sopivan aamuhämäristä iltaan työskentelevän pieniyhteisön normeihin. Ailin riimissä voi nähdä tiiviin yhteisöllisyyden tunteen, kaukaisen saaren maisemien kauneuden, Kaunismäen hiekkadyynit, sekä aavistella

³⁰⁵ Aaltonen 2010, 50; Miettinen 2007, 108–110; Csikszentmihalyi 1999. Emotionaalisesti voimakkaita luontokokemuksia voi kuvailla ”valaistumiseksi” tai olemisen ymmärtämiseksi. Tytärsaarelaisen kulttuurin traaginen loppu toi saarelaiten ja myös Ailin positiivisiin muistoihin tiettyjä melankolisia sävyjä, kuten aineistossa toistuvasti esiintyvät kaipuun ja melankolian, joka luonnollisesti koskee suurta osaa Karjalan luovutettujen alueiden siirtolaisista.

³⁰⁶ Ks. s.52 valokuva.

³⁰⁷ Aili Eskolan haastattelu 1.8.1985; Anja Jäppisen haastattelu 15.2.2011; Tuan 2006, 23. Ailin vieraillessa Lüganusessa eräässä säätyläiskodissa sai hän kutsun rapukesteille. Kutsuilla eräs ylioppilaspoika mieltä Ailiin ja tanssitti häntä kesten jälkeen koko illan heimojuhlien päätöstanssiaisissa, kunnes illan päätyttyä pyysi Ailia yökylään kotiinsa. Aili kuitenkin kertoi nuorelle miehelle, ettei hän ollut matkanjohtaja tai opettaja, toisin kuin jotkut virolaiset olivat syystä tai toisesta kuvitelleet. Tämän jälkeen miehen kiinnostus lopahti.

³⁰⁸ VNM: Elstrok 1998:2256.

³⁰⁹ Forss 2010, 40–43.

³¹⁰ Rossi 2015, 46.

³¹¹ Theodor Yrjösen haastattelu 24.8.1967. Salmi 2017, 423. Hannu Salmi on korostanut kulttuurin ja luonnon yhteenkietoutumisen ja erottamuuden merkityksen ymmärtämisen tärkeyttä monitieteellisessä kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa. Emily Brady on puolestaan huomauttanut aistien lisäksi mielikuvituksen ja aikaisempien muistojen merkityksestä ja vaikutuksesta luonnon paikkojen esteettisen kokemuksen taustalla. Ks. Brady 2003, 124–127.

tyytyvän avomeren hiljaisuuden tunnelmia. Emme kuitenkaan tiedä, merkitsivätkö ne Ailille pikemmin vapauden kaipuuta ja pakotietä yhteisön ahtaasta ilmapiiristä, vai oliko kenties kyse Tytärsaaren maiseman ja kylämiljöön tuottamasta aistikokemusten, estetiikan ja mielikuvien tuottamasta kokemuksesta, joka mahdollisti hänelle esteettisesti tasapainoisen elämän?³¹² Kuten Theodor Yrjösen, niin myös Aili Eskolan kokemassa saaren ja merimaisemien estetiikan tajussa voimme kuitenkin puhua mahdollisuudesta maailmassa olemisen ymmärrykseen, tai Csikszentmihalyin ajattelemaan virtauskokemukseen (flow), jollaista ei voinut muualla kokea ja ”jonka vain taiteilija voi aika ajoin saavuttaa”.³¹³

Tytärsaari ei koskaan kehittynyt samalla tavoin kuin suuret asutuskeskukset ja teollisuuskaupungit, jotka jatkuvasti kehittyvät ja laajenevat. Saari oli ja on edelleen vain saari keskellä merta. Osin juuri siksi lähes luonnontilassa olevaan kotisaareen ja perinteiseen esteettisesti levolliseen kalastajakylään paluu koettiin merkittävänä, vaikka jokainen tytärsaarelainen koki tunteen eri tavoin ja muutto mantereelle on näitä muistoja nostalgisoinut ja värittänyt. Tämän tyyppiin aistimaailman välittämiin muistoihin viittasi myös Linda Pöim, joka muisti koulumatkaltaan nenään tulvineen silakan, tervan ja hylkeenrasvan tuoksun.³¹⁴ Hän tiesi jo muutaman kilometrien päässä Mahun rannasta kävellessään, että tytärsaarelaiset olivat saapuneet kevään ensimmäiselle sepramatkalle. Mieleen syntyi tuttu lapsuuden kuva Mahun satamasta, johon oli kiinnittynyt n. 20 jahtia. Miehet vierittivät kalatynnyreitä maihin ympärillä lukuisista virolaisista maamiehiä hevosineen ja kärryineen. Lindan kokemat elämykset Mahun rannassa painuivat hänen pysyvään muistiinsa ja palautuivat mieleen kymmenien vuosien jälkeen kesällä 2010.³¹⁵

4.2 Viimeiset seprat

Aikaisemmissa tutkimuksissa nuorisoseuran viimeisten iltamien on arveltu pidetyn jo sydäntalvella loppiaisenä 1939, jolloin omalla talolla esitettiin näytelmäkappale Hopearisti.³¹⁶ Samoin viimeisen sepramatkan Viroon on arveltu toteutuneen keväällä 1939.³¹⁷ Tytärsaaren nuorisoseuran tilikirjojen mukaan iltamia pidettiin kuitenkin koko kesän ajan ja toiseksi viimeinen näytäntömatka Viroon tehtiin 6.–10. päivinä heinäkuuta

³¹² Haapala 2015, 28–29 ja 37.

³¹³ Mäkinen 2004, 42; Penttinen 2003, 20; Heidegger 1927, 27–32. Keskellä merta sijainnut saari ja sitä ympäröinyt avaruudellinen tila mahdollisti tämän tyyppisen ajasta riippumattoman ajattelutavan Aili Eskolalle ja Theodor Yrjöselle, mutta se ei kuitenkaan tarkoita tytärsaarelaisten yhteistä ajattelutapaa.

³¹⁴ Lindan muisto on helppo allekirjoittaa. Juuri mainitut tuoksut ja hajutkin kuuluivat vuodenkierron mukaan omaan kasvuympäristööni pysyvästi vielä 1970-luvulla. Jokakeväisestä hylkeenrasvan keittämisen haju (traani) tarttui tiukasti vaatteisiin, joka toi muassaan omat ongelmansa liikuttaessa kylän ulkopuolella, kuten koulussa.

³¹⁵ Linda Pöimin haastattelu 21.7.2010; Rossi 2015, 30–31. (Mäletan kui meie käisime Unukses koolis ja siis kui saaremehed kevadel siia Virusse tulid, siis kui se riigi mets mis see männik on kui teega Viru-Nigula poole mine sõita, seal metsavahel kui tulime koolist, tundsime juba soolakala lõhn ja tõrva lõhn, õhk tõi. Siis tundsime, et saaremehed on juba rannas Mahus).

³¹⁶ Aalberg 1963, 110.

³¹⁷ Päiviö 2009, 277; Aalberg 1963, 110.

1939, jolta matkalta tilikirjaan merkittiin tuloja: ”S.mk 1,920 Smk”.³¹⁸ Tämä matka tehtiin Sämin kylään. Vain viikkoa aikaisemmin 28.6.–2.7. oli vierailtu Purtsessa ja Lüganusessa. Tuolloin Lüganusen VPK päätti maksaa ensimmäisen kerran tytärsaarelaisille kuorma-auton vuokratulot lavasteiden kuljettamiseksi rannasta Lüganusen seurojentalolle, koska tytärsaarelaiset olivat maksaneet jo neljänä edellisenä kesänä kaikki virolaisvieraiden laivamatkojen kustannukset.

Tytärsaaren nuorisoseuran viimeisellä esiintymismatkalla 28.–31.7.1939 oli mukana nuori Ilona Hotanen (os. Kiiski), joka muistaa, että matka tehtiin viidellä ”moottorilla” ja jokaiseen veneeseen mahtui 12 saarelaista. Tällä viimeiseksi jääneellä matkalla noin 60 tytärsaarelaisnuoren majoitus oli järjestetty Lüganusen kirkonkylää ympäröiviin taloihin ja seurojen talolla esitettiin tanhua sekä yksi näytöskappale. Tuolloin hiukan varttuneempi nuoriso vaihtoi keskenään valokuvia.³¹⁹ Lüganusesta matkustettiin edelleen Sämiin, jonka sillan vieressä sijainneessa kievarissa tytärsaarelaiset esiintyivät viimeisen kerran, esittäen Minna Canthin kirjoittaman näytelmän Roinilan talossa.³²⁰ Heinäkuun puolivälin jälkeen Lüganusen vapaapalokunnan yhdistys oli puolestaan tehnyt viimeisen vastavierailunsa Tytärsaareen.³²¹ Eräässä virolaisessa valokuvassa Tytärsaaren sataman päälaituriin kiinnittyneen jahdin kannelle on kokoontunut virolaisia vieraita odottelemaan alkavaa kotimatkaa. Jahdin kannelle on asettunut myös runsaasti saarelaisia saattamaan virolaisia ystäviään. Ryhmällä tytärsaarelaisnaisia on yllään ruudulliset esiliinat ja päässä valkoiset liinat. Valokuvan taakse on kirjoitettu teksti ”Jumalaga jätt hõimlastega”, joiden sanojen merkitys viittaa lopullisiin hyvästeihin: ”Lahkumist igaveseks oma hõimlastest”.³²² Teksti on kirjoitettu todennäköisesti vasta Tytärsaaren evakuoinnin ja suhteiden lopullisen katkeamisen jälkeen ja siitä välittyä virolaisten seprojen kokema kaipuu ikäikaisten suhteiden yhtäkkisen katkeamisen jälkeen.

Viimeisille saarenmiestenpyhille Viroon Mahuun ja Purtse-Jõesuuhun purjehti kymmenkunta tytärsaarelaisjahtia. Eräiden tietojen mukaan suurempia aluksia oli kolmetoista ja lisäksi Ilona Hotasen muistamat viisi moottorivenettä. Matkalle lähdettiin tiistaina 26.9.1939 ennen puolta päivää ja pääosa aluksista kiinnittyi Mahun aallonmurtajan laituriiin iltapäivällä kello kolmeen mennessä. Syksyn silakkasaalis oli ollut edellistä vuotta vähintään kolmanneksen heikompi ja tytärsaarelaiset olivat lastanneet ruumaan suolakalaa tavallisesta poiketen noin 13 tonnia vähemmän. Heti saarelaiten rantauduttua virolaiset tulliviranomaiset tulivat laiturille papereineen selvittämään Viron talousministeriön uutta määräystä, jonka mukaan elintarvikkeiden vientiin tarvittaisiin vastedes ministeriön lupa. Tytärsaarelaiset päättivät lähettää saman tien kaksi miestä

³¹⁸ TNS tkt. 1938–1939.

³¹⁹ Ilona Hotasen haastattelu 23.10.2000. Tytärsaariseura ry.

³²⁰ VNM: Elstrok 1979–1980: 2256.

³²¹ Virumaa Teataja 12.7.1939.

³²² Sähköposti elokuvaohjaaja Anna Hintsiltä 16.11.2010.

Rakveren kautta Tallinnaan neuvottelemaan pikaisen vientiluvan saamiseksi, joka saman tien myönnettiin.³²³ Tämä matka kesti neljä päivää ja silakkamarkkinat pääsivät alkamaan vasta lauantaina miesten palattua. Aikaisempina vuosina oli selvitty paremmin, sillä Erkki Hallin mukaan tullimiehiä tervehdittäessä kädestä pitäen, piti kourassa olla viiden kruunun seteli, joka nopeutti asiointia ja säästi päivän odottelulta Kundan tullikamarilla.³²⁴ Silakkaa ei viimeisellä matkalla riittänyt kuin parhaimmille ystäville, eli ikuisille seproille, joten tavalliset talonpojat sekä kaupпамiehet jäivät ilman.³²⁵ Kaupanteko kesti sunnuntaihin ja iltapäivällä alkoivat saarenmiestenpyhien juhlat. Helmut Elstrokin keräämän aineiston mukaan seprojen mielialat olivat tuolloin apeat, sillä toinen maailmansota oli jo Euroopassa alkanut ja sodan mustia pilviä kertynyt myös Suomenlahden ylle.³²⁶ Horisontissa höyrysi sotalaivoja ja kaksi alusta oli ankkuroitunut Tytärsaaren ja Viron rannikon väliselle merialueelle. Neuvostoliitto oli uhkaillut Viroa miehityksellä jo maaliskuusta lähtien, Saksan ja Neuvostoliiton välinen salainen Molotov-Ribbentrop sopimus oli allekirjoitettu 23.8.1939 ja Virolle oli esitetty hiukan myöhemmin vaatimukset tukikohdista.³²⁷ Juhlatunnelmasta ei ollut tietoaakaan ja Anton Laagerin talon tupakeittiössä seprat istuivat kumarassa, sekoittaen ”norrin” toisensa perään ja keskustellen maailmanpolitiikasta sekä tulevaisuudesta:

Muistan, viimeisen kerran sodan edellä istui meidän pöydän ääressä Rikko niminen mies, takoi sormillaan vasten pöytää: ”Perkele, ei kynnen vertaa anneta ryssälle maata.”³²⁸

Enn Samel muisteli vuonna 1978, kuinka viimeisenä päivänä elettiin perunannostoaikaa ja saarenselat tulivat avuksi pellolle. Illalla otettiin viinaa, jolloin tytärsaarelainen Johannes Syrjäjä innostui laulamaan:

Illalla otettiin viinaa. Suomalainen yritti aluksi muistella laulunsanoja ja melodiaa, sitten lähti menemään oikein, lauloi surullisen pitkän laulun ja jokaisen kappaleen loppuun tuli kertosaie: ”Venäläinen verikoira karkutti”. Emme saaneet nukutuksi, kun mies heilui puukon kanssa pihalla kuuluttaen, että ”Eestin pojat, kyllä me jonain päivänä maksamme”. Se oli viimeinen kohtaaminen hänen kanssaan, kuten myös toisten seprojen kanssa.³²⁹

³²³ *Uusi Eesti* 4.10.1939; *Helsingin Sanomat* 4.10.1939.

³²⁴ *Meienmaa* 1/2002, 25. Tytärsaariseura ry.

³²⁵ *Virumaa Teataja* 4.10.1939.

³²⁶ Oras 1959, 147.

³²⁷ Zettenberg 2007, 608.

³²⁸ VNM: Elstrok 1998: 2256. Haastattelin Anton Laageria saman pöydän ääressä heinäkuussa 2010 ja hän kertoi Linda Põimin tavoin aivan samat muistot kuin oli kertonut Helmut Elstrokille noin kymmenen vuotta aikaisemmin. (Mäletan, viimasel korral sõja eel istus meie laua ääres Rikko-nimeline saaremees, tagus sõrmedega vastu lauda: ”Perkele, ei kynnen verran ei anna ryssäle maata!”).

³²⁹ Elstrok 1999, 130. Enn Samelin haastattelu vuonna 1987. (Õhtul võeti viina. Soomlane üritas laulda, aga algul edenes see visalt. Siis läks õige hoogu, laulis igavese pika laulu; iga salmi järel käis refrään: ”venäläinen verikoira karkutti...”. Meie ei saanud magama jääda, hoidis pussi pihus ja töotas, et ”Eesti pojat, küll ükskord tasume!”). See oli viimane kohtuine tema- ga, nagu ka teiste sepradega).

Juhlat kestivät apeudestaan huolimatta kokonaisen vuorokauden aina maanantai iltaan, jolloin osa laivoista suuntasi keulansa luovien kovassa tuulessa kohti kotisaarta. Anton Eskolan ja Matti Hallin jahti Säde, sekä kaksi muuta jahtia jäivät odottelemaan kovimman tuulen tyyntymistä. Anton oli kylmissään, eivätkä vilunväritykset välttämättä johtuneet syksyn viimasta, vaan salaperäisestä kuumetaudista, jota lääkärit epäilivät 1950-luvun alussa malariaksi.³³⁰ Anton oli mahdollisesti saanut malariatartunnan seilatessaan jo Nikolain aikaan Säyväon matalikolta kopralla nostamiaan katukiviä Pietariin tai hakiessaan hampppua Inkerinmaalta, jota hän käytti jahdin ym. köysien punontaan. Lembit Samelin isä päätti lainata kylmissään hytisevälle Antonille lampaannahkaisen turkin, jonka tämä lupasi palauttaa viimeistään kevättilakan aikana:

Eskola Anton oli kova juttumies. Tuli syksy, kylmä, poislähtö viivästyi. Isä antoi hänelle lampaannahkaisen turkin, että tuon keväällä takaisin. Mutta saaren asukkaat evakuoitiin Loviisan kantille.³³¹

Tytärsaareen oli jo edellisenä lauantaina 7 pv. lokakuuta tuotu käsky, jonka mukaan kaikkien asukkaiden oli ryhdyttävä heti valmistautumaan evakuointiin ja jokaiselle oli varattava mukaan ruokaa ja lämpimiä vaatteita viideksi päiväksi. Seuraavan keskiviikon aamuna alkoi Suursaaren suunnalta kuulua moottorin jyrinää ja pian kaarsi merivartioston VMV- vartiovene Tytärsaaren satamaan kiinnittyen päälaituriin. Aluksen kippari nousi laiturille ja pyysi laiturilla vastassa olleita kylän poikia viemään juosten sanaa jokaiseen taloon, että Tytärsaari evakuoitaisiin vielä samana päivänä. Viljo Terkki muistaa juosseensa kotiin kuin henkensä hädässä. Juuri silloin kotona sattui olemaan vain iso-äiti, joka purskahti itkuun kysyen: ”Miten meidän poloisten nyt käy”? Muu talonväki, kuten suuri osa naapureistakin, olivat avomerellä verkkoja kokemassa. Kaikki satamassa olleiden moottoriveneiden omistajat saivat käskyn hakea kalastajat mereltä takaisin Tytärsaareen.³³²

Anton Eskolan, Matti Hallin, Johannes Syrjälän ja muutaman muun miehen oli tarkoitus viipyä vielä loppuviikko Mahussa, mutta keskiviikkona 11.10.1939 puoleltapäivin saapui Tytärsaaresta Erkki Kurki moottoriveneellään Mahun rantaan tuoden kiireellisen viestin: Tytärsaari evakuoitaisiin vielä samana päivänä ja kaikkien miesten oli lähdettävä siltä istumalta takaisin saareen. Tämän jälkeen Erkki Kurki juoksi takaisin moottoriinsa ja otti kurssin itä-kaakkoon kohti Purtse-Jõesuuta, jossa oli muita tytärsaarelaisia, kuten Aksel Holstein veljineen suvun seproja tapaamassa.³³³ *Virumaa Teataja* uutisoi tapahtuneesta reilun viikon kuluttua 23.10.1939.³³⁴ Samaan aikaan Tytärsaarella, olivat Aili ja Lempi

³³⁰ Anja Jäppisen haastattelu 15.2.2011.

³³¹ Raimo Päiviön haastattelu 2004. VNM: Elstrok 1998:2261–2264. Eskolat tulivat määräysten mukaan evakkoon Loviisan Valkoon omalla *Säde*- jahdillaan. (Eskola Anton oli kova jutumees. Tuli sügis, külm, äraminek viibis. Isa andis talle lambanahase kasuka, et toob kevadel tagasi...Aga saare elanikkond evakueeriti Loviisa kanti).

³³² Viljo Terkin suullinen tiedonanto 25.6.2015.

³³³ Kalevi Anttilan haastattelu 11.4.2011; Viljo Terkin suullinen tiedonanto 24.6.2015.

³³⁴ *Virumaa Teataja* nr. 123, 23.10.1939.

Eskola kiivenneet majakan huipulle ihastelemaan tulevaa iltaruskoa, jonka Aili oli havainnut aukaisevan ”runosuonensa”:

Mentii sinne ylös tornii katsomaa, kun se oli kaunis se auringonlasku ja huomattii, et kaikki moottorit ajaa takasin saareen. Nyt meidän on mentävä täältä kiireesti kylään. Seppälän isoäiti tuli vastaan ja sano, että voi hyvä laps, puol tuntii on annettu aikaa lähteä saarest, kaik oottaa siel Päiviön tuvas, et äkkiä sinne! Et on tullu sota ja siellä pienet pojat huuteli, et voi naiset, kun sota on julmaa.³³⁵

4.3 Evakot

Toisin kuin on aikaisemmassa tutkimuksessa oletettu, Tytärsaaren kanssakäyminen virolaisten kanssa jatkui viimeiseen syksyyn saakka, päättyen lokakuun 11. päivänä 1939 Tytärsaaren evakuointiin. Tuolloin muutamia tytärsaarelaisia perheitä oli aluksineen Viron Mahussa ja Purtse-Jöesuussa.³³⁶ Tytärsaari evakuoitiin muutaman tunnin kuluessa ja sodan jälkeen saari luovutettiin muiden ulkosaarten mukana Neuvostoliitolle. Mukaan sai ottaa vain välttämättömät varusteet. Alukset täytettiin viranomaisten ohjeiden mukaan ja määränpääksi ilmoitettiin Loviisan satama. Evakuointi sujui tuolloin melkein 12-vuotiaaksi ehtineen Veikko Eskolan mukaan ilman paniikkia ja viranomaisten antamien ohjeiden mukaisesti ja heidän perheensä lähti evakkomatkalle isän Matti Eskolan yhdessä Vihtori Kiiskan kanssa omistamalla jahdilla. Mukaan kannelle mahtui sukulaiset ja muitakin saarelaisperheitä.³³⁷

Kaksi vuotta Veikkoa vanhempi Kalevi Anttila muistaa lähtöpäivän hyvin, sillä isä Vilho (Juonaan Villen Vilho) oli kutsuttu aamulla papin sika lahtaamaan ja äiti Hanna (os. Päiviö) keitti liedellä mustikkakeittoa, jolloin saaren konstaapeli astui tupaan ja kertoi lähtöuutisen ja että aikaa on vain pari tuntia. Sika jäi papin lahtipenkille. Papin muistetaan pukeutuneen parhaimpiinsa ja kravattiin matkaa varten.³³⁸ Ensimmäiset päivät kuluivat Loviisassa, jossa saarelaisnaiset organisoivat rantaan yhteisruokailun kerran päivässä. Muutaman päivän päästä tytärsaarelaisia alettiin hätämajoittaa Loviisan ja ympäristökuntien taloihin, pääasiassa vapaina olleisiin saunatupiin ym. Tytärsaaren evakuoinnin ja Viron miehityksen jälkeen seprojen välisiä suhteita oli hankalaa ja pian mahdotonta ylläpitää kirjesensuurin vuoksi. Kyydittämisen pelko esti yhteydenpidon Viron puolelta.³³⁹ Myös Suomenlahden pohjoisrannalla tilanne oli sekava. Vaikka pika-asutuslaki luotiin maailmanennätysvauhtia vuonna 1940 ja lähes puolen miljoonan karjalaisen siirtolaisen asuttamista on pidetty ihmeenä, saatiin päätös tytärsaarelaiden uudelleen asuttamisesta

³³⁵ Aili ja Lempi Eskolan haastattelu 23.5.1985.

³³⁶ Aalberg 1963, 52; Kaukiainen 1984, 22–23 ja 159; Päiviö 2009, 58–62, 104 ja 269. *Uus Eesti* 4.10.1939. Viimeiselle sepramatkalle osallistui lehtitietojen mukaan 29.9.–2.10.1939 kolmetoista tytärsaarelaisjahtia. Tytärsaarella arvioitiin olleen vuonna 1937 jäljellä enää 17 alle 19rt:n jahtia, kun vielä 1932 suurempikokoisia aluksia oli 30 jahtia ja kaljaasia.

³³⁷ *Meienmaa* 1/2006, 16. Tytärsaariseura ry.

³³⁸ Viljo Terkin suullinen tiedonanto 24.6.2015; *Meienmaa* 1/2006, 15. Tytärsaariseura ry.

³³⁹ Linda Pöimin haastattelu 21.7.2010; VNM: Elstrok 1998:2264. (”Milda saadsis kirju ristitütrele veel Soomestki. Kiiüditamise kartusel keelas ristitütar kirjutamise ära.)

ruotsinkieliselle rannikolle vasta seitsemän vuoden odottelun jälkeen maanhankintalain astuttua voimaan vuonna 1945. Prosessia hankaloitti ruotsinkielisten pelko yksikielisten kuntien muuttumisesta kaksikielisiksi ja käytännössä tilojen jako saatiin toimitettua vasta vuoden 1947 aikana. Ennen kuin asia ratkesi tytärsaarelaisten ja muiden ulkosaarelaisten osalta, tarvittiin monta matkaa Helsinkiin päättäjien puheille.³⁴⁰ Ratkaisu mahdollisti sadoille kalastajaperheille edes jonkinlaisen yhteyden mereen. Uudet kalastustilat olivat kuitenkin pääosin täysin elinkelvottomia ja parhaimmat apajat jäivät uuden rajan taakse. Neuvostopiikkilankojen taakse jäivät myös ikuiset seprat ja ystävyysuhteet. Tytärsaarelaiset saattoivat kuitenkin jatkaa elämäänsä uudessa paikassa ja itsenäisessä maassa, toisin kuin ystävänsä Virossa, jossa kahden eri miehittäjävaltion terrorin kohteeksi joutui koko kansa ja kulttuuri. Väestömenetyksiksi on laskettu noin 300 000 henkeä, eli noin neljäsosa koko kansasta. Siperian vankileireille kyyditettiin useissa eri aalloissa yli 40 000 henkilöä, joista suurin osa oli naisia ja lapsia. Vuosina 1941 – 1957 meritse tai maitse pääsi pakenemaan noin 75 000 – 80 000 henkeä, joista osa katosi meren hyiseen syliin syksyn 1944 myrskyävällä Itämerellä. Noin kaksituhatta ihmistä murhattiin ja tiedetään jopa verkoilla olleita kalastajavanhuksia surmatun veneisiinsä miehitysjoukkojen rajavartioiden toimesta. Noin 30 000–40 000 virolaista sotilasta ja maanpuolustusliitto Kodukaitzen jäsentä piiloutui metsiin, muodostaen pian aseellisia sissiryhmiä. Heistä noin 10 000 kaatui. Sissit olivat legendaarisia Viron metsäveljiä.³⁴¹ Virumaalta kyyditettiin useita satoja henkilöitä Siperiaan, joukossa oli myös useiden sepraperheiden jäseniä³⁴² Osa pakeni meritse länteen, osa vain katosi. Kärsimykset eivät toki loppuneet 1940-luvulle, vaan miehitysjajan vainot ja virolaisen kulttuurin hävittäminen, pakkokollektivisointi ja miehittäjähallinnon loppuun asti harjoittama assimilaatio jatkuivat aina Viron uudelleen itsenäistymiseen saakka vuonna 1991.³⁴³

Tytärsaaren perifeerinen sijainti lähempänä Viron kuin Suomen rannikkoa tarjosi saarelaisille mahdollisuuden ylläpitää vilkkaita suhteita virolaisten kanssa satojen vuosien ajan. Elämä Tytärsaarella oli fyysisesti raskasta ja edellytti saarelaiselta lähes täydellistä omatoimisuutta ja monitaituruutta. Elinehto oli virolaisten kanssa käyty silakan vaihtokauppa maanviljelystuotteisiin, joka sujui joki viroksi tai suomalais-virolaisella sekakielellä. Virolaiset pitivät tytärsaarelaisia avoimina ja äärimmäisen rehellisinä, eikä tytärsaarelaisten muisteta pettäneen virolaisia ystäviään kertaakaan. Tytärsaaren kalastajayhteisön kulttuuri oli aineiston perusteella 1920-luvun lopulta alkaen vireää, toisin kuin perinteinen historiankirjoitus on tähän mennessä antanut ymmärtää. Sitä osoittaa saarelaisten käsityön, musiikin, kirjallisuuden, tanssin ym. harrastukset, yritteliäisyys, sekä

³⁴⁰ Aalberg 1963, 150–151;

³⁴¹ Küng, Andres 1980, 159–162.

³⁴² Nõukogude Okupatsioonivõimu Kuriteod Eestis. Kүүditatud, arreteeritud, tapetud 1940–1990. (URL: <http://www.okupatsioon.ee/et/memento-2005/82-s2005>). [Haettu 20.8.2015].

³⁴³ Zettenberg 2007, 653–654.

suhteet ja yhteistoiminta virolaisten kanssa. Jokaisella tytärsaarelaisella suvulla ja perheellä oli Virossa sekä tavallisia ajoittain vaihtuvia kauppaseproja että yksi ikuisten seprojen perhe, jotka suhteet olivat periytyneet sukupolvien ajan perheiden isiltä pojille ja äideiltä tyttärille. Sekä saarelaiset että virolaiset kokivat ystävyysuhteet syviksi ja aikalaiskuvauksien ikuiset seprat pitivät ystävyksiä perheenjäsenten arvoisina verisukulaisina. Puolin ja toisin ystävän puolesta oltiin valmiin tarvittaessa vaikka kuolemaan.³⁴⁴ Suhteet rakentuivat täydellinen luottamuksen varaan ja ystävien kotona voitiin vieraila, sauna, syödä ja nukkua, vaikka talonväki oli poissa. Ikuisten seprojen keskinäiset suhteet eivät rajoittuneet vain sepramatkoihin tai juhliin, vaan ystävien luona vierailtiin myös merkkipäivien yhteydessä, kastajaisissa, rippijuhlilla, häissä ja hautajaisissa. Ei ole liioiteltua todeta, että ikuisten seprojen ystävyys säilyi kehdosta hautaan. Muistitietoaineiston perusteella Tytärsaaren nuorisoseura alkoi organisoida vasta 1920-luvun lopulla esiintymismatkoja Viroon ja vastaavasti virolaiset nuoriso- ja palokuntaseurat tekivät vastavierailuja Tytärsaareen. Vierailujen myötä ikivanhojen seprasteiden rinnalle kehittyi nopeasti uudenlaisia ystävyysmuotoja, kuten kirjeenvaihto ystävyys ja myöhemmin 30-luvun puolivälissä heimoaateen säilyttämä ystävyys. Vaikka yksikään tytärsaarelainen nainen ei lähtenyt morsiameksi virolaistaloon, kävivät he kuitenkin kirjeenvaihtoa virolaisten poikien kanssa:

”Sitte myö virolaisiin poikiin kaa oltii kirjeenvaihdos ja sitte toi – se oli Virosta tullu naimisiin sinne saaree ton – Kaarlo Kiiskan vaimo ain suomens meil niit kirjei, mitä ne pojat kirjoitti. Nuoret mielet – se kaikki oli niin mukavaa. Se oli Elviira, niin”.³⁴⁵

Nuorisovierailut huipentuivat vuosina 1935–1939 yhteistyössä virolaisten nuoriso- ja palokuntaseurojen kanssa järjestettyihin juhliin Tytärsaarella ja eri puolilla Virumaata. Tutkimuksessa esiintyvä virolainen sana hõimlased on synonyymi virolaisten nuorten tuntemalle heimoystävyydelle. Tutkielman mukaan dramaattiset muutokset eivät hävittäneet tytärsaarelaisten henkilökohtaisia muistoja ja vielä vuosikymmenienkin jälkeen osa kertojista kykeni muistamaan seprakauppaan, saarenmiestenpyhiin, nuorisoseurajuhliin ym. tapahtumiin liittyviä yksityiskohtia.³⁴⁶

³⁴⁴ Vertauskuva ystävydestä ”verisukulaisuutena” tulee esiin kolmen eri henkilön kertomuksissa sekä virolaisessa arkistomateriaalissa. Tämä jossain määrin idealistinen kielikuva ilmestyi 1930-luvulla ”sepradiskurssiin” kuvaamaan ikuisten seprojen ystävyysuhteita yhtenä käsitteenä muiden joukossa. Tutkielman kertojista nuorimmat ovat ehkä omaksuneet mainitun kielikuvan vanhemmiltaan.

³⁴⁵ Aili ja Lempi Eskolan haastattelu 21.9.1985.

³⁴⁶ 2007. Private Life in Stalin's Russia: Family Narratives, Memory and Oral History (URL: http://www.orlandofiges.com/files/figes_dbm073.pdf). [Haettu 30.9.2020].

5. Loppusanat

Tarkastelin tutkielmassani tytärsaarelaisten ja virolaisten ystävyysuhteita 1920–1930-luvuilla, saarelaisten toimintaa ja nuorisovierailuja Virossa sekä virolaisten vastavierailuja Tytärsaareen. Ystävyyden kulttuurihistoriallinen ja muistihistoriallinen näkökulma muodostavat tutkielmalleni perustan. Minua kiinnosti etupäässä se, miten tytärsaarelaiset ja virolaiset ystävyysuhteensa kokivat, mitä kaikkea ystävyys heille merkitsi tai yhä merkitsee ja se, kuinka aikalaiset ja heidän jälkipolvensa menneestä kertoivat. Tutkimuksessani sivusin esimerkkinä Eskolan suvun jäsenten elämää ja roolia Tytärsaaren nuorisoseuran toiminnassa ja vironsuhteiden rakentajana. Oman sukuni kautta avautui ikkuna koko kalastajayhteisön elämään ja arkipäivään. Viron ja kotimaan vierailujen myötä näkymä laajeni Suomenlahden molemmille rannoille kaikkine lisämerkityksineen. Tarkkojen selitysmallien sijaan pyrin syventämään ymmärrystäni siitä, miten tytärsaarelaiset kokivat ulkosaarelaisuuden ja oman meripaikkansa, saaren luonnonilmiöiden vaihtelut, elämän ilot ja surut sekä erityisesti ystävyysuhteet virolaisten kanssa.

Lähestyin seprojen ja ikuisten seprojen tunnemaisemaa, ystävyysuhteita ja saarelaisten lapsuudesta asti rakentunutta ympäristösuhdetta monipuolisen lähdeaineiston ja muistitietohaastattelujen varassa. Heittäydyin tutkimusprosessiin kokonaisvaltaisesti ja yritin olla mahdollisimman avoin monenlaisille näkökulmille sekä kaikenlaiselle aineistolle, jopa keskustelufoorumin pienille yksittäisille tiedonmurusille, jota kautta löysin avaimet mm. useiden virolaisten juhlatalojen tunnistamiseen Virumaalla. Varsinkin tekemäni haastattelut Virossa olivat emotionaalisesti vahvoja kokemuksia sillä osa kertojista ja muista tapaamistani henkilöistä olivat esivanhempieni tuntemia seproja, ikuisia seproja tai heidän jälkeläisiään. Kun kertojat sukulaisineen liikuttuivat, oli myös tutkijan ja assistentin ajoittain vaikea pidätellä tunteitaan. En kuitenkaan kokenut sitä kiusallisena tai tutkielman kannalta ongelmallisena sillä yhtä lukuun ottamatta äänitin haastattelut. Toisaalta sain osallistua harvinaislaatuiseen yhteiseen muistelutilaisuuteen. Maarit Leskelä-Kärki onkin korostanut tutkijan roolia ”viileän etäisen” tutkimusotteen sijaan intensiivisenä, mutta reflektoivana osallistujana monenlaisten tunteiden verkossa.

Muistitiedon ja monipuolisen aineiston avulla yritin päästä liki sekä tytärsaarelaisten että virolaisten kertojien kokemusmaailmoja. Eskolan suvun osalta se tarkoitti luonnollisesti omien käsityksieni sekoittumista sukuni esipolvien maailmaan, mutta yritin erotella ne toisistaan niin hyvin kuin mahdollista. Ihminen muistaa ja nostaa luontaisesti esiin varsinkin elämykselliset ja positiiviset kokemuksensa muistikuvina, riippuen käyttötarkoituksesta ja tilanteesta. Tulkitessani saarelaisten ja virolaisten valokuvista erilaisia tapahtumia ja vertailllessani niitä kertojien muistikuviin, olikin tasapainoiltava yhtäältä teorioiden, empiirisen todellisuuden kuin omien emootioiden välillä ja samalla pyrittävä

olemaan värittämättä muistoja, jotta lopullinen tulkinta olisi mahdollisimman totuudenmukainen. Tutkimus paljasti Eskolan suvun nuorten toimineen kukin vuorollaan Tytärsaaren nuorisoseuran johtokunnassa tai huvitoimikunnassa kahden sukupolven ajan vuosina 1907–1939. Sisarukset Aili ja Lempi Eskola sekä muutamat muut nuorisoseuran vetäjät toimivat aktiivisessa roolissa Viron yhteyksiä luotaessa sekä Viroon tehtyjen näytäntömatkojen ja suurten heimojuhlien suunnittelijoina ja käytännön järjestäjinä. Eskolan sisarukset olivat esteettisesti ilmeisen herkkiä ja harrastivat laulua, kansantanssia ja riimittelyä. Aili lausui riimejään ja piti tervehdyspuheita niin Tytärsaaren heimojuhlilla kuin vironmatkoilla. Tytärsaaren nuoret käynnistivät ensimmäiset tanhu- ja näytäntömatkat Lüganusen ja Purtsen seudulle jo 1920-luvun lopulla, josta on tähän mennessä löytynyt vain yksi kirjallinen viite vuodelta 1927.

Viron matkat ja virolaisten vastavierailut helpottivat ympärivuotista ja raskasta kamppailua toimeentulosta. Vironmatkoilla nuoret saivat etäisyyttä tytärsaarelaiseen raskaaseen elämäntapaan, mutta samalla tervetulleen hengähdystauon Tytärsaassa vallinneesta patriarkalisesta ja sukupuolinormittuneesta ilmapiiristä. Tytärsaaren nuorisolle ystävyysuhteet virolaisten kanssa olivat siksi kaikki kaikessa. Kevään jäidenlähtöä ja ensimmäistä purjehdusta Mahuun tai Purtsen-Jöesuuheen odottivat kaikki muutkin saarelaiset kuumeisesti jo viikkoja aikaisemmin. Suhteet pysyivät vilkkaina aina lokakuuhun 1939, jolloin Tytärsaari evakuoitiin ja kanssakäyminen loppui yli 50 vuodeksi. Tutkimukseni mukaan mukaan Tytärsaaren nuorisoseura järjesti vuosina 1935–1939 Aili ja Lempi Eskolan, Kalle Holsteinin ym. johdolla kaikkiaan kaksitoista suurta suomalais-virolaista heimojuhlaa, joista kuudet juhlat Tytärsaassa ja kuudet Virumaan kylissä. Juhlien organisointi perustui nuorisoseuralaisten kykyyn suoriutua käytännön järjestelyistä itsenäisesti omine ohjelmistoineen. Ohjelmisto jakautui nuorten toteuttamaan osuuteen sekä oppineiden heimoaktivistien viralliseen osuuteen jumalanpalveluksineen, lippumarsseineen, palopuheineen ja torvisoittokuntineen. Tytärsaassa juhlille osallistui parhaimmillaan useita satoja nuoria Virosta ja muilta Suomenlahden ulkosaarilta ja aina Kotkaa, Haminaa ja Viipuria myöten. Virolaisvieraat haettiin Tytärsaareen pääasiassa tytärsaarelaisten omilla jahdeilla ja moottoriveneillä.

Tytärsaarelaisnuoret vierailivat vastavuoroisesti Virumaalla Kõrgkülan, Lüganusen, Pikaristin, Purtsen, Sakan ja Sämin seurojentalojen heimojuhlilla, osallistuen myös virolaisten juhlien järjestelytöihin. Tytärsaarelaisten ohjelmisto käsitti mm. lausuntaa, musiikkiesityksiä, tunnettuja kotimaisia näytelmiä sekä nuorten itsensä kirjoittamia komediakappaleita. Pieni osa nuorista osallistui nuorisomatkojen ohella myös tavanomaisille sepramatkoille omien perheidensä mukana. Toimeen tultiin tytärsaarelais-virolaisella sekakielellä tai viron kielellä sillä virolaiset eivät puhuneet suomea. Esiintymismatkojen ja juhlien organisointia Virossa helpotti oleellisesti kunkin suvun

periytyneet ystävyssuhteet ja sen myötä kehittynyt laaja kontaktiverkosto. Kohtaamisien myötä nuorten välille syntyi uudenlaisia ystävyden muotoja, kuten kirjeystävyyden ja heimoystävyyden, joka laajensi seprainstituution traditionaalista toimintaympäristöä huomattavasti. Kirjeystäviä saarelaisilla oli toki ollut aiemminkin, viimeistään siitä lähtien, kun postilaitos aloitti toimintansa ulkosaarissa. Vuosikymmenten kuluessa osa näistä ystävyssuhteista muuttui vakavammiksi seurustelusuhteeksi, joista neljä pariskuntaa päätti lopulta kihlautua ja avioitua. Aineiston perusteella yksikään tytärsaarelainen nainen ei kuitenkaan avioitunut virolaisen miehen kanssa vuosien 1920–1939 aikana.

Tytärsaari saattaa näyttäytyä yli 80 vuoden jälkeen evakuoinnista nostalgisena paratiisisaarena, jonka asukkaat elivät onnellisina, moraalisesti vahvoina, raittiina ja työtä tehden kehdestä hautaan. Tutkielmani osoittaa, että arkipäivän elämä kaukaisella saarella kaikkein inhimillisine piirteineen soljui pääosin samaan tapaan kuin muissakin pienissä saari-yhteisöissä. Kaikkien ulkosaarelaisten elämä oli varsin värikästä. Yksinäinen saari keskellä ulkomerta on kuitenkin ympäristönä täysin erilainen kuin rannikolla ja Tytärsaaren luonnon olosuhteiden syvälinen ymmärtäminen edellyttäisi empiiristä kosketuspintaa, kuten esimerkiksi purjehtimista marraskuussa myrskyssä keskellä Suomenlahtea tai osallistumista hylkeenpyyntiin jäälakeuksien hyytävässä viimassa. Kulttuurihistoriallisesti merkittävin ero muihin Suomenlahden saarien yhteisöihin verrattuna oli tytärsaarelaisten satojen vuosien ajan virolaisten kanssa aina 11.10.1939 evakuointipäivään asti jatkuneet vilkkaat suhteet ja perheiden kesken periytyneet ystävyys.

Huolimatta kodin ja oman saaren menetyksestä, sodasta ja sodan jälkeisestä seitsemän vuoden odottelusta epämääräisen pakolais-statuksen varassa, tytärsaarelaiset rakensivat nopealla aikataululla omat evakkokylänsä mantereelle. Hylkijät ja kala-apajat jäivät kuitenkin uuden rajan taakse, joten saarelaisten oli integroiduttava nopeasti mantereeseen asukkaiden elämäntapaan. Pieni osa jatkoi kalastajina tai laivurina rannikkoliikenteessä, mutta uusien pientilojen osoittauduttua jo suunnitteluvaiheessa elinkelvottomiksi, oli valtaosan hakeuduttava muualle palkkatöihin. Yhteyksiä yksittäisten seprojen välillä on pidetty jo 1960-luvun puolivälistä lähtien, jolloin laivaliikenne maiden välillä käynnistyi uudelleen, mutta vasta 2000-luvulla seprojen jälkipolvetkin ovat aktivoituneet tuottamalla kanssakäymiselle uudenlaisia sisältöjä, joka olisi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe. Näissä uudelleen syntyneissä suhteissa tärkeintä ei ole niinkään kaupankäynti, vaan esipolvilta perityn ystävyys ja mahdollisuus ikuisen ystävyteen.

6. Lähdeluettelo

ARKISTOLÄHTEET

Eesti Rahva Muuseum. Rahvusarhiiv, Tartu, Viro (ERM).

Bock, Erik. Tütarsaare elanike ja Viru rannarahva sõprussidemetest.
EAA.2111.1.3358. (Bock, Erik. 19.03.1936). Julkaisematon käsikirjoitus.
Lüganuse kihlatute, mahakuulutatute ja abiellunute nimekiri;
EAA 1228.1.499; 1981-1927.
Viru-Nigula laulatute nimekiri EAA:123.1.163;1927-1942.
Viru-Nigula kihlatute, mahakuulutatute ja abiellunute nimekiri;
EAA. 1231.1.248;01.10.1905-15.5.1938.
Viru-Nigula armulauluste nimistu EAA.123.1.48: 15.10.1934-8.10.1939.

Eesti Etnograafiline arhiiv, Tartu, Viro (ERM EA).

Muistitietoa tytärtsaarelasten ja virolaisten kohtaamisista.
EA 41:247, 249, 251.
EA 45:847, 875.
EA 45:995-1011.

Arkistolaitos. Kansallisarkisto, Helsinki (KA).

Tytärtsaaren seurakunnan arkisto. Seurakuntaan muuttaneiden luettelot
1900-1949 (1 Ba:1).
Luotsi- ja majakkalaitoksen nimikirjat vuosilta 1904 (Ba 69 – Ba 71),
1908 (Ba 75 – Ba 77) ja 1911 (Ba 79 – Ba 81).
Nimiluettelo majakanvartijoista 1915 (Ba 84).

Arkistolaitos. Mikkelin maakunta-arkisto, Mikkelin.

Kymin tuomiokunnan arkisto II. Bfc:1 Rangaistusluettelot 1921–1947.
Bgc:1 Sakkoluettelot 1911–1961.
Bhc:1 Rangaistusmääräysasiain sakkoluettelot 1935–1955.
Eec:4 Konkurssiain asiakirjavihkot 1931–1939.
Cb:1 Poliisitukintapöytäkirjat 1936–1936.
Ca: 1–13 Pakkokuutokauppa pöytäkirjat.

Tytärtsaariseura ry:n arkisto, Porvoo.

Tytärtsaaren kalastajaseuran pöytäkirjat vuosilta 1928-1966. (TKS pkt).
Tytärtsaaren nuorisoseuran pöytäkirjat vuosilta 1907-1939. (TNS pkt).
Tytärtsaaren nuorisoseuran tilikirjat vuosilta 1907-1939. (TNS tkt).
Naski, Aarne. Tytärtsaaren suvut. Sukututkimus, käsikirjoitus 1990.
Hylkeenpyytäjä Eino Eskolan muistelmat 1973, julkaisematon käsikirjoitus.

Viru-Nigula Muuseum, Lääne-Virumaa, Viro (VNM).

Elstrok, Helmut. Aineisto sisältää 39 vironkielisen haastattelun
vironkieliset käsikirjoituskokoelmat vuosilta 1974–2004.
1384. Helmut Elstrok Sõbrakaubandusest Mahu rannas.
1385. Mahu ranna peremärke.
1386. Laevandusest ja meresõidust Mahu rannas.
2029 H. Elstrok Kaust, korrastamata materjale.
2030 H. Elstrok Kaust, vestlused, käsikirjaline materjal, korrastamata.
2031 H. Elstrok Eeltöö väljaandele Kunda-Mahu.
2138 H. Elstrok Mälestusi ja dokumente Iilast.
2255 H. Elstrok Vanad püügiretked. Käsikiri.

2256 Mahu rannarahva mälestusi sõbrakaubandusest ja kartuliveost Soome. Kogunud Helmut Elstrok.
2257 Helmut Elstrok Mälestuskilde Tütarsaarest.
2258 Helmut Elstrok Mahu ranna kaptenid.
2259 Mineviku meenutused Pauline Tauerilt, sünd 1891 Mahus. H. Elstrok.
2260 H. Elstrok Mahu ranna kaptenid.
2261. Kristjan Sameli mälestused, kogunud H. Elstrok.
2262 H. Elstrok Mahu ranna laevad.
2263 H. Elstrok Kas Viru maamehe viljavõlg Saaremehel on veel meeles.
2264 H. Elstrok Mahu silgulaada ehk Saaremeeste pühad.
2342 H. Elstrok Vestlusi, 1986.
2361 H. Elstrok Ühest kadunud külast.
2362 Mudi jutud. Marie Kõrveku jutustatud, üles kirjutatud H. Elstrok.
2372 Üleskirjutusi, lühilugusid Viru-Nigulast / H. Elstrok.
Leusk, Hans. "Külakorda. Saaremeeste pühad." Käsikirjoitus 11lk, 2002;KV 1106.

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Digiteeritud Eesti Ajalehed sanomalehtitietokanta (EDA).

Päevaleht (Tallinn) 3.–4.10.1937.

Uus Eesti 3.8.1936, 3.10.1938, 6.7.1937 ja 4.10.1939.

Virulane (Rakvere) 1924-1934.

Virumaa Teataja 2.10.1935, 12.7.1936.

Järva Teataja 6.10.1937.

Eesti ajakirjanduse analüütiline bibliograafia (EAB).

Postimees 3.9.1932, 9.11.1932, 18.3.1933, 26.7.1933, 10.8.1933, 5.5.1935, 16.7.1935, 19.8.1935, 30.7.1935, 30.9.1935, 2.10.1935, 5.10.1935, 19.2.1936, 12.6.1936, 13.6.1936, 18.6.1936, 25.6.1936, 3.8.1936, 17.4.1937, 25.9.1937, 12.7.1939.

Uus Eesti 3.8.1936, 6.7.1937, 3.10.1938, 4.10.1939.

Virulane 27.8.1929.

Virumaa Teataja 19.8.1935, 2.10.1935, 12.7.1936, 29.9.1937, 4.10.1937, 2.7.1937, 4.10.1939.

Sanomalehtiarkisto, digitaaliarkisto.

Kotkan Sanomat 1907-1909.

Wiipurin Sanomat 1907-1909.

Suomen Kuvalehti no 42. 1937. Heino, T. M. Saarelaisten silakkavierailut Viroon.

Suomen Kuvalehti no 42, 16.10.1937.

Helsingin Sanomat no 267, 4.10.1939

HAASTATTELUT

1. Jouni Jäppisen haastattelut kotimaassa ja vironkieliset haastattelut Virumaalla.

Linda Põim, Mahu 21.7.2010 (Viro).

Anton Laager, Mahu 22.7.2010 (Viro). (Käsin kirjoitetut muistiinpanot).

Aino Nõlvak, Varudi Vanaküla 23.7.2010 (Viro).

Anja Jäppinen, Porvoo 15.2.2011. (Puhelimitse tehdyt muistiinpanot).

Harri Kiiski, Emäsalo, Porvoo 9.4.2011.

Kalevi Anttila, Hermanninsaari, Porvoo 11.4.2011.

Viljo Terkki, Karhula 25.11.2015.

(Tallenteet tekijän hallussa).

2. Kansanperinteen arkisto, äänitearkisto. Musiikkitutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto.
Örn, Alma Sofia. 1971. Lappeenranta. Kper Y02908.
Örn, Alma Sofia. 1971-06-27. Lappeenranta. KperY02896.
3. Kari Syrjälän haastattelut.
Aili ja Lempi Eskola, Porvoo 23.5.1985, 1.8.1985 ja 21.9.1985.
4. Raimo Päiviön vironkieliset haastattelut Virumalla kesäkuussa 2004.
Tekstintänyt Sirje Pallo Eesti Ajaloomuseumista, (Suomennokset tekijän).
Esberg, Heldur-Arun. Kunda, s.1926.
Kilm, Richard. Kunda, s.1920.
Laager, Anton. Männikküla. s. 1928.
Laager, Lemming. Suurküla, Mahu.
Liiva, Helmut. Toolse, s. 1918.
Mõis, Virve (os. Lokotar). Mahu, s. 1925.
Nurmesalu-Nurkman, Linda. Laheküla.
Nurmesalu, Maimu. Laheküla.
Samel, Lembit. Mahu.
Tauer-Välk, Aghate. Laheküla.
Toiger, Naima (os. Lokotar). Mahu, s. 1929.
5. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, äänitearkisto.
Holstein, Urho. Haapasaari. SKSÄ 108.1966.
Theodor ja Hilta Yrjönen. Porvoo mlk. SKSÄ 253. 1967.
Theodor ja Hilta Yrjönen. Porvoo mlk. SKSÄ 254. 1967.
Theodor ja Hilta Yrjönen. Porvoo mlk. SKSÄ 255. 1967.
Theodor ja Hilta Yrjönen. Porvoo mlk. SKSÄ 256. 1967.
6. Tytärsaariseura ry:n arkisto, Porvoo. Digitointi Kari Syrjälä 27.9.2010.
Autio, Terttu. 8.2.2011. Haastattelija Viljo Terkki.
Eskola, Veikko. Halli, Erkki ja Niemelä, Jaakko, 27.3.2000.
Halli, Liina, 26.11.1969. Haastattelija Martti Halli. Äänite 1A.
Halli Mai-Lis ja Autio, Terttu. 24.10.2000. Haastattelija Viljo Terkki. Äänite A26.
Hollstein, Akseli, 2.10.1988. Haastattelija Lasse Kiiski. Äänite 8A ja 8B.
Hollstein, Akseli, 5.12.1988. Haastattelija Viljo Terkki. Äänite 9A ja 9B.
Hollstein, Akseli, 12.12.1989. Haastattelija Viljo Terkki. Äänite 14A.
Haastattelija Viljo Terkki. Äänite 24B.
Hollstein, Arvo. 23.1.2001. Haastattelija Viljo Terkki. Äänite 27A.
Hotanen, Ilona. 23.10.2000. Haastattelija Viljo Terkki. Äänite 25B.
Kiiski, Marja. 16.3.1992. (Hemmets Journal no 12/1992, suom. Pelle Bergman).
Koivula, Esko. Pyhtää 19.10.2000. Haastattelija Viljo Terkki. Äänite 25A.
Porkka, Aili. 23.2.2006. Haastattelija Viljo Terkki. Käsin kirjoitetut muistiinpanot.

VALOKUVAT, ELOKUVAT JA RADIO-OHJELMAT

1. Eesti Filmiarhiiv.

Eesti-Soome hõimupäevad Mahus. Kesto 2'6" min. Eesti Kulturfilmi ringvaade nr. 115. Kuvaaja: K.Märska 1937. Musiikki: Oskar Merikanto 1891. Eesti Kultuurfilm.
Valokuvat (EFA.0-40975 Tütarsaare elanikud saare keskuses. [1920-1949].
Autor: Prisk, H. 6x6 cm.
EFA.0-40976 Purjepaat Tütarsaare sadamas.

2. Eesti Rahvusrhiiv, Tarto, Viro.
Johannes Seilin lasinegatiivit Mahun seprapäiviltä 1920-luvulta (5 kpl).
Valokuvat ERA.2111.1.14847 "Ekskursioon Tütarsaarele ja ulgumerele" EAA.
Säilik EAA.2111.1.14847.
3. Virumaan maakuntamuseo, Rakvere, Viro.
Carl Sarapin valokuvakokoelma Mahun syysseproilta vuodelta 1937 (79 kpl),
(Tutkielman kansikuva tästä kokoelmasta).
4. Kymenlaakson museon valokuvakokoelmat, Kotka.
Negatiivit nro 49742, 49743, 49744, 49745 ja 49746.
Valokuvat nro 32A, 22172 ja 44183.
Digitoitu valokuvakokoelma Tytärsaaresta, 103 valokuvaa (Flickr).
5. Kymenlaakson alueradio, Huomenta Kymenlaakso.
Ulkosaarelaiset 50-vuotta evakossa 12.10.1989.
6. Tytärsaariseura ry:n arkisto, Porvoo.
Seuran valokuvakokoelma (112 kpl).
7. Yleisradio TV1. Ykkösdokumentti.
Jäänkävijät. Hytti, Antti. Kylätasku, Jussi. Jäppinen, Jouni. Sohlberg, Kari.
Dokumenttielokuva 43:40. Yle/Dokumenttiprojekti ja Melske Oy 1996.
Yleisradio TV2 Eräruutu, FINO: 2-2391: *Hylkeenmetsästys* 7.4.1972.
K537 T100. Tytärsaarelaisten hylkeenpyytäjäveljesten Arvo ja Eino
Eskolan haastattelu Suomenlahden hyljelajeista ja niiden metsästämisestä
(Kuvattu Porvoon Söderskärissä).
8. Yksityiskokoelmat.
Aili ja Lempi Eskolan valokuvakokoelma. Kurkinen, Riitta-Liisa. Porvoo.
Harri Kiiskin valokuvakokoelma. Porvoo.
Kari Syrjälän valokuvakokoelma. Helsinki.
Lembit Trestipin valokuvakokoelma. Varudi, Viru-Nigula.
Mati Errildin valokuvakokoelma. Sömeru, Lääne-Virumaa.
Tiia Laanen valokuvakokoelma. Tallinna.
Vieno ja Eino Eskolan valokuvakokoelma. Jäppinen, Anja. Porvoo.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Aahlberg, A. F. *Tytärsaari*. Tytärsaaren kalastajainseura. Kotka. 1963.

Aaltonen, Terhi. *Taiteilija ei vanhene. Haastattelututkimus taiteilijoiden ikääntymiskokemuksista taidemaailmassa*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto 2010.

Alberoni, Francesco. *Ystävyyys*. 3. painos. Otava. Helsinki 1989.

Aristoteles. *Nikomakhoksen etiikka*. Gaudeamus 1989.

Autti, Mervi. Valokuva mikrohistoriallisen tutkimuksen lähteenä. Katseita ja yksityiskohtia - näkymättömän tavoittelua. Teoksessa: (Toim.) Rantala, Heli & Ollitervo, Sakari. *Kulttuurihistoriallinen katse*. Kulttuuri-historia 8. Turun yliopisto. 2010.

Björklof, Sofia. *Meri kuljettaa kieltä - virolaisia lainasanoja suomen murteissa*. Kielikello 3/2018.

Bonsdorff, [O]. *Tytärsaaren kalastajayhteiskunnan häviäminen*. Sosiologian laudaturtyö. Helsingin yliopisto 1951.

Brady, Emily. *Aesthetics of the Natural Environment*. Edinburg University Press. Scotland 2003.

Carpelan, Christian & Uino, Pirjo. Between Estonia and Finland. A Reassessment of old Finds from Tytärsaari Island. Teoksessa: *Arheoloogiga Läänemeremaades*. Muinasaja Teadus 13. Ajalooinstituut ja Tartu ülikool 2003.

Csikszentmihalyi, Mihaly. *If we are so rich, why aren't we happy?* American Psychologist, Volume 54(10), October 1999.

Denis, Lara. *From Friendship to Marriage: Revising Kant Philosophy and Phenomenological Research*. Vol. 63, No. 1. International Phenomenological Society, 2001.

Elomaa, Hanna. Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. Teoksessa: (Toim) Immonen, Kari ja Leskelä-Kärki, Maarit. *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 175. Helsinki 2001.

Elstrok, Helmut. *Sõbrakaubandus - Sepralaitos*. Omakustanne. Tallinn 1999.

Fingerroos Outi & Haanpää Riina. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa: *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 214. Helsinki 2006.

Fiskaali, Veijo. *Kantin käsitys ystävydestä ja rakkaudesta*. Pro gradu tutkimus. Helsingin yliopisto 2010.

Forss, Anne-Mari. Paikan estetiikka. *Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Gaudeamus/Palmenia. Helsinki University Press, Helsinki 2010.

Goody, Jack. *Myth, Ritual and the Oral*. Cambridge University Press, Cambridge 2010.

Granö, Päivi. Kuvaan merkitty muisti – muistiin merkitty taide. Teoksessa: (Toim.) Immonen, Kari ja Leskelä-Kärki, Maarit. *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 175. Helsinki 2001.

Haapala, Arto. Mitä on esteettinen hyvinvointi? Teoksessa: Haapala Arto, Puolakka Kalle, Rannisto Tarja. *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1417, Helsinki 2015.

Hall, Stuart. *Identiteetti*. Vastapaino. Tampere 1999.

Hannula, Vaalimo. *Lavansaari. Historian pohjalle rakentuva kertomus Suomenlahden selkäsaaresta*. Lavansaaren historiantoimikunta, Kotka. Forssa. 1947.

Hannula, Vaalimo. *Inkeriläisten ja rannikkosuomalaisten vanhoista naapurisuhteista*. Kotiseutu 1961.

Heidegger, Martin. *Oleminen ja aika*. (Käännös: Kupiainen, Reijo). Vastapaino, Tampere 2000.

Heikkinen, Kaija. *Karjalaisuus ja etninen itsetajunta*. Joensuun yliopisto, Joensuu 1989.

Heimotyö I–III. Suomalais-ugrilaisen kulttuuritoimikunnan Suomen osasto 1937–1940. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy, Helsinki 1938–1940.

Helander, Vilhelm. Perinteen kantajat. Teoksessa: *Hokos, Warmma, Woloi. Taloja ja kyliä saaristosta, Karjalasta ja Inkeristä*. Pohjoinen, Oulu 1997.

Hietaharju, Mikko. *Valokuvan voi repiä. Valokuvan rakenne-elementit, käyttöympäristöt sekä valokuvatulkinnan syntyminen*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2006.

Hrůzová, Andrea Průchová. Crossing the (Visual) Lines. Conceptualisation of the Notion of Occupation in Modern Czech History through Visual Representations. Edited by Kleemola, Olli and Pitkänen, Silja. *Photographs and History. Interpreting Past and Present Through Photographs*. Cultural History - Kulttuurihistoria 15, Turun yliopisto 2018.

Hutton, Patck H. *History as an Art of Memory*. University Press of New England, Hanover, NH, 1993.

Hyvönen, Heli. *Lähellä mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Turun yliopisto: Itämeren alueen integraation ja vuorovaikutuksen tutkijakoulu. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 51/2009.

Hämeenaho, Pilvi. Naapuriapu maaseudulla. Teoksessa: (toim.) Kattilakoski Mari, Kilpeläinen Arja, Peltomäki Pirja. *Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle*. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/2012. Tampere 2012.

Igandi, Marit. *Kooliuuendusliikumise ideede kajastamine ajakirjas „Kasvatus“ 1919-1940*. Ajaloo ja arheologia instituut, Üldajaloo osakond. Tartu Ülikool 2013.

Inkilä, Arvo T. *Pikku huomioita tytärsaarelaisten työ- ja kuljetusvälineistä*. Kotiseutu, 3. vihko 1938.

Inkilä, Arvo T. *Sosiaalisia erikoispiirteitä Tytärsaaren hylkeenpyytäjä-kalastajien elämästä*. Ankkapurha I. Kymenlaakson osakunnan kotiseutujulkaisu, Kouvola 1939.

Jaago, Tiiu. *Konflikt, kogemus ja nostalgia perepärimuses Eesti ja Soome näitel*. Mäetagused 2/2009. (<http://folklore.ee/tagused/nr11/latvala.htm>). [Haettu 15.2.2011].

Johnson, Bruce & Salmi, Hannu. Aistien historia: Kohteet ja menetelmät. Teoksessa: (Toim. Nivala, A. ja Mähkä, R.) *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural History – Kulttuurihistoria 10 (2. painos), Turun yliopisto 2013.

Jäppinen, Jouni. *Rautakymi: Seppiä, talonpoikia, lohilylimyksiä*. Tietokirja. BoD, Saksa 2020.

Jäppinen Jouni. *Ikuiset seprat: Tytärsaarelaisten ja virolaisten suhteet ennen toista maailmansotaa*. Tietokirja. BoD, Saksa 2016.

Jäppinen, Jouni. Ikuiset seprat. Tytärsaarelaisten ja virolaisten kulttuuriset yhteydet ennen toista maailmansotaa. Monografia. *Meienmaa* 1/2012. Tytärsaariseura ry, Porvoo.

Jäppinen, Jouni. Ikuiset seprat. Tytärsaarelaisten ja virolaisten ikiaikaiset kauppasuhteet. *Hiidenkivi* 5/2009.

Jäppinen, Jouni. Tytärsaari – Kadonnut yhteiskunta ja sen uudelleen asuttaminen. *Meienmaa* 1/2002. Tytärsaariseura ry, Porvoo.

Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu. *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora, Turku 2005.
Kalela, Jorma. Muistitiedon näkökulmia historiaan. Teoksessa: *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 214. Helsinki 2006.
Kalela, Jorma. *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Kant, I. *Lectures on ethics*. Harper & Row. New York 1963.

Kananen, Heli. Wariksen aineiston kertomaa : pohdintaa muistitiedon sisältöä ohjaavista tekijöistä. *Ennen ja nyt : historian tietosanommat*, 2018.

Kaukiainen, Yrjö. *Rantarosvojen saaristo*. Itäinen Suomenlahti 1700-luvulla. Historiallisia tutkimuksia 225. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2006.

Kaukiainen, Yrjö. Suomenlahden seprakaupan juuret. Teoksessa: Korpela, Jukka. *Ristiretki vai verouudistus. Viipurin linnaläänin historia II. Viipurin linnaläänin synty*. Jyväskylä 2004.

Kaukiainen, Yrjö. *Suomen talonpoikaispurjehduksen taloudellinen tausta. Talonpoikaispurjehdus Itämerellä*. Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja n:o 6, Kotka 1986.

Kaukiainen, Yrjö. *Koiviston merenkulun historia I*. Koivikko Säätiö - Koivistolaisten Seura ry. Lahti 1975.

Kierkegaard, Søren. *Päättävä epätieteellinen jälkikirjoitus*. (Alkup. Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift 1846). WSOY 1998.

Kietäväinen-Sirén, Hanna. *Eriytynyt ystävyys: Miehen ja naisen välinen rakkaus uuden ajan alun Suomessa (n. 1650–1700)*. Jyväskylä Studies in Humanities 245. Jyväskylä 2015.

Kiiänmies, Elias. (Toim.). *Heimolaisten laulukirja*. WSOY, Porvoo 1935.

Kiho, Jukka. *Sukulaissiteiden lujittamista ja kulttuuriin puettua politiikkaa*. Pro gradu tutkielma. Tampereen yliopisto 2008.

Koivisto, Hanne. Intellektuelli modernina yksilönä – vasemmistoälymystön omakuva 1930-luvun Suomessa. Teoksessa: *Hetkiä historiassa*. Toim. Terho, Henri. Kulttuurihistoria 2. Turun yliopisto 2003.

Komter, Aafke E. *Social Solidarity and the Gift*. Cambridge University Press. England 2005.

Korjus, Jaakko. *Vehkalahden talonpoikaispurjehdus*. Vehkalahden kunta. Vehkalahti 1990.

Korkiakangas, Pirjo. Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa: (Toim.) Fingerroos, Outi. Haanpää, Riina. Heimo, Anne ja Peltonen, Ulla-Maija. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 214. Helsinki 2006.

Kortelainen, Kaisu. *Muistitietotutkimus työläisyydestä sahayhteisössä*. Artikkelit. Elore 1/2009. (URL: http://www.elore.fi/arkisto/1_09/elore1_09.html). [Haettu 8.10.2009].

Kouri, Jaana. *Vesi kuljettaa ääntä. Autoetnografisen tutkimus Lyyrtyrjän kylän historian-tuottamisesta*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja - Annales Universitatis Turkuensis. Sarha -ser. C - tom. 438. Scripta Lingua Fennica Edita, Turku 2017.

Koziol, Geoffrey. *The Dancers of Polemic. Is ritual still an interesting topic of historical study?* Review article. *Early Medieval Europe*. Dec 2002, Vol. 11 Issue 4, p367-388. University of California, Berkeley 2002.

Kreutzwald, Friedrich Rinhold. *Kalevipoeg – Eesti Rahvaeepos*. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn 1951.

Küng, Andres. Mitä Baltiassa tapahtuu? Teoksessa: *Me syytämme. Ihmiskohtaloita sosialismissa*. Tampere 1980. (Alkup. Suomennos: Küng, Andres. Mitä Baltiassa tapahtuu? Kustannuspiste Oy, Tampere 1975).

Laanekask, Heli. Virolaiset Suomessa suomenvirolaisiksi. Vironkieliset ja muut ei-suomenkieliset asukkaat Suomessa. Teoksessa: (Toim. Olga Haurinen & Helena Sulkala). *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinnrantaan*. Oulun yliopisto, humanistinen tiedekunta. Oulu 2006.

Laitinen, Riitta. Koti, paikkaidentiteetti ja muutokset navajoyhteiskunnassa 1800-luvulla. Teoksessa: *Eletty ja muistettu tila*. (Toim. Taina Syrjämaa & Janne Tunturi). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2002.

Latvala, Pauliina. Suvun satumailta katkeruuden kentille. Paikka kokemuksena ja tunnetilana. Teoksessa: *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki 2006.

Latvala, Pauliina. *Mikä määrittää suvun muistitiedosta kertomista?* Elore 2/2000. (URL: http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_00/lat200.html) [Haettu 4.10.2009].

Latvala, Pauliina. *Soomlase elu kujutamine pärimuslikus ajaloos*. Mäetagused 2/1999. (URL: <http://folklore.ee/tagused/nr11/latvala.htm>). [Haettu 27.8.2010].

Lehtonen, Juhani U.E. *Suomenlahden suomalaisten saarikylien avioliittokenttiä*. Suomi 113:3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1968.

Leskelä-Kärki, Maarit. Samaistumisia ja etäännyksiä. Elämänkerta historiantutkimuksen kysymyksenä. Teoksessa: (Toim. Nivala, A. ja Mähkä, R.) *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural History – Kulttuurihistoria 10 (2. painos), Turun yliopisto 2013.

Leskelä-Kärki, Maarit. Tutkija ja kolme sisarta. Polkuja henkilökohtaiseen historiantutkimukseen. Teoksessa: (Toim.) Latvala, J., Peltonen, E. ja Saresma, T. Tutkija kertojana. *Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto 2004.

Lettinen, Eva. *Saaristolaisen kokemus omasta kulttuuristaan*. Turun yliopiston julkaisuja C221. Turku 2004.

Luts, Arved. *Soomlaste silgukaubandus Viru rannikul*. Etnograafiamuseumi aastaraamat XXIV. Kirjastus "Valgus", Tallinn 1969.

Leukumaa-Autto, Saila. *Tavoitteena vahva ja yhtenäinen kansa. Historia ja kieli kansallisen identiteetin rakentamisen välineenä Pätsin aikakauden Virossa 1934–1940*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities 342. Jyväskylä 2018.

Makkonen, Elina. *Tutkijan rooli muistitietoetnografiassa*. Elore 1/2010. (URL: www.elore.fi/arkisto/1_10/ajankoht_makkonen_1_10.pdf). [Haettu 4.9.2010].

Mauss, Marcel. *The Gift. The form and reason for exchange in archaic societies*. Translated by W.D. Halls. Foreword by Nary Douglas. Routledge 1990. (1950 Presses Universitaires de France).

Meienmaa -julkaisut: 2003–2018. Tytärsaariseura ry, Porvoo.

Meriläinen-Hyvärinen, Anneli. *"Sanopa minulle, onko mejän hyvä olla täällä?"* Elore, 1/2010. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. (URL: http://www.elore.fi/arkisto/1_10/art_merilainen_1_10.pdf). [Haettu 5.3.2011].

- Miettinen, Timo. Heidegger ja Logos. *Oleminen ja aika inhimillisen järjellisyden uudelleentulkintana*. Pro gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto 2007.
- Mäkinen, Olli. *Moderni, toisto ja ironia. Søren Kierkegaardin estetiikan aspekteja ja Joseph Hellerin Catch-22*. Taideaineiden ja antropologian laitos, Oulun yliopisto 2004.
- Nygård, Toivo. *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*. Väitöskirja. Otava, Helsinki 1978.
- Ollila, Anne. Maallistuva aika: Aikakäsitys 1800-luvun lopussa. Teoksessa: *Hetkiä historiassa*. Turun yliopisto, kulttuurihistoria K&H. Turku 2003.
- Ollila, Anne. Muisti, tieto ja historia. *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Historiallinen Arkisto 132. HansaBook 2010.
- Oras, Ants. *Viron kohtalonvuodet - Viron kansan vaiheet 1939–1944*. Gummerus. Helsinki 1989.
- Paukkunen, Leo. *Siirtokarjalaiset nyky-suomessa*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A5. Jyväskylä 1989.
- Peltonen Ulla-Maija. Muistitieto folkloristiikassa. Teoksessa: (Toim.) Fingerroos, Outi. Haanpää, Riina. Heimo, Anne. Peltonen, Ulla-Maija. *Muistitietotutkimus; Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 214, Helsinki 2006.
- Peltonen, Ulla-Maija. *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällisodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 894. Helsinki 2003.
- Peltola, Saara. *Suursaari menneinä aikoina*. Suursaaren historiantoimikunta, Helsinki 1960.
- Penttinen, Jaakko. Filosofia ja historia: Martin Heideggerin käsitys historiallisuudesta ja sen seuraukset historiantutkimukselle. Teoksessa: (Toim) Ollitervo, Sakari, parikka, Jussi & Väntsi, Timo. *Kohtaamisia ajassa. Kulttuurihistoria ja tulkinnan teoria*. Cultural History - Kulttuurihistoria 3, Turun yliopisto 2003.
- Piispa, Heikki 2003. *Meri on meidän peltomme. Lavansaari ja sen merenkulku talonpoikaipurjehduksen kukoistuskaudella*. SKS/Toimituksia 919. Tampere 2003.
- Porkan suku*. Finnroots Inc. New York 1982. Kirjapaino Matti EK. Naantali 1984.
- Portelli, Alessandro. Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa: (Toim.) Fingerroos, Outi. Haanpää, Riina. Heimo, Anne. Peltonen, Ulla-Maija. *Muistitietotutkimus; Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 214, Helsinki 2006.
- Pullat, Raimo. *Itämeren rutto. Pirtun salakuljetusta vuosina 1919-1939*. (Suom. Vanhanen, Jouko). Kustannus Pohjoinen. Oulu 1993.
- Puolakka, Jenni. *Kieli ja kulttuuri heimoveljeyden perustana. Kielitieteilijä Lauri Kettusen heimoaateen synty ja ilmenemismuodot vuoteen 1924 saakka*. Pro gradu tutkimus. Oulun yliopisto 2013.
- Pyppönen, Ismo. *Tytärsaaren suvut 1700- ja 1800 luvuilla*. Omakustanne, Kerava 1994.
- Pyppönen, Ismo. *Lavansaaren suvut 1700- ja 1800 luvuilla*. Omakustanne, Kerava 1995.
- Päiviö, Raimo. *Mikä tappoi seprakaupan?* Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja C287, Turku 2009.
- Päiviö, Raimo. *Seprakirja. Rahvaan kosketuksista yli Suomenlahden*. Kotkan maakuntamuseo 2005.
- Pälsi, Sakari. *Suomenlahden jäältä*. Otava, Helsinki 1924.

Rantala, Heli. Ajattelun rajat ja mahdollisuudet - filosofisten tekstien historiallisesta tulkinnasta. Teoksessa: (Toim) Ollitervo, Sakari, parikka, Jussi & Väntsi, Timo. *Kohtaamisia ajassa. Kulttuurihistoria ja tulkinnan teoria*. Cultural History - Kulttuurihistoria 3, Turun yliopisto 2003.

Rantala, Päivi. *Erilaisia tapoja käyttää kylähullua. Kalkkimaan pappi aatteiden ja mentaliteettien tulkkina 1800-luvulta 2000-luvulle*. Kulttuurihistoria K&H, Turun yliopisto 2009.

Rommel, Mari-Ann. *Viru mees viljapulli, Harju mees aganapulli. Piirkondlike suhete kajastumisest eesti rahvapärimeses*. Eesti Keele Instituut. Mäetagused nr 21. Tartu 2003. (URL: <http://www.folklore.ee/tagused/nr21/remmel.pdf>). [Haettu 4.2.2011].

Rosenwein, Barbara H. *Emotional communities in the early middle ages*. Cornell University Press. New York 2006.

Rossi, Leena. *Yksilö ja ympäristö. Maalari Frans Lindin (1903–1988) elinikäinen ympäristösuhde muistitiedon ja maisemamaalausten valossa*. Väitöskirja, Turun yliopiston julkaisuja. Sarja-ser. C osa - tom. 405. Turku 2015.

Rossi, Leena. *Tavallisen ihmisen paikat*. Teoksessa: *Ethnology in the 21st century. Transnational reflections of past, present and future*. Turun yliopisto – Kansatiede. Turku 2010.

Rossi, Leena. *Koiviston arkielämää 1880-luvulla 1930-luvulle*. Koivisto-Säätiö, Porvoo 2003.

Rossi, Leena. *Muistitietoa haastatteleamalla. Ohjeita kulttuurihistoriallisen muistitiedon kerääjille*. Moniste. Turun yliopisto 2003.

Räikkönen, Erkki. *Heimokirja*. Otava, Helsinki 1924.

Saarinen, Tuija. *Poikkeusyksilö ja kyläyhteisö*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 917, Helsinki 2003.

Salmi, Hannu. *Suomi, kulttuurihistoria ja kulttuurisuuden haaste*. Historiallinen Aikakauskirja 4/2017.

Salmi, Hannu. Onko tuoksuilla ja äänillä menneisyys? Aistiympäristön historia tutkimuskohteena. Teoksessa: *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Tietolipas 175, Helsinki 2001.

Salmi, Hannu. Onko tuoksuilla ja äänillä menneisyys? *Aistien historia tutkimuskohteena. Esittelyjä ja erittelyjä*. Tiede ja edistys 1/2000.

Sandström, Harri. *Lahemaa randlased*. Eesti Entsüklopeediakirjastus ja Lahemaa Rahvuspark, Tallinn 1996.

Sarmela, Matti. *Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 96, Mikkeli 1984.

Sarmela, Matti. *Suomen Perinneatlas*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 587, Helsinki 1994.

Savolainen, Ulla. *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Kultaneito XV. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura 2015.

Sepänmaa, Yrjö. *Miltä suot tuntuvat? Luontopaikat mielikuvina*. Teoksessa: *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. SKS 2006.

Rimmon-Kenan, Shlomith. *Kertomuksen poetiikka*. SKS, Helsinki 1991.

Siivonen, Katriina. Arkipäivän etnisyyden tutkiminen. Kohtaaminen yli Varsinais-Suomen saariston kielirajan. Teoksessa: (Toim.) Maija Mäkikalli ja Paavo Oinonen. *Integraatio Identiteetti Etnisyys. Tarkastelukulmia kulttuuriseen vuorovaikutukseen*. Unipaps. Turun yliopisto 1998.

Suomi-Viro suursanakirja 1 ja 2. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus Eesti Keele Sihtasutus, Tallinna 2003.

Talve, Ilmar. Suomenlahden ulkosaarten kansankulttuuri 1800-luvun loppupuolelta talvisotaan. Teoksessa: Hamari, Risto, Miittinen, Timo, Korhonen, Martti, Talve, Ilmar. *Suomenlahden ulkosaaret*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 630, Helsinki 1996.

Tarvel, Enn. *Lahemaa ajalugu*. Teine, lühendatud väljaanne. Tallinn, 1993.
Tedre, Ülo. *Pulmasõnastik I-IV*. Mäetagused. (URL: <http://folklore.ee/tagused/mtksisu.htm>). [Haettu 8.1.2011].

Tuan, Yi-Fu. Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Teoksessa: *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki 2006.

Ukkonen, Taina. *Mietteitä muistitietohistorian eettisistä ja lähdekriittisistä ongelmista*. Elore 2/2002. (URL: http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_02/ukk202.html). [Haettu 4.10.2009].

Vedru, Gurly. *Põhja-Eesti muinasaegsest rannikukasutusest*. Eesti Arheoloogia Ajakiri 5, 2. Tallinn 2001.

Vilkuna, Kustaa. Suomalais-virolainen sepralaitos. Kotiseutuliiton aikakauslehti no 1/ 1964.

Wheeler, Rebecca. *Local history as productive nostalgia? Change, continuity and sense of place in rural England*. Land, Environment, Economics and Policy Institute (LEEP), University of Exeter, Lazenby, Prince of Wales Road, Exeter EX4 4PJ, UK 2016.

Vilkuna, Kustaa. *Kihlakunta ja häävuode. Tutkielmia suomalaisen yhteiskunnan järjestymisen vaiheilta*. Otava, Helsinki 1964.

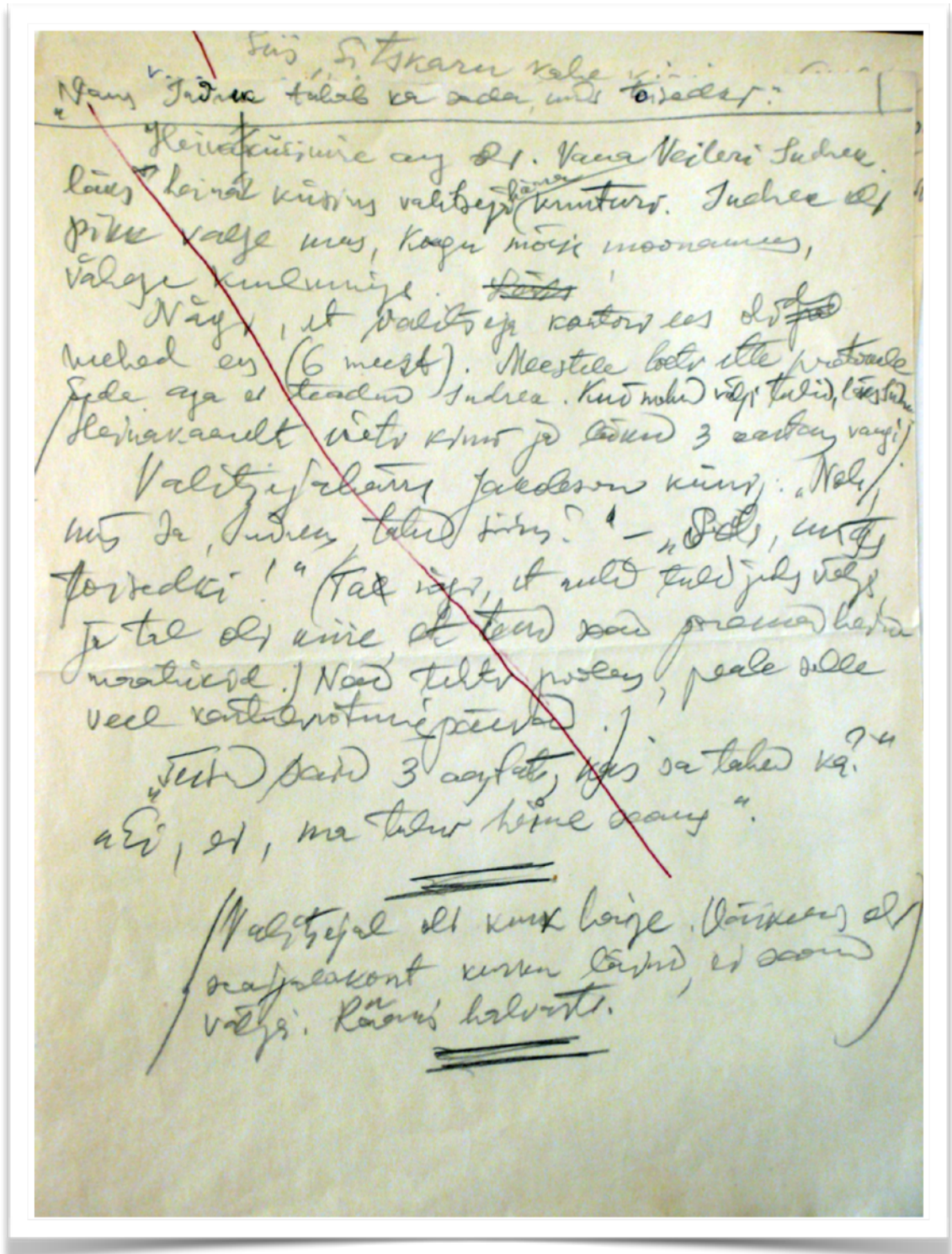
Vuorela, Toivo. *Kansanperinteen sanakirja*. WSOY, Porvoo 1979.

Ylönen, Irene. *Suomen sillan rakentajat. Suomen Viro-seurat vuosina 1881–1991*. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto 1997.

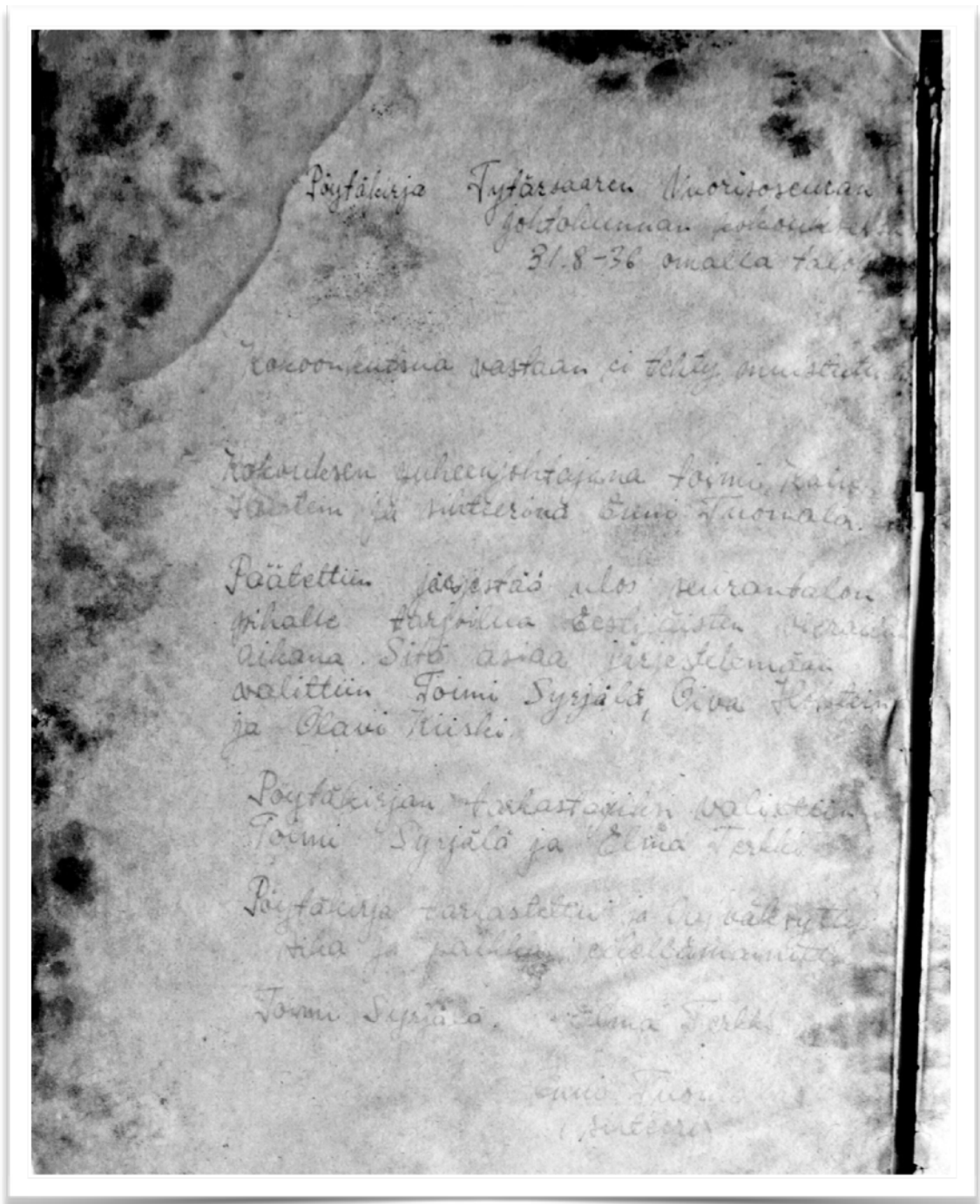
Zettenberg, Seppo. *Viro. Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 610, Helsinki 1996.

Zetterberg, Seppo. *Viron historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia no 1118, Helsinki 2007.

LIIETTEET

Liite 1. Tutkielma aineistoon kuului mm. virolaisen kotiseututkijan Helmut Elstrokin käsin kirjoitetut muistiinpanot hänen sepatutkimuksistaan. Elstrokin koko aineisto on arkistoitu Viru-Nigulan museoon. (Viru-Nigula muuseumiarhiivid, Viro).

Liite 2. Aineistoon kuuluvat Tytärsaaren nuorisoseuran pöytäkirjat ovat osin pahoin tuhoutuneet sillä niitä säilytettiin kalastajaseuran pöytäkirjojen ohella kymmenien vuosien ajan evakkotalon kylmällä vintillä vuotavan katon alla. Osasta teksti oli hävinnyt kokonaan, mutta sen sai näkyväksi kuvankäsittelyohjelman avulla (CS6). Kuvan pöytäkirjan 31.8.1936 mukaan Toimi Syrjä, Oiva Holstein ja Olavi Kiiski valittiin järjestelemään virolaisvieraille tarjoilua Tytärsaaren nuorisoseurantalons pihalle. (Tytärsaariseura ry., Porvoo.).